

UNIVERSAL  
LIBRARY

**OU\_204729**

UNIVERSAL  
LIBRARY



OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T82/N21 SM

Accession No. T 479

Author నాథాయాగ్య.

Title స్వర్ణహార కము 1926

This book should be returned on or before the date last marked below.



# పాత్రములు.

పురుషులు.

విజయ నేనుడు—కుంకలదేశపురాజు.

చక్ర—గంధర్వరాజు.

ధర్మబాహుడు—కాశ్మీరరాజు.

శ్రుతకీర్తి—ధర్మబాహుని క్షేప్యపుత్రుడు.

ఆదిత్యుడు—రెండవకుమారుడు.

ప్రియదర్శనుడు—నాలుగవకుమారుడు.

విష్ణుభట్టా—ప్రియదర్శనుని సగమిత్రుడు.

రణసింహుడు—పాంచాలదేశపురాజు.

యశోవంతుడు—రణసింహుని క్షేప్యకుమారుడు.

కుశలుడు—రెండవకుమారుడు.

మనోజపుడు—సక్రిదూత.

సురేశ్వరసింహుడు—పాంచాలరెండవకుమారుడు.

ప్రతాపారుడు—శ్రుతకీర్తిమారుడు.

నరసింహుడు—శ్రుతకీర్తి శిష్యులకుడు.

శతానందుడు—శ్రీకృష్ణుని శిష్యుడు.

ఆపానందరాజుకుడు—చోరులు.

చారులు.

గాయకులు—చోళదూత.

దోవాకులు—యుద్ధభటులు, రాయబారులు, బోధకులు.

స్త్రీలు.

భద్ర—విజయనేనుని సుమిత్ర.

ప్రమోద—ధర్మబాహుని భార్య.

సమేధ

ప్రజ్ఞల } వేర్వేరుభార్యల  
సమరప్రియ } పలన గణిన పుత్రికలు.

వీక్షిణి—కుశలుని భార్య.

సూత—ప్రియదర్శనుని భార్య.

వ్యక్తమయి—సమరప్రియచేత.

చిటి.

## నాం ది.

4.

శా. సృష్టిన్ వ్యష్టిఘటిల్లెగాని జగమే నేకంబ మున్వెక్కు-సం  
 తుష్టిన్ గూర్చుదు నాకు భేదల మెందున్ గానిరో యంచుమా  
 శిష్టత్వంబు నెపంబుగా బ్రకృతితో క్షీరోగకన్యాయము  
 త్కృష్టప్రేమన మంచుశంభుడు కృపాదృష్టిన్ ముగించు బ్రోచునన్.

సీ. ఏనుఁజేశ్వరుని విశ్వేశ్వరత్వంబొప్పు నన్వాద్యజాండపర్యంతశిష్టి  
 నెంచి విశ్వగురుత్వమింపొందు నేకహర్ష తనాపివీలి కాబ్రహ్మముగను  
 గణుతింపలేన నేకబ్రహ్మకల్పసంచితబుద్ధులెవని సుస్థిరహహత్వ  
 మేవిశ్వభూతాత్మ కైవల్యపదవితో విరమించును జగత్ప్రపృత్తులెల్ల

తే. నిత్యుడై నివికారుడై నెగడు నెవడు  
 తనయభివ్యక్తియే జగదవ్యక్తిగాగ  
 దాను నిర్గుణవిశ్వతత్త్వంబెగాగ-  
 నానింశ్రయు భగవంతునాశ్రయింతు.

శ్రీ ప స్తు.

# స్వర్ణ చూతము.

ప్రథమాంకము - ప్రథమసంగము



(కుంభలదేశరాజధానియగు భామతీనగరమందు కోటకెదుటిగాజవీధి-కాలము ప్రాతఃకాలము. ఇద్దరు పౌరులు దోపతులు, అంగఁఖాలు, తెలుగుదేశపుతలపాగాలును ధరించి ప్రవేశింతురు. ఇటునటు పురజనులు వచ్చుచు బోధచుచుదురు. కోటలోని నుండి మంగళధ్వనులు వినబడును. కోటదేవీ అలంకరింపబడియుండును. )

ప్రథమపౌరుడు:—ఓ—!!! రేపిపాటికి చూడారి దివాలం వైభవం. నేనన్నంతమట్టుకు రెండుపూడు తరాలకిటివల యింత మహోన్నతం రాజనగరులో జరిగియుంది లేదు.

ద్వితీయపౌరుడు:—నిజమే-సమరసింహమహారాజు మేనత్తగాదివాహం అయినతరివార కోటలో శుభారం జరిగాయి? ఆపెన్ల నేనెగను. చెప్పగా వినదమే. కాని మనప్రభువువారు వైభవంలానైలేనేమి సందానానైలేనుమి తాళంపూలకు వెనకదీయరు. రేపటిశుభలక్షణాలేదో వాకవిధాన రాజ్యమంగల ప్రజలందరికి సంపూర్ణప్రీతిదాయకమయిట ట్లీర్పాట్లు జరుగురూన్నాయట!

ప్ర.పా.—ఆ, నీవేమి పన్నావు? నన్నుగూ — నేటికి పడకొండపెల్లమంచి రాజకార్యనిర్వాహకులకు నిర్వాహాలు లేవు. రేపటికినం. సామ్రాజ్యం అంతా "ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ" అన్నట్లు ఒక్కటే హృదయం ప్రవర్తిస్తున్నాయట. ఏమే శాస్త్రశిల్పవిద్యలభ్యసించినవారాయావిద్యలు తమతమగ్రామాల్లో ప్రదర్శించాయట. అందుకు బహుమతులు యిచ్చి దీర్ఘకాలానికన్న ఫదిరెట్లు రాజకీయాద్యోగిస్థులు అప్పటికప్పుడు వుంచిపెట్టడం ఆటంచేవాలయాల్లో అభివేకాలు లక్షప్రతిభాజలూ, భోగాలూనూ-రాజ్యమండలా ఆకాశదీపాలు-సత్తరువుల్లోనూ సాక్షిగానూ అప్రదేశకణ్డాలకే సంకల్పగాలట-నాటకాలట, పాటలట, గానీసామలట, బొమ్మలటలు, కోలాటాలు—ఓరి కామ! !

ద్వి-పా:—రాజు ప్రజలందరికీ అంతరంగం అయినపుడు ప్రజానురంజకుడైన రాజు రాజు. స్వార్థపరాయణుడైన రాజు పట్టిపేరుకే. ఇంకకన్న సమయమేది—కొమార్తెవివాహంకన్న నా-జగద్విఖ్యాతమైన ప్రభువుల ప్రజాసనకత్వము వెల్లడించుటకు? కాని యింత నిరంకుశ ప్రభుత్వం వున్నందుకు శ్రీవారి ప్రజానురంజక యోగ్యతా వేనోళ్ల కొనియాడదగినవి. నిగట్టచూడామణిగదా.

ప్ర-పా:—పండితసభలట, శాస్త్రచర్చలట, విలువిద్యలు, ఇవతల చిత్రవస్తుప్రదర్శనాలు, ప్రతిపల్లెలోనూ పువ్వులపాలకీళ్లలో వుంచి వధూవరులపటాలు నృత్యగీత వాద్యల్లో హారేగించడం ఆట-తమసామ్రాజ్యంలో ప్రతియిల్ల పెల్లియిల్ల ప్రతిగృహస్తుడూ పెల్లి పెద్దే రేపు.

ద్వి-పా:—చబాప్-చబాప్-ప్రభువులచక్రవర్తిత్వానికింతకన్న దృష్టాంతరం మరొహటుందిగనకనా! న్యాయంచేత ప్రజలూ ప్రభువులూ గలసంబంధం బీవాత్సల సంబంధం ఎంటిది.

ప్ర-పా:—రాజధానియందు వేడుకలు విన్నావా? ఆకమిస్తాన్నది నక్షత్రకాల. దాని ఖాండినీ ఆకాశపురంగుది. దానిలో అక్కడక్కడ పువ్వులనక్షత్రరాసులు చిత్రించి యందు చక్కని మిమకుడిపాలుంచి వాటివెలుగున రాత్రిసమస్త బంధసామంత ప్రభువులకు విందు జరుగును. నేనాచిత్రకారుణ్ణి లోబరచుకొని పోయి చూచివచ్చాను. గోడలమీద ప్రభువులస్వీకరణాంకాలు-ప్రభువువారు కూర్చుండేగడ్డని స్వేతచ్ఛత్రం వకటి. దానినధిష్ఠించి చల్లని వెండిబంగారపు మెరుగురంగుల్లో సహస్రకరములుగల్గి ప్రకాశించు సూర్యబింబం-వధూవరుల శిరస్సులపైని శరత్కాల-లభాళధళిమలతో రోహిణీశశాంకులు-విగులున రత్నాలే ధివాసీలుగా కట్టడపుని-గోడలపై నొకప్పుడు వెయ్యిపువ్వులుగా కనిపించేటట్టు పెద్దనిల్లుబద్దాలు - ఆదిపాలువెలుగుతూంటు ఆసావిడి పాకప్రపంచంలాగ కనిపించింది.

ద్వి-పా:—అయితే యదంతా మనం చూడ్దాం యేలాగ లక్షకొటిజనంలా!

ప్ర-పా:—రాత్రి వూరేగింపుసామ్రాజ్యసేనలొస్తున్నాయి. అశ్వగజోష్ఠ పదాలినైన్యాలు మంత్రాధీశ్వరులసమస్తవిరుదాంకాలతో ముందు నడవడం-ఇవి గాక బాణాసంచాలు నూటయిరవై సొనాయి మేళాలు వచ్చి యున్నాయట-యెనకైతరు బోగంమేళాలు సమంతటతాము విన్నవం జేసుకొని వైగా లంచానిచ్చినది కొన్నిన్నీ, సామంతరాజులు కానుకగా పంపినకొన్నిన్నీ-



ద్వి-పా:—ముఖ్యమైనది చెప్పవేమి? నిఖిలదేశాధిపతులు మనప్రభువులందరిగాఢానురాగము ప్రకటించడానికిదినరే వచ్చియున్నారు. ఆనయమందిట దేవేంద్రవైభవంతో అంతపునశ్రీలూ, తాను. సమస్తసాయంత్రులూ వచ్చి మనప్రభువుల స్రామిత్వదైన గంధర్వరాజగువల్ల యామహాత్మ్యం అంతా చూసి రాజకుటుంబంతో గొప్ప విదారగిస్తాడట నీవు వివేచిమా?

ప్ర-పా:—అయ్యో! ఆదే చెప్పబోతున్నా - నాకు తెలియనివింతలు నీవేమెరుగుమనని వాక్కుమాట చెప్పేశానుగా.

ద్వి-పా:—చాలునోయి మనజన్మకిది! నేనుబ్రదికున్నవాడికన్నే జన్మ.

(కోటలోని గుమాస్తా ప్రవేశించును.)

గు.—(నొందరాగా నడిచుచు) యిలాంటి అలకశబ్దకమానిల్లా నీ హావ్యుక్తులు నుమా! (గట్టిగా) నువు కొన్నధర్మ ప్రమాణం నీవేవ్వ-చ్యాయమైనలాభం యివ్వవన్నానా? (మంత్రాట్టిగా) ప్రభువులసాదానమ్మకో-అబ్బం ఆడి యేపెద్దకాపరం చేస్తావు (నొందరాగా బోబోపును).

ద్వి-పా:—(గుమాస్తావెంటనున్న యశశము కంటి వట్టుకొని చూసింది నవ్వుచు) —భట్టోడి వివాణం! గొడ్డాన్నట్టుంది? అయితే—??

గు.—(కన్నులెల్లా కేసి చూచిని నీయి చూచుగాదు నీవైటి) మో! ఓ హాయిగొట్టుకుంటా కూర్చుంటే ఆనకల దేవనాల్లాస్తాయి-అప్పు స్వగౌరవార్థమేటి, నీతో వ్యర్థప్రసంగాలేమిటి?

ద్వి-పా:—(విన్నవించి చూచును.)

ప్ర-పా:—(జనలో) ఆప్తముండావాడా! యెంతజేసిన పేగంబగా! అలకకుండావుంట యాడినంతమధ, ఉన్నవీలెసిని కావకోశలు వినుమని—నీకు చనినొందరా? అంతలాగొడ్డో తాటాకుచాపమీదనున్న పేలు కుక్కుకోడమే కాదు-(ప్రతి) ఉండూ, రోం నేపు-నీకెవరొం ప్తంబినప్పుడే తూర్పున్నీ నున్న జ్ఞాపకముంచుకోవడం.

గు:—నీఆజ్ఞానం మండా నీవు వివరమా? పోతున్నాం ఈసంఘానికి కానినీ చేసు-మియింటికి వెళ్లనున్నగిరియించావా, నిన్నదికా పకం చెయ్యవా? (ద్వి-పా: - రో) ఓయి శేవురారీ నీయిల్లు తూర్తిగా వెగించానీ నుమా-సాటింపువీరేమా?

ద్వి-పా:—నీకింతధికారం వట్టియాక అంతపనికేం భాగ్యం-నీవు తలుచుకుంటేనే ఆ యిపోతుంది-చల్లని ప్రభువువు.

(కోటబురుజునుండి ఫిరంగి విసబడును.)

గు:—(తుట్టపడి) అదుగో, నే పోతానంటే పోనిస్వరు-ధారాపురీమహారాజులుంగారు వేంచేసినారు. వారిని విడిచిలో ప్రవేశపెట్టమని శ్రీవారి శలవు అయింది. నన్ను స్వయంగా పిలిపించి “మోహనరావు, మోహనరావు, నీవిప్పుటివాడవు కావు, నీతాతలు మాతాతల ద్వార ఉద్యోగాలు చేశారు, నీమీద రాణివాసం పారికి కూడా ప్రేమ, యాపెళ్లి నాలుగురోజులు యెంతచెకచెక లాడిస్తావో నుమా, నీబుద్ధికుశలత అంతా వుపయోగించి, యేలోపాలూ రానియ్యకూడదు స్తా” అని స్వయం శలవిచ్చినారు. అవతల ఆపనే చూసుకోనా, యివతల వచ్చిన చుట్టాలూ సామంతులూ అందరి బౌద్ధ పేయిస్తునా, ఉపశిశిరపకుండా రత్నపర్వతులు కురిపించే ఆభరణాలనర్పానికి లెఖలు వ్రాయించడమా, ఉలాకులు వేయించడమా, ద్రవ్యాధికారి సొమ్మబీట్లయివ్వడమా, అబ్బబ్బ, యాపెళ్లి నాప్రాణం వుచ్చుకోడానికొచ్చిందిగాసి!! యేం అయినా, నమ్మకంగా పనిచేయడం అంతప్రాణాంతకం మరొహటి లేదు. చేసినవాణ్ణి పట్టకు సాగలేస్తారు. చేయ్యనివాళ్లూ, సమయం దొరికితే దోచుకునేవాళ్లూ నెత్తిమీద దేవతలే-ఇప్పు!! (అని చెంతనున్న వేషప్రానినానుకొని నిలువబడును.)

(అస్థానపౌరాణికుడు ప్రవేశించును.)

గు:—(ముందుకువచ్చి) నమోనమః, శాస్త్రులుగారు (సమస్య)మించును.)

పౌరులెవరును-నమోనమః-నమోనమః-

పౌరా:—ప్రతర్నమామి - ఓయి బాబూ! యాయె నీనరకక్క వాల్చేయోగం లేదు కాబోలు నాకు. అంతా నాకే చండాల్తైరు గదా. నన్నేకట్టు కాల్చువుకు తింటారు! కొనకి నాకు చేతనైంది యేమీ లేదు గుడ్డగన్వంతైనా. కట్నాలూ కొడుకలూ పశిష్టగారినీ, సిద్ధాంతిగారినీ-యీమహోత్సవం అంతా వారికే కామధేవుపాడి పదిమంది చుట్టాలకిప్పించినా తాము తిన్నా! నాకేం వుంది అవిధేకాని? తెల్లారగట్ట చుక్క వాలకండా లేస్తాను. స్నానం, సంధ్యా, బ్రహ్మయజ్ఞం, విశ్వతర్పణం, సహస్రగాయత్రీ, గీతాపారాయణ, దేవతార్చనా అయి, వాకట్లొకచోగా, అంటిలమీద అంటిలు ప్రభువ్వారిష్టమంటి పట్టమాడేగా-వర్ధమంటి గుండేకానిడిపట్టి యనుకింకరుల్లాగ లాక్కుపో

తారు. యెవరాళ్ళ మన్నించకపోలే వాళే కోపం-ప్రాకారంగా అడుగుపెట్టి  
టప్పటికి చిట్టికల్లెమ్మగారి మెదలోనుంచి కబురూ, వక్కిమాటు చూసి మరే  
బాబయ్యగారినినిశితమని. పోనీ వావావోటుంచుతారా ? ఓరొందుగు  
ర్రాలబండి మీదో, నోపెండి అంటారీయమగుమీదో ఊలేనీ ఆమహారాజు  
దగ్గరకెళ్ళూ, యామహారాగిచ్చినకెళ్ళూ, అక్కడి జాశకం రాయా, అక్కడి  
ఫర్వకాశ్రమం చెళ్ళూ,—దీనిలో సూపాతూరి నానినం అంతా తెల్లవాళేది  
అవుడే పదిరాజుబసలోకెళ్ళి పని చూసుకొచ్చా. ఆదే సోదో కాని మృత్యుభు  
వాణి యేచుట్టం పచ్చినా యెసాంబుడొచ్చినా యిదిగో సూపా యెండ్లిగ  
జం వున్నాడో చూడమని నన్ను, వాంఛించాడని భాగోశవుతోలిరాగ  
పూలేగింది యిలా అలా తెప్పుతారు. లాక్కాల్ నేనే, రాయబారాల్ నేనే,  
సిద్ధాంతాల్ నేనే కాస్తార్థాల్ నేనే. అబ్బబ్బబ్బ! యిది సూపా అగ్నివహన  
రానికీ అగ్రహారాలు వ్రాయించి పుచ్చుకొనేవిద్వాంసులెవ్వరూ యిందుకు పని  
రారు. మేడలు కట్టించుకోడానికి పేద్యపారాలు పోషించానికి కాని-

ప్ర.పా — ఔనండీ, మీయంతవాడు! మీపావినగా కొడుకు గదా-అయన్ని మీకు  
సాయం ఛంచుకొని సఖుంపని అయనకప్పగించరావటం? యెంతకని మీరు?

పారా — అం యెంతకని? యెంతకని? నాకు నూరేస్లెక్కాయనుకున్నావా, నూటయూ  
పై యనుకున్నావా, రాబోయ్యే శపథమికి యెన్నగై రెండు, మాసాన్నగారు  
కొండ్లయెనిమిదేళ్లు బలికియారు. మాపెళ్లం ప్రగారు నూటఅను-మావాడికేం  
తెలుసును పెట్టిపాడగట్ట! నాకాశ్రమం ఛందా, నాఅనుభూతుందా వాడికి? మొ  
న్ననోమాటు ప్రభువ్వాహంకగాని "చిన్నకాశ్రమం, యావాళి గ్రహణి ఉపా  
కృత్యేనుకున్నావయ్యా," అని అడిగేటప్పటికి బలిపండుగానే ఫాకా ర్తంవిటని  
చాటు చెప్పేడు. ఆమాట నాతో చెప్పి "వాణిగా అందరూ వక్కిమాటు తీర  
ట్టటట్టు స్వయాదు హుండ్ల! హుండ్ల!

వి.పా:—ఎం అయినా మీకొడుక్క చాలాది, అక్కక్కక్కాశ్రమంగా మీరే చాల  
రట కాదూ మీకొమారుడికి-చిన్నవాడైతేనేం ?

పారా:—వాడిమొహం కామా! యీవధ్య నోచిత్రకవ జరిగింది చెప్పకేం? నాకొడు  
కైతే సరియా? కొడుకయ్యడి వాడిఅబ్బయ్యడిభయభక్తులవిడపనివురుండదు.  
యింట్లో కూచుని పనికికొక్కలాగ పనికిక దివాణం అంతా వాక్కమాటు  
ఔపాసనపడదాం అని యేం పన్నాగం పన్నియాడో యెవణ్ని ఆశ్రయం

చాడో వాహనాడు తిన్న గాత్రభుసన్నిధానం చేరి ప్రతాపం అంతా వినిరిచేయడం ఆరంభించియాడు. యీసంగతి నాతోకోటబంట్లకు వచ్చి చెప్పలో పూదియాడు. నాకు తెలియకుండా కోటలోకి వొక్కచీమ చిటుక్కుమని రాలడమే? హే! యీమాట వినివినడంలో పిడుగులాగ సన్నిధికి నిలబడ్డాను. మావాడిగుండె లెండిపోయాయి, నన్ను చూడడం తోలే. యితతో నాలుగు స్తోత్రాలు కాలామృతంలోంచి చదివి అర్థంచెప్పమనేప్పటికి కిందిగుడ్లుమిదికేసి నాగిక్కడవలేక పోయాడు. మహారాజు నాతోనూటపదహారూ వాడితో అర్థనూటపదహారూ యిచ్చేటప్పటికి రొండుతగ్గిచ్చి యివ్వీతామన్నా. ఏదీ చెప్పమనండి చూతాం. యీరాజ్యం యావత్తు తిరగాబోర్లాపేసి తెప్పించండి. ఆనుభవం యెక్కడతెస్తాయో-యేశాస్తానీ శాస్త్రం నోయెత్తు ఆనుభవం యిరివైయెత్తులా-ఆనలు నేచదువుకునేటప్పడే గురువుగారికి యెదురు తిరిగి పాతం చేప్పేవాణ్ణి-నుమేరుమహారాజులుంగారు దండియాత్రకు వేంచేసేటప్పడు జాతకం పోవచ్చి గ్రహస్థితి అడిగేరు. ఆనలు ఆజాతకం నేనే రాశాను. స్వామి, దిగ్విజయంచేసుకొస్తాను. నన్నదన్నాను- నేనేనిగ్రహాలే కావా, యీమిథయంలేదు నే పూచీపడతానన్నాను.

(కాల్పలము ప్రవేశించును. లోపల వాద్యములు) (పాదలు నిష్క్రమింతురు)  
(కొంతసేపటికి అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

### ప్రథమాంకము - ద్వితీయరంగము.

(అమరావతీపురమందు సమగ్రమిమేడలోని కనేసావిడి. నేలకు పట్టమైన యెఱ్ఱరంగుగల మెత్తనిరత్నకంబళములు సొంబిదిత్రములైన రంగురేకలు గలయెఱ్ఱగలువలు, నీలుగులకలతో జిత్రింపబడియుండును. నామ బాగారుమయమైన పెద్ద యెఱ్ఱని దీపపుగాజుకలశములు బంగారుగొలుసులు గట్టి యూగుచుండును. గోడలపై పెద్దాళ్లు, తలవార్లు, విల్లంబులు, శూలములు బల్లెములుగానగు శిఖరాయుధములమన్ని యుండును. మధ్యమధ్యకు పెద్దవి, చిన్నవియగు యౌవీరులయొక్క శార్దూలకజసింహముల వేటాడుపోటుబండ్లయొక్క పటాలములయొక్క మల్లయౌధములయొక్క చిత్తరువులును, నిల్వబడ్డెలును, వానిపైన పూర్వరూపవర్ణములు గల పూలదండలు ఆకుతోరణములును, దిగువ జలతారుముతాలు గల యెఱ్ఱకీనాము కట్టినసోఫాలును, పువ్వులు నేసిన

యెఱ్ఱపట్టుమరకాలు గల కుర్చీలు, మధ్యమధ్య బంగారు గింజీలలో గుర్తులుగుత్తులు గా చేర్చబడిన తెల్ల గలువలు, నూనిపూవులు, కొవ్వలలో గోనీ యమగ్నినగరిపవర్ధన పుబువ్వులు, కృత్రిమశరుకాఖలనల్లుకొని ముండ్లగిల తెల్లరింగులతకంటించిన గొన్నెరు పువ్వులు లోనగునవి. గోనీలచేర్చిన నిరుగుహచేమేరాలపై జంద్ర కాంతశిలాఫలకము లపై నెఱ్ఱపట్టుగుబ్బలక్రింద వినింగడి గీతములకాంతిని ప్రతిఫలించు బంగారుసాల ఫండికలు - మూలల మువ్వులగోతములందుంచిన వింతవింత యెఱ్ఱంగులు గలయాకు చెట్లు-తలుపులకు బృకుచ్చులు గగిని పట్టతెగ్గెనో పిమ్మిదికట్టిబడిన పెద్దపెద్ద యెఱ్ఱమొఖమూలు తెలు - నీంహద్దామనోద్ధ యుప్రక్కలను గాని ముడిచిన సింగపుగొడుగులయు, డాలు బల్లెములు పంది న్నని గడ్డములుగల సిపాయాలయు భీకరవిప్రహములు.

కాలమురాని - కెంఘజనకులలో ప్రప్రముగా కరీ మలంకంటిగొని, కా శ్మికు సన్ననిజీలుగుబంగారుపట్టె లుంచుకొని, పాదముల నెఱ్ఱసిపారాని బూసికొని, శోష్యన మణిమయమైన కిరీట ముంచుకొని, శిశిమని మెరియు బంగారుతగిమట దారిగల యెఱ్ఱపట్టుచిత యెయ్యాముగా ఫలించుకొని, విశ్వఖచిత్రమైన యెఱ్ఱాణముం చుకొని, తెల్లపట్టుపిక దొడిగికొని, ముందేసులకు ప్తచందనము బూసికొని, నల్లని ప్తేకురులు ముడిచేసి యందు గుణానిపుచ్చగుచ్చ ముంచుకొని, నవనవ యౌవనాభాగ ముతో చెల్లగులానిపూవులతో న మోమును, లేశగన్నెరు-న్నెగల చెక్కిలను, వీరరస ముట్టిపడు వక్షవర్ణముగల కన్నులును గగిని శాలమై సాహసశైల్యలక్ష్మిలకు సింహ సాయననగు నొసట నెఱ్ఱని కుంకుమబొట్ట పెట్టె. చెవ్రెలకు వగ్రపుణముకాలును తమ్మె ట్టును కలగి సమస్త్రీయశోమగు సింహసన ముక్కుదాసియంద గా నున్నదివిగ్ర హముతో గూర్చుండి కుడిచేత తొగదానియము వేలను మోపుకొని ప్రచేరించును. దిగువ నొకసామాన్యాననమున సభామగు స్వర్ణములు గూర్చుండును. ఇరు దెవలనొక చేతి వింహమము వీచుచు. ముఖము తె కర్పూనితాంబూలము పండిచ్చుచు నిలిచి యశ్వంతభయభక్తుల నగవచుచుండును.

స:- స్వర్ణమయ్యా, నీవు గురుభక్తికవును, పుష్పవక్రసాదసంరక్షీతపుం గాగా మన్నించి యూహికుంటి: నన్ను ప్రసూత వెలి నీ మొవగాకమాట యెప్పటికిని మరువకుండుము. నాయందు కైవ స్థముగలవాని తమింపుమని నన్నెన్నడును వేదికుము.

స్వ:—సఖీ, మహారాజ్ఞీ, సమరక్రియా-నీశత్రువులు పశ్చాత్తలై నీశరణుజొచ్చినారని విన్నవించుట నీయఖండగౌరవప్రాభవములకు లోనీపకమే కాదా? అట్టివారిని మన్నింపుమని వేదరాదా?

స:—రాదు రాదు-తొలుదొల్త దుర్ముగ్ధిపుట్టకే పోవలయు. పుట్టినది పశ్చాత్తాపమువలన నివారితమగునా? పట్టుబడనున్నప్పుడు పశ్చాత్తాపము. చేతగానప్పుడు శరణాగతి. అంటే గాని యొక్కనాటికి నైజదుశ్యలము పడలిపోదు. ఆదియనుంగాక,

వలనుగలయప్పుడెల్ల నెవ్వగలచెట్టి  
యెట్టో విధవరి యడుగుల బట్టుమాత్ర  
బగతు నేవరుటొకనాటిపాటు నమ్మి  
కడలొయిసుకల సొంభంబు గట్టినట్టె.

శత్రువులను జయించి, ఖండించి, నాయధికారమును నిష్కంటకము గావించి కొనుసామర్థ్యము గోగియుండి, పెట్టివెడపులబంటి శరణాగతితో సంతుష్టినొంద నేల? ఆశ్రయింపకన్ననిది యెక్కువా, అంతకన్న నెక్కుడు సుఖమా?

స్వ:—అన్ని నేరములకు నొకమే యరిశిక్షా? జయించుటయు, లయించుటయు దామస లక్షణములు. శరణార్థి నాననిచుట నీదేవత్వమునకు లక్షణము. భయమాలముగు నధికారముకన్న సౌహార్దములమగునది యెక్కువగట్టియు శ్రేయస్కరమును. సంత నోరు జారినంత యుద్ధసన్నాహము జేయుట సాధిదౌర్బల్యము. లోక మంతయు దనపైయొద్ధసన్నద్ధమగునటు లనుమానపడి చిత్తశాంతి బోగొట్టుకొను టేమిప్రయోజకత్వము? ఇంతకును,

ఈన్ను దా నమ్మి యొరులచిత్తములందు  
మెలగనేర్చి జగత్కటుంబిగ రహించు-  
దొసగు గల్గిన నరమ, యసహనంబు,  
ఢితి, యక్షాంతి, దాన లోపించు సుఖము.

మఱియును,

భూతములకెల్ల నైజమదైవశమైతి  
కృత్రిమము లంశరములు యానృచ్ఛికములు-  
ప్రియమయినపథ్య మోరివి, ప్రేమపెంచు  
నేవము, చలంబు నెదిరి దన్నేర్చి వుచ్చు-

కావున నన్నివిధముల నీయట్టి మహాబరాత్తమమేధాకాంక్షి కలాపకత్తుత్వము రాణించి నీకును జగత్తునకును తీమదీప మగుంగాని, యాష్టమ్యు ద్విస్థితోఽథమును నమంజనములు కావు.

సః—నీరు పోయి నిప్పును వేడినదట—నీవేడిమాని నావంటి చల్లనికల్లపై లోకము బాలంపుమని. హా||హా||హా|| నిప్పు ప్రత్యుత్తమిచ్చినదటః నీవు నానిల వేడికల్ల వైతే నీవంటి చల్లనికల్లని నేనగుదునని- ఇట్టి హితబోధ నీకును, దాని నిరాకరించుట నాకును మనచిన్నతనమునుండియు జరుగుదున్న ప్రక్రియయే మనస్వభావములను మనము మార్చగలిగినమా! అని యట్లుండనీ - లోకస్వభావ మేమైన మార్చగలవా? నాయెడ లోకమునకుం గలగు నీర్వ్యయ నమాయయు మాస్థింబ గలవేని లోకమునెడి నోంమియు వ్రులియు నేజాపుట శిష్యభగవంతుని.

స్వ — నేనెప్పుడేమిచెప్పినను నీవు ప్రమచ వైరులను శశపరుడుకొమ్మని నామకము. నీ నిష్కలచటనిస్సంశయప్రియమచే లోకవిప్రియము జయింపుమని నాసిద్ధాంతము.

అహితదౌర్జన్యదావాగ్ని నాప్తివైచు  
ప్రేమ చాలేటి బొంగించు ప్రమత్తి  
విశ్వనిగి దివ్యబిరుదంబు వినుము ప్రేమ  
దాన నివాహందే యీశ్వర శిష్యులు నొంగు.

సః—సన్యాసుల కుపదేశంపు మామహామంత్రము. అట్టియొక్కవైప్రీయము నాకు మిగులకుండ ననమర్థులు ననాధులు గలనీ చూచిందగుడు గాక-నాకట్టివ్యాపారమునందు విశ్వాసమును లేదు; ఆగత్యమును లేదు.

నన్ను గొల్వనివాడు నావాడు కొడు  
నన్ను నమ్మనివాడు నాయెగ్గులాడు  
న న్నేఱుంగనివాడు లే న్నే మేఱుగు  
మనసు దచ్చిచ్చి నెత్తుదిమాట సున్న -  
వికటించెనా జన్మ వెగటు తోపింతు  
పంతగించెనయేని బ్రాణంబు గొందు  
దాక్కొన్న బదునాల్గుశతము లేడ్పింతు  
బ్రతిమాలినకొలంకి బగలెప్పు నాక.  
నెరసమ్ముకొలది తీడించు నాకగుణ  
చలమునాచిగుడు నజ్రము గోముగుండె

యెదిరికన్నీరు నాహృదయసంజీవి-  
 లోకమంతయు నాకు వాకింటిబంటు  
 నామతంబుదురాయి నాకమంతటను  
 నాబెట్టినదె భిక్ష నరలోకమందు-  
 నేనేమరినగాని నిలదు సఖ్యంబు:  
 కన్ను విప్పితి నేని గగ్గోలువడును  
 రాజులు, రాజ్యముల్, రాజ్యాంగములును-  
 జనకులు సుతులతోఁ జలపట్టినపుడు  
 సతిపతులు పొట్లగతి బోరినపుడు  
 విభుడు లోకుల బట్టి వెటాడినపుడు  
 స్వామి నేవకు బట్టి చక్కాడినపుడు  
 తలపుము నాసూత్రధారిహస్తంబు  
 తెలియని హేతువై తిరుగుటలోన;—  
 నే నిందుకొలుపుండి నిఖిలైకవిధిగ  
 లీలకై భూమి బాలింతునం చెటుగు  
 నాకు ధర్మవ్యాధి నాట దేనాడు  
 చెప్పి యత్నించి పంచుంతు ధర్మంబు  
 ప్రాణిహింసకు మించి పాక్షికం బెటుగ  
 సాధుల బనిట్టి బాధింతు—వారి  
 బాధించుదుష్టుల బాధింతు మగిడి-  
 పాలిమి చనువెంట బ్రాహ్మణుల్ బీల్లు  
 కన్న కాన్పును విందుగా మెక్కనేర్తు  
 ప్రణమిల్లుననురక్తభక్తుపై కురికి  
 గర్జించి తున్నలుగా గోయనేర్తు.

స్వ:—ప్రాణ్రియా, క్షమింపుము. నీకధికారము లేదని కాదు. అధికారమునుబంగారు  
 నకు గనికరిము నెత్తావి. అధికారపుజీవమే యనుశ్రోశము.

స:—నీకును నీధర్మకును ప్రభుత్వానుభూతియన్నది లేక కావ్యలోకమే లోకమని మిటి  
 పడి మీయంతటిలోకజ్ఞులు లేరని దుష్పండిత్యము—నాకు బలమున్నది కాగా గర్వ  
 ము—నిర్వికలదు కావున జేవము—అధికారముతోబాటహంకారము. మీకేము



న్నది. ఏమి పోగలదు. మీరు నాయకాంశము సహించలేని, పోనీ నాయకాన్న  
త్య మొకింతచవిచూతురు గాక. కాచుకొండి, సమస్తమియ్యదోస్త్యంభము నేన  
లోకమంతటి పొడవు, పాతాళమంతటి బరువు. (లేచి వెళ్ళింబిది గనబోడి  
బాహువు బాది జరిగించును)

అఖిలంధర్వలో కాధినాథుండు  
విమలకాటడు లోకవిజయగోచరుండు  
నాతొడ్డి ఎత్తినన్నను మేటి యువకుడు  
నేసితనినిగిన్నట్టిన నివ్వె.

గర్జియతోబాటు సంపన్నులందు-  
సీరాధిపతుండు వెల్పునెట్లు  
మాయన్న సమరాదిమధ్యాంతశిక్షి  
వెలుగును నేగియు గిజి దాటి నడుం-

(జోవారితుడు ప్రవేశించును.)

జో — లోకనాయకీ, సుమంత్రుడు భవత్వా ససంద్భానమునై త్వరపడుచు ద్వారము  
నొద్ద వేచియున్నాను.

స — ఎవ్వరు. (జోవారితుడు నిష్క్రమించును.)

(సుమంత్రుడును చూడుడు ప్రవేశించును.)

చా — జయ జయ మహాదేవదేవేష్వర! వింతుశత్రుభాష ప్రతిహతుంభు! అఖండకా  
న్యదర్శాభిమాన మహావా! ప్రణమితమస్తత్రయోగో జోహారు, జోహారు-

(ప్రణమిల్లును.)

స — ఏమి నీవని?

చా — రామశర్మ, దుష్టనిగ్రహకృతై భగ వ్వియోగమున నవసరించున్న యువ  
నాయకుడిని ననుస్తప్రజయు, భక్తులును, సేవకులును ముల్లోకములందును  
గుణలము.

స — నీవోయివచ్చినకాన్య మేమి?

చా — మహాదేవీ, దేవీవా! యఖండరాజ్యలక్ష్మీభవతీతయప్రతిష్ఠ జగమంతయు ము  
గ్ధముగా నిండియున్నది.

స — నీ వెందుండి వచ్చితివి?

చా:—లోకశాసకీ, యేలినవారిపంపున భూలోకమందంతటను దిరుగువాడనై నకలదేశ  
ములయందును సుస్థిరముగా నెలకొన్నయేలకలప్రతాపము లారసి మెచ్చుకొనుచు  
నిన్నటిప్రాతఃకాలమున గుంతలదేశాధీశుడగు విజయసేనమహారాజుదర్బారునందు  
నరులకదృశ్యుడనై విడిసితిని.

స:—ఏమి యందలి వింతలు?

చా:—విజయసేనుని కొమరితయగు భద్రాదేవి! రేపటియుదయమున నఖండవైభవ  
ముతో సుద్ధావము కావైయున్నది. అందులకు శ్రీయేలినవారిజననీజనకులు సుమే  
ధాప్రోక్షస్వలాప్రముఖులవారసహితముగా వేంచేయనున్నారు. నరలోకమందీవర  
కమర్త్యులు నిజసుప్రసన్నాకృతితో నెన్నడు నవతరించియుండలేదని విజయసే  
నుడు తన కనానిమిత్రుడైన వజ్రదేవునకుం గగ్గిన యపూర్వసుప్రసాదమునకు  
దివ్యయత్నము నొంది తానును సమస్తప్రజయుం గగ్గిసి నిద్రాహారముల మరచి  
రేఖగట్ల పాటుపడి యాభావతీనగరమును స్వర్గపురినిం బురణించువిలాసముతో  
నలంకరించియున్నారు.

స:—ఏ పాటిపురణించునో చూతునుగదా-నాకావ్యసమిష్టుడో యికనో ఎచ్చును.  
ఏమి యూరకున్నావు?

చా:—సేపిన్నమాట యమరావతిలోనే యేదో కుట్ర జరిగినదని.

స:—ఏమి నాయెడనా?

చా:—చిత్తము. కటాక్షించి యాకర్ణింప వేడెద. నాయనగారినిర్బారుచరివారమం  
తయు నబంధమిత్రభృత్యముగా బేరుపేరుపరుసను ఆహూతులుకాగా, గేవ  
లాసూయచే నిచ్చటనే యేలకలకంఠిన శుభలేఖ మాయచేసినారని వింటిని.

స:—ఆ! నాయనగారింతఘోరకృత్యమున కీయకొనిరా? ఇంతకుం గతమేమై యుం  
డును?

చా:—చిచ్చి-త్త-త్తం.

స:—చెప్పు.

చా:—(సాలోచనముగా) ఏలినవారి నిరవధికరూపమహిమాప్రావీణ్యములును నిరంకుశ  
ప్రాధవమును, సర్వభృణికరస్వాతంత్ర్యమే కతము.

పొరుగుపచ్చికి దానెందు, నొరునిసుఖము-  
తనకుపద్రవ, మొరుల యుద్ధలియె వ్యాధి,

తప్పులేకున్న గట్టియి దాడివెడలు

చలమె కిత వందు కష్టయోజున నెదియు.

స:—నీకు తెలిసినదంతయు తెప్ప.

చా:—క్షమించ గర్హ, దేవదేవీ! (వదిలము.)

స:—అనుమానపడకు.

చా:—నాయనగారు సహజవాక్యముమై దమభక్తమే వాదించినారు.

స:—అది? ?

చా:—ఒక రసనేల! దేవీయువదేవులెల్లరును విమయాశ్వాసము నిరోధించినవారే.

స:—(తనసింహాసనము పై జేరిబడి. కొంత దిగిండి, మెల యధాగ్రహము గుర్తుని) తల్లీ, నీకు నాయందుగల వాత్సల్యపాశ్చర్యిని లేదే! సరే, సరే, అదే స్థిరపరుతుముగాక. అట్లే కానిత్తుముగాక - స్వర్ణమయ్యా, నీవిపాటింటికిను-చూచితివా లోకస్వభావము! వీరింగూడ మన్నింపుమని వేడుకుని పోయి.

స్వ:—(లేచి) చెప్పకు, నాయొడలు యుల్లుమని పులించుచున్నది. ధనమదాంధులకును అధికారవీణాచక్రస్థులకును సహజ ప్రేమలు నాటపు-కష్టప్రయత్నవాసికాపథ మెక్కనట్ట-అన్నముకొఱకై పేరులును ఉత్పన్నకొఱకు ధనాభిరుచులును తీర్చు శీలురై పరస్పరభాతుతులై లోకముని గావించుచున్నారు. (నిష్క్రమించును)

స:—(చారునితో) ఏదీ, చెంతకురా, నీవిన్న పంత గూ తెప్ప-(సమంత్రుని చితి రాక ముందే తటాలున లేచి నిష్క్రమించి, రోషముతో నొడలు మఱచి)

చిత్తమా, నైజులార్ద్రము జిమ్ముటుదుగు-

పాల్గుడుపుచందనుకె తల్లీ-ధీనిశులేల'

అప్పునిపుడేనె, నాకు శౌగంధ్యము శిశువు,

మాని బెంపక శిశువునై పలకదగునా?

(కొంతసే పాగాచించి, యాగాచనతో గ్రమముగా హెచ్చు చిరుస్వస్థతో)

ఎడర మాతృస్థానముమూరె, గడిమి మీతె

వెది యగణమా మోసపు వెఱపు తోచె-

పలుకులకురానీడు నై బడినవళ

నెంతసుఖమార, గెల్పు భావించకొనుట!!

(నిష్క్రమించును.)

చా:—(సాష్టాంగపడి, సమరక్రియ వోయినవరువాత లేచి, యిండుకనేపుండి నలుది నలుది చరిశోధించి, యెడరును విగతగిగదూరమందు లేరని నిశ్చయించి)

“వెలదియరణంబు” హ! హ! హ! “వెలది యరణమా మోసంపు వెఱుపు” — మామంచి నూటాడినావమ్మా! యముని ధిక్కరించు నీ దేహభిమానమునే మెత్తునా, బృహస్పతికి వంకలు దిద్దు నీకుశాగ్రబుద్ధియు మెత్తునా? వెలదులందఱు నొకయెత్తు; శలీ వెలదిమిన్నుచు నీవొక్కరితవు నొకయెత్తు! పదునాల్గుభువనములను గడగడ వడకించి పాదాక్రంతములుగా జేసికొనగలుగు ఐరము నీకే యిచ్చి తక్కుటి వెలదులందఱును నీ ఘాయలుగా నుండుడని శాసింపబోలు నాబ్రహ్మ! ఏది యేమైన నేమి? నేనీక్షణమున కీగండము గడచి గట్టెక్కినాను. చెప్పరాదు-చెప్పకుండరాదు - ప్రభువులు చారచక్షులనుమాటయే కవితాచాతుర్యనుసాహించిరి. మామహాదేవికి సహస్రాక్షుడును వాచస్పతియును గలిసిన యొక్కమహాపురుషునందుమాత్రము ఫలచక్షువు ప్రసరింపదు. ఆదియును ఆటంకము-తల్లికెట్టి “మోసంపు వెఱుపు” తోచెనో రేపు కన్నార జూచుభాగ్యమునకై నేడు బ్రదికితిని. (నిష్క్రమించును.)

ప్రథమాంకము - పృథ్వీయరంగము.

(విజయసేనమహాగాఢ సుద్యానవనము.)

కాలము రాత్రి-(పూర్ణిచంద్రికాభాసమునందోగిన పుష్పలభాతములైన మనోజ్వలరులతాకుంజములు నల్లడంగిరి రత్నఖచితమై ప్రదీపాలంకృతమగువిభవవనము.

ప్రకృంధనహారాలంకృతులై కేయూరికిరీటాది రాజచిహ్నధరులై పునన్నముఖులై సైన్యము హీరాదేవియు నిరుప్రక్కల సుమేధాస్త్రిజ్వలలు మన్నతాసీనులై ప్రవేశింతురు. కొంచెము దిగువను నుచితాసనములపై విజయసేనుడును దత్పట్టమహిషియు, పసఫుబట్టలును కర్పూరపూర్ణులు ధరించి నవవధూపరులును గూర్చుందురు. హీరాదేవిముస్తాబు - ఆతిథారముగల జలతారు ఆంచులు, మైజారు, పెద్దపువ్వులు గల యూదాకీన్మాగు చీరయు దాసికినియైన జలతారుమయమై రత్నఖచితమగునంచులు గల రవికయు-శిరసున రత్నఖచితమగు కిరీటము-మణిమయమగు హారకంకణాద్యాభరణములు-చేత నొకబంగారురాజదండమును-వైఖరి సర్వతృణీకరాధికారదర్శము.

సుమేధ సుమాంగల్యమును దెలుపుటకుమాత్రము తగినయాభరణములును, వస్త్రములు ధరించును. సన్ననిజలతారు ఆంచును, మైజారును గల లేతగన్నెరురంగు చీరయు

జక్కగా శరీరమును గప్పు సాదాచురపురంగురవికయు ముంజేతులకు మూసనాలుగు జతల వజ్రపుతాపడముగల బంగారుగాజులును, రవికచేతులకు బట్టియుండుటకు భుజములకు వజ్రపుపంకీలును, మెడకు నన్నసిచలకసరులు, నన్ననిచంద్రహారములు, తెల్లనిపుష్పహారములును, కాళ్లకు బంగారు మువ్వలుగలపట్టీలు, మట్టెలు, చెవులకు వజ్రపుదమ్మెట్టెలు, జాముకాలును, ముక్కునకు వజ్రపుటడ్డబాసయు, వజ్రపునత్తును, కలకలమను ముఖమునకు తీర్చిదిద్దిన పెద్దకుంకుమబొట్టు, శిరసునకు సూర్యచంద్రులు, కురులందు తెల్లమల్లెపువ్వులగుత్తి, వైఖరి దీర్ఘదృష్టియు గాంభీర్యమును, శ్వాసంబుత్తియు, యగోచితమంద హాసముగల ప్రసన్నతయును-ముగత్యమును.

ప్రజ్ఞుల లోకమంజరిని మోహింపజేయుచున్న కలలో వస్త్రాధరణములు ధరించి నట్లగుపడవలెను. ముగ్గురు దేవకన్యలలోను సౌందర్యవతియు, సౌందర్యగర్వితయు, ఆత్మసంతృప్తయు, సాహసకత్తెయు, వలపుకత్తెయు, విస్ఫులస్థితభాషితయు, అంతరంగమును తళుక్కుమనిసింపదలంచినమాటలు, చేష్టలును, ఆలంకారములును ధనప్రధానముగాక కేవల రసప్రధానముగా జేసినముస్తాబు. మంకెనపువ్వురంగు జలతారుగర్భ నిగనిగమను చీరకు దళమైన జలతారుపువ్వులఅంచును, చక్కనిజలతారుమైజారును, ఊదా మొహమాలు రవికకు దండలయొడ్డు జూలు, జలతారు అంచును, కుట్టునొడ్డు ఖడ్గీజలతారుబొద్దును, గులాబీపువ్వులమాలికలు పెద్దవిగాక పిలువై తరుకుగలరత్నములు స్థాపించినహాకంకణాదులు నన్ననిబొట్టు-కురులు కెరటముల పెత్తుపలముగా దువ్వి పెద్దజడముడి వేసి యెఱ్ఱగులాబీపువ్వులగుత్తితో నలంకరింపబడియుండును. చెవులకు వజ్రపు జాముకాలు.)

చోప్దాద్దు లోనగు పనివారము-చోప్దార్ కేక...మహారాజాధిరాజ, సరగండతైరవ, రాజమార్తాండ, కుంశలాదిమహామండ్ర విజయసేనాధినాథ... (నాట్యము- సంపూర్ణాలంకృతతైయవశీజనము నాట్యవైపుణ్యము జూపుదురు.)

పాట—

(పసపుటట్టలు, అంగరఖాలు, నిరోపేష్టములును ధరించిన గాయకబృందములో గొండలు) —

వనరమను మాధవుడు వలచెను వలచె రోహిణి నల శశాంకుడు  
కవ్వుతెచ్చెర దవిలి గువ్వలు కలుగుగాడి భవంబు వలచెను-  
పచ్చవిలుతునిపండువమరిచె బ్రక్కతకీసలయనుమవిలాసతః—  
శుభవధూచరులార సమయము శ్రుతియు స్వరమయి మేళవింపగ.

మఱి కొందరు:—

ప్రాణపదముగ బెంచితమి మాభాగ్యమింతటి కిదియె మూలము  
బరులసాత్తిని యన్నమాత్రన నుల్లమున బల్లెమయి తోచెను—  
ఎందుదాగితి వెట్లు వెలసితి విపుడు తొలకరిమెరుపునిధమున?—  
ఎంతజాణవు. మాధనంబు హరించి విమృలరింతు వింతగ! !

(నటిగాయకులు నిష్క్రమింతురు)

వి:—వైభవాగ్రమందించె దైవంబనుగ  
హంబుమై భాగ్యరాజ్యగోత్రాభివృద్ధి;  
నైన ధన్యతనొంద దైన్యంబు బాయ  
నీలతను బట్టి కొచ్చుకందించుచుటకు. —

2. నేడుగా కనుల్ చల్లనై నిల్పె దాల్చి!  
స్వాంతకలహంస సమ్మోహసరసిఁ దేలె:  
కులములో నన్నె మేటి రాకొవరు డిచ్చె

(పెండ్లి కొడుకు వైపున జూపించుచు)

నీసురలనుప్రసన్నత యిహముఁ బరము

(గంధర్వులవైపున జూపుచు)

వ:—సత్యసంధుడ వతిమానుషప్రభావ  
ధైర్యతేజోవిభాసిని ధర్మభజాడ  
వేరి నీసాటి మనుజేశ యిందునందు?  
బేదవడుదువు వినయంపు బేర్చి గాని!

సు:—అన్యులమొ యిట్లు కొనియాడుచుట మమ్ము?  
భద్ర మన యింటిపడచు తత్పరిణయమ్ము  
పరమభాగ్యంబు మాకు సంపర్కరంబు

ప్రా:—కాగనే పూని కూర్చు మీఠునుని దీని!

నీ:—కాగనే కల్పిపట్టి నాకడిదిజెట్టి

(పథావధుల సిద్ధాని చెందుచేతుల గూడదీసికొని)

కూర్చి నెఱిచేవువచ్చె గైకొనుడి పరము:

నిత్యసౌభాగ్యసంపత్తి నిరతరక్తి,

సు:—ఆర్యధర్మతను త్రమైనట్టినుతులు

వ:—చారుకీర్తి యఖండార్థగౌరవంబు

ప్రో:—సారభోగంబు పూర్ణ వాంఛాఫలంబు.

(అందఱును వధూవరులపై నక్షత్రలు చల్లుదురు.)

(అకాశవీధినుండి దేదీప్యమాన లేదస్సుగల యొక చూతఫలము బంగారువికారమై రత్నఖచితమైన యక్షరములతో మెల్లగా దిగి సభవారియెదుటనున్న యొక చంద్రకాంతశిలాఫలకముగలబల్లపై నిలుచును అందఱును లేచి యద్భుతపడి యొకరిపై నొకరుమూగి చూతురు ఒకనినొకరుచూచుకొని యాకాశమువంక పరికించి మాటాడనేర కాశ్చర్యసనిమిత్తులై యుండ గొంతతడవుండి వజ్ర యాఫలము కేలగొని కూర్చుండి లే!పాఱిచూచును. సురకాంత లొక్క రొకరు చేతులు చాచి యందుకొనజూశురు. వజ్ర యెవరిచేతికి నియ్యక తాత యిటునటు ప్రేవుచు శోధించి శోధించి విజయసేనునిచేతికిచ్చి యొకరినొకరు సాలోచనముగా జూచుకొందురు.)

భ:— నాయనగారూ, నాయందనుగ్రహించి యిప్తప్రపతము విచ్చినవరములకు సభ్యో ఫలమే యిదిగా దోచుచున్నది. ఇది మనకత్యంతమంగళప్రదము- ఏదీ చూడ దను. (చేయిచూచును.)

వి:— కుమారీ, యిది ఫలముకాదు—పండుము. పరముకాదు—వైరము. నీకు గాని మరెవ్వరికిగాని యిచ్చుటకు నేజాలను. ఈచిత్రజ్ఞశిఖామణియగు సురశేఖ రునికిం జెల్లనేమో—(వజ్ర దిన జేతులు చూపుచు)

వ:— నాకుం జెల్లదు—చెల్లదు.

హి:—ఏమి యట్లంటికి ప్రాణనాథా? మీకు జెల్లనిదొకటి గలదా ముల్లకము లందును?

ప:— హిరా; స్వశక్తిచే సాధించుకొనగలగన దినుహాఫలము. సనయముతో వేడదగి నది కాదు. ప్రేమచే బెల్లినదని యిదు- (ఫలమును వ్రేల్చిపై ద్రిప్పి చదువుచు) ఇది “భువనమోహినికి” అని సిద్ధిప్రసాదులను సామంతముచే స్వీకరింపగలిగినది. (మనుష్యకాంతలు విన్నబోదురు సురకాంతలొక్కపెట్టినలేచి “ఏదీ” “ఏదీ” యని వేగిరవడుచు నొకరినొకరు ప్రసాదించి చేతులు చాపుదురు. వజ్ర భర్త ముగా ఫలమును మరల బల్లపై నుంచును.)

హీ:—(ఫలము తొందరగా గేలగొని) “భు-వ-న-మో-హి-ని-కి” (సాలోచనముగా బల్లపై నుంచుచు) ప్రాణేశ్వరా!

సు:—(ఫలము చేత నొడిసిపట్టి, ముద్దిడి) ఆచ్చెరువు నభినయించుచు “భు-వ-న-మో-హి-ని-కి” (బల్లపై నుంచుచు) నాయనగారూ, ఇది యేకాంతామణిపుణ్య ఫలమో గదా!

ప్ర:—(ఫలము గేలగొని, కన్నుల నద్దికొని తెప్పలల్లార్చి మెచ్చికొనుచు) “భు-వ-న-మో-హి-ని-కి” (ఫైర్లముతో బల్లపై నుంచును) నాయనగారూ! ఏమి యద్భుతరూపసౌరభములండీ!

వ:—నతీపుత్రికలారా, నానమత్తుమందిది రాకుండిన నేనెంతధన్యుడను! ఛైవోద్దిష్ట మెట్లున్నదో యెవ్వరు నిర్ణయింపగలరు?

హీ:—స్వామీ, మీకన్న దైవమెవ్వరు? మీయాజ్ఞ కడ్డమేమి? దేవరచిత్రానుసారముగా నిర్ణయించి మాలో మీకిష్టులైనవారికి మహాసమ్మాన మనుగ్రహింపుడు. మీరు నిర్ణయించుటే దైవము.

వ:—ఇచ్చట నేకానకుడను గాను. నాకియ్యొడ నధికారము లేదు. చతురంత మహీమండలముం బాలించుచు అనంతదేవరాసులకు గుశలనిర్ణేతయగు విజయనేన మహారాజానాజ్ఞ కియ్యొడ మనమందరము బద్ధులము.

వి:—దేవేశ్వరా, నేదగనిభారము నాపై బెట్టకును. దేవతలవివాదలు నేనా తీర్వసమర్థుడను! నాకట్టియధికారము దేవర కచ్చించితేని దాని నిదేవదులుకొనుచు న్నాను. (సకుటుంబముగా నిష్క్రమించును.)

హీ:—ప్రాణనాథా, మీరే నిర్ణయింపుడు-మీప్రియధర్మపత్ని మనవిని మన్నింపుడు- (బ్రతిమాలును.)

సు:—చూడులోకములకు శ్రీరామరక్షయగు దేవరవారి న్యాయశీలముతో నిర్ణయించిన మాకందఱకును సప్తతమే. మీదోర్దండము, నాశ్రయించినగదా ధర్మ దేవత నమస్తలాకాశయయై వన్నెకెక్కిను!

ప్ర:—సుమేధా, భువనమోహిని యెవ్వరో వారి కియ్యనీ. ఇక్కడనే కాదు- త్రిభువనములయం దెచ్చట నున్నను-

వ:—ప్రాజ్ఞ్వలా! ఇచ్చట నున్నవారికే యీపండుము లేకున్న ఫల మిచ్చట న్నాలుటే!

సు:—బుద్ధుడైనయమై కేవలేంద్రియామోదకమైన దేహసౌందర్యము బాటించకుడు. లోకోద్ధారికమైన మనోబుద్ధులసౌందర్యమే సౌందర్యము.



హీ:—మనోబుద్ధులు లోకోద్ధారమందు వినియోగింపగలుగు ప్రాభవముం బాటింపుడు.

ప్రభుత్వము నాశ్రయింపని ప్రతిభ కేవలస్వప్నవైభవమువంటిది. అడవిని వెలుగొందు వెన్నెల కెప్పుడో సౌధము నిర్మించినప్పుడుగా సార్థక్యము?

ప్ర:—ఇది కేవలశారీరసౌందర్యమునకై యేర్పడినది. తక్కువ యోగ్యతలతో బనిలేదు.

హీ:—ఆయేర్పరచినవానిమనస్సున బ్రవేశించి చూచినట్లు మాటాడుచున్నావు! శారీర సౌందర్యమన్న నీకు లభించునా, లేకున్న లేదా?

ప్ర:—కేవలప్రభుత్వమన్నచో నీకు లభించునా? నీవన్న ప్రభుత్వమే సంకల్పమయ్యే నేని నట్లువక్కాణింపదా?

హీ:—ప్రాణవిల్లభా, నన్ను దూలనాడుచున్నది. మానప్రాణములకు మిక్కిలి శ్రయించిన నాతిరస్కృతిని విని యెట్లు సహింతురు?

సు:—తుచ్ఛకామోద్దిపకమైన పెట్టి వైమెఱుంగున కింతమహాఫలము సమూహము కానేరదు.

ప్ర:—దైవమునకు బుద్ధి కెప్పుడువో? “మహాఫలము” కామోద్దిపకమును మాత్సర్య మూలమును కాలేదా? మహాఫలంపు “వైమెఱుంగు” మహాదేవేశ్వరులట్టివారికి లోభనీయమైనపుడు సమస్తసృష్టికి నవతంసపుష్పమనందగు నవనయోవనోజ్వలకాంతాసంహననసౌందర్యమే తుచ్ఛకామోద్దిపకమయ్యేనా? ఎవ్వరె! యేమి మాటలాడుచున్నావు!

వ — సురక్షధూరత్నమలారా, నాకు మీరు చెప్పబనిలేదు. అందఱును గావలసినది న్యాయము. నే న్యాయము దప్పదు. నాయెరింగినకొలదిని దప్పనియ్యదు.

ప్రభువు గవ్వని శాసించి పంపువేళ  
బ్రహ్మ కనె జీవు “డక్కటా ప్రజసహస్ర  
శిరములహృగంబు దాని రంజింతు నెట్లు!—  
చెల్లనోతండ్రి నన్ను రక్షించి విడుపు.”

2. అనుడు బరమేష్ఠి నాశాప మక్షమంబు

కాని కనికరమొదలె, మోక్షము జెపుదు:  
స్వార్థ మెడలెట్టు న్యాయదేవత భజింపు—  
కానిచో నిన్ బ్రభుత్వమ్ము గాని వుచ్చు!!

స్వాభిమానావేశముచే ధర్మము దిరస్కరించుప్రభువు ప్రభుత్వానర్హుడై నగు బాటనొంది చేటొందును. ఏప్రభువు తానే ధర్మమూర్తియని గర్వించునో వానిపై సమస్తభూతములు చలవట్టును. ధర్మదేవతయైన ప్రభువు భగవంతు డొక్కడే. అన్నదాదులము తత్ప్రవర్తకులమే కాని తత్స్వరూపులము కాము. మాకు ధర్మకల్పనాశక్తి యెంతమాత్రమును లేదు.

హీ:—అదిగో శ్రీరంగసితులాడి నన్ను విన్నబుచ్చుచున్నారు. ఈయంటని ముట్టని మాటలతోనే నన్నింతసాటివారిలో జాకచేసినారు. అయ్యో ప్రేమలేనిదాం పశ్య మెటు రేణి కెక్కును? గంధర్వలో కాధీశ్వరియైన మీయర్థాంగి యింతకన్న నెక్కువసమ్మానమునకు నోచుకొనలేదా ?

సు:—అమ్మా, న్యాయముచొప్పున బరిష్కరింతుమని ప్రభువు లానతిచ్చినారు. నీకు న్యాయము కావలెనా, పట్టి యుత్కర్షణ కావలెనా? నీవును ప్రభుత్వపదవి నలంకరించిన మహారాజ్ఞి వేకదా !

సు:—వయసువచ్చిన దాదిగా హృదయమందు మగవానికి జోటియ్యక, ఆశలు, పాశలు కడుపులోనే తీర్చించుకొని యొంటెత్తు బ్రతుకు బ్రతుకుచున్న నీవేమెఱుంగుదువు మగనివలన నిరాకరింపబడిన యిల్లాశియిడుము?

సు:—తల్లి నాగర్భశత్రువులకు వద్దాయెడుమటు. నీవు పెండ్లాడి నీవేమి సుఖపడినావు? భర్త నేమి సుఖపెట్టినావు?

ప:—అమ్మాయీ, సుమేధా! ఇంతవరకు నాచేత నెన్నడును శిష్పించిగొన్నదానవు కావు. నీకు దెలియనిధర్మములు జగత్తున లేవు.

హీ:—అబ్బబ్బ! పెండ్లాముగౌరవము మంటగలివినదాని సంశంకకతోక్తులాడ నెట్లు నోరాడినది? డొను, నేనొకభార్యను, అది యొకభార్యకూతురు. నావంటి భార్యలను సురలందున, నరులందున గూడ నసంఖ్యాకముగా మోపించి యొక్కచో ప్రేమనిలకడలేని ప్రభువువలన న్యాయ మెట్లు చేకూరగలదు? నా దౌర్భాగ్యమును నిందించికొనవలెను. మిమ్ముల ననవలసినపని యేమి?

ప్ర:—అమ్మా, కాంతింపుము. గంధర్వలోకమంతటిని కాసింది త్రిజగత్ప్రఖ్యాతిపాత్రులైన నాయనగారు మనకు సంతృప్తిజేయకుందురా? అందుకు శక్తిచాలదా, ప్రేమచాలదా?

హీ:—నాకాపురము నీవు నిద్దగలవా? ఇంద్రియోపభోగమే జన్మభరమావధిగా నొదిత్యము నేలపాల్చేసి, కామమోహంభతచే బ్రత్యక్షముగా నొకమర్త్యుని వివాహమాడిన వలపులాడివి. నీవును నీతిచెప్పటయే ?

ప్ర:—అధికారదుష్పాండిత్యముచే లోకమంతటినీ దృఢప్రాయముగా జూచి, యంతజగజ్జెట్టియైన భర్త నొకపురుగుగా నేరిపారవెయ్యగలుగు మహాలేఖశ్యానివగు నీకు నీతిజెప్పగలవారు ముల్లోకములను లేరు ఎవరు నోరుమెరిపితే నాని ప్రేనే కత్తిగట్టుచున్నావు. నీగొప్ప యేమిటమ్మా! నీయంతటివారము మేమును-

హీ:—నాయంతటివారు మీరొక్కనాటికి కారు. నాభర్త నన్ను నిరాకరించినారు గనుక మీవంటియల్లులందఱును నాతో సామ్యము దెచ్చికొనుటకు వీలైనది.

సు:—నీయంతటివారము మేము గాము. మాయంతటిదానవు నీవుకావు (ముగ్గురును లేచి, చేతులు చాచుకొని కలహించురు.)

(ఈసందడిలో సమరస్త్రియ రంగమునందే పాత్రములకు వెనుక నిచ్చి పాత్రముల కదృశ్యమై, యీతంత్రిమంతటికిని దానేహేతువగుట నలువురకు దెలియునటుల పెంకితనపు సంతోషముతో నవ్వుచు, వెక్కిరించుచు గనపడును.)

వ:—(లేచి వారించుచు) దైవశ్రములారా, మనము భూలోకమునకువచ్చి పని యైనది. విజయనేనుని నీడ్చొని యికపోదము. శరువాయిపని రాజధానినుండి యెద్దరుప నుంకించినాను.

(అందఱు నిష్క్రమించురు. వక్రి స్వస్థచాత్రము కేల గొని)

శ్రీ రస్తు.

## స్వర్ణ చూతము.

ద్వితీయాంకము - ప్రథమరంగము.



(వింధ్యపర్వతపుకనుమలు-నెలయేటిసిరు ధారగా దలక్రిందుగా బాటుచు లైనుండి నురుగుగట్టి చుట్ట ప్రక్కల నతిదూరమువఱకు దుంపరలు చెదరునట్లు పెద్దతాతిపై బడు చోటు- దిగవ బ్రవిహించునదియొడ్లను మహాన్నతపృథ్వుములు మేర లేక బలసిన యరణ్యము. కొండప్రక్కలను పుష్పఫలభరితములై యెల్లెడలను దరుకాఖలు వ్యాపించును. ఒకచరియపై మహావిపులముగా వ్యాపించిన కదంబపుష్పచ్ఛాయను పుష్పసహస్రములచే జిత్రాసనముగా నేయబడిన మెత్తని పచ్చికపట్టు- ఆందోకతాతిపై గూరుచుండి ప్రక్కనున్న మఱియొకతాతి జేరబడి, సగము పరుండి సగము కూర్చున్నట్లు ప్రియదర్శనుడు ప్రవేశించును. చతిలో నొక చక్కని బంగారు కఱ్ఱనున్న పట్టుదారమునకు గట్టిన పీరిపిట్ట- మఱియొక చేత విరివియైన తెల్లనిబొచ్చుగలలేతగొట్టె పిల్లను శిరస్సు దువ్వి గారవించుచుండును.

ముస్తాబు: —పాదములనుండి మోకాళ్ల వరకును శరీరమా బట్టయూ యని శంక పుట్టించువలచని మేజోడూ- పాదములకు బంగారుపువ్వులు నేసిన వలచని యూదా మొఖమాలు చడావు జోడు- మోకాళ్లకు కొంచెము దిగి బంగారు జలతారుపువ్వులతో దీర్చిన రెండంగుళములయంచు గల తెల్లని మోహమాలువరాయి. నడుము దిగి యొంటి నంటి యెదుట ముత్యములయు వజ్రములయు గట్టడపువనిగల కెచ్చుకోటు. అందుకుపైని బిరుదులకు దిగి యెదుట మూయక తెఱచియున్న రత్నభుజితమైన యంచులును భుజములపైని ముంజేతులపైని వెన్నుపైని దట్టమైన జలతారు మిన్నాపనిగల నల్ల మొఖమాలు కోటు.

మణిహారములు- వజ్రపుటములు- చెవులకు మనోహరములైన వజ్రపుతమైట్లు- మూపువఱకును వ్రేలాడునుంగరపుగిరజౌజోట్టుపై నూదా మొహమాలు జలతారుటోప్తీ- అందుపై హంసతూలికలయు రత్నములయు కాఖలుగల కటికితురాయి- నల్లని మెత్తని నూగుమీసము- వయసు 22 సంవత్సరములు- తెల్లగులాబీపువ్వువన్నెగల తనుచ్ఛాయ-

అశ్శంతమనోహరమూర్తి - కాలము వసంతమధ్యాహ్నము. తెన్నెలకాంతిగలిగి యంత కన్న దీప్తముగానియెండ.

తెలియని కొంతసేపటివరకు పైని తెప్పినట్లు పరుండి, కాలిపై గాలు వేసు కొని యాడించుచు, ఒకమాటు గొట్టెప్పిల్లను మఱియొకమాటు పిట్టను ముద్దాడుచు, నిమరుచు, ఈలగొట్టుచు, కొంత మధ్యపానవికారమువలన పరధ్యానముగా నున్న ట్లి టునటు చూడక తన్నయమై యుండి, కొంతసేపటికి లేచి నడచుచు, నేనైపునకుం జూడక తనలోదాను మానురాగము నీయుచు, ఆలోచించుచు)

ప్రి:—పాట-

మానశరుసి వింట దొడిగి । చూపుటమ్మువేసి నాదు ।  
మానసమ్ము గ్రుచ్చి యట్టి । మరులుగొలిపి మరలసిని ॥  
దానిమనసు కొల్లగొనక । తక్కు బట్టి మగతనంబు ॥  
కలనుగన్న విధము తోచె । గలిగిసీటుగతులగోటు ॥

అలరుదావులాలిశె మేన । నార కలిమికిరవు నొనలు ॥ దాని ॥

(విష్ణుభట్టు ప్రవేశించి, కొంతసేపు నిద్రచి, విని, పరికించును.)

ఓహోహో! రావోయి రత్నాలతోవా! రావోయి రంగధామా! నీవు పట్టి విష్ణుభట్టు వసుకొన్నా నింకవఱకునూ. నీవు త్రిమూర్తులూను, పదారువేల గోపికా శ్రీలూ, ముప్పైయూడుకొట్లదేవతలూ నీలో అంతర్భూతములే - పక్షమహద్వలూ, అష్టదిక్పాలకులూ, నవగ్రహాలూ నీకు చాలరు.

వి:—చాలరు, చాలరు. నీవు మదనవేదనాపారవశ్యమం నున్నావని, ప్రియదర్శనా, నీప్రియదర్శనము కాగానే గ్రహించును. నన్నేమో నీప్రాణనాయకంగా భ్రమ పడ్డావు. మొగవాణ్ణి కొనియాడి లాభమేమిటి?

ప్రి:—రావోయి నవనీతచోరా! (బెత్తముతో బరధ్యానముగా జోడు వాయించు కొనుడు)

వి:—నేను చోరీచేసిన నవనీతం అంతా నీకే వైవేద్యం పెట్టానుగా?

ప్రి:—రావోయి రాజహంసా!

వి:—రావోయి రాజముఖ! రావోయి రత్నగర్భుడా!

ప్రి:—హ! హ్లా! హ్లా! హ్లా...! బాగా యెత్తిబాడిచావు! కాని వారంలోకూ లాయె రాజముఖ నానేత్రచకోరము లలరించి- నీకేమైనా కనబడిందా?

వి:—కనబడింది. నిన్ను చాలాచాలా అడిగింది. నీవు రసికశిఖామణివని ప్రశంసించింది. అభినవమనోభవుడవట నీవు! సంగీతసముద్రానవట! నిన్ను చూస్తే

అచేతనాలక్ష్మాడా పాట పుట్టుకొస్తుందట ! నీపాటే వింటే రాళ్లు కరుగుతాయట. చేపలు చిగురుస్తాయట !

ప్రి:—ఎందుక్కనబట్టేదని అడిగేవు కావూ? నిజంగా చూశావా వంశాయశోతలా?

వి:—నిజమే, నిజమే—కనబడకపోవడానిక్కారణం ప్రయాణబుడలిక.

ప్రి:—ఇంతే? అయితే నాకు లేదూ బడలిక?

వి:—ఇంతే కాదు. నీలో దేశయాత్రలు చేసి దిగ్విజయం పొందివచ్చినందుకు సాటి వెలయాండ్రందరూ రోజుకొక్కొక్కటి చొప్పున స్వాగతోత్సవాలు చేస్తూన్నారు. ఊరంతా మోగుతుంది నీకీ రైతో—

ప్రి:—నాకీ రైతోనా? నాలో దేశయాత్రలు చేసినట్టు తెలిసిందా యేమిటి?

వి:—అ- మగవేషం వేసుకొని, రత్నగర్భదని పేరుపెట్టుకొని మఱిని! నీపేరు కూడా మార్పుపన్నావట! అంతదొంగతనం యేమి? బహిరంగంగానే వెళ్ళ రాదా అన్నా రంతానూ.

ప్రి:—హ! హ్లా! హ్లా! హ్లా! నీవు కూడా వచ్చావని తెలిసిందా?

వి:—నామాట తెళ్ళేమిటి? సూదితో దారాన్ని నన్ను వేరే వక్కాణించాలి!

ప్రి:—పెద్దనాన్న గారింట బారసాలకి పిలిపించారట?

వి:—అక్కడే చూశాను. కాని యెప్పటికన్న మధురమై కనిపించిందేమోయి దాని యాకారం? ఓహోహో! దాన్ని సృజించిన బ్రహ్మదేవుడు తనసంతోషాన్ని ప్రక్షిప్తకటించుకొన్నాడు? ఎంతలక్షణమూ లేకపోలే నీవు కామిస్తావా? అయితే పకటి: నీసాలోక్యంచేతనే స్త్రీలకు యెక్కడలేనిపకం అబ్బురుం దంటే సాయుజ్యంపొందినవాళ్ళమాట వేరేచెప్పాలి?

ప్రి:—ఒరే అబ్బాయీ, రాజముఖ సౌందర్యానిక్కారణం ఆలోచించావా?

వి:—సోగకట్ట, తీర్చిదిద్దిన కనుబొమ్మలు, పరిమల్లువాని నంకరలేని పెదవులు.

ప్రి:—చబాబ్! బాగా చెప్పినావు. నారత్నగర్భుడు సృష్టికంతటికీ శృంగారలీలకం-దాని సావంతం చూడాలంటే, వొక్కచుక్క కడుపులో వడ్డాక, ఆయెఱ్ఱని కన్నులు మగన్నువిడి, ఆరముగ్గినగులాబీ జామిపండు వర్ణముగల నొసలూ, చెక్కిల్లూ మరింత జేగురించి, అందుపై ముత్యాలతాపడంలాగ పట్టిన చిరుచెమటను చెదిన ముంగురు లంగరముట్లాగ చుట్టుకొని, లెన్నగా వృద్ధయదుర్గముం జేరి ముట్టడించు మందమందహాసముతోనూ, ఉండి ఉండి వెలువడు తప్పుతప్పు లేజుబల్కులతోనూ మారుస్తూ, దివ్యకిన్నరీగానము నీసడించు గానామృతం

వర్షిస్తూ వున్నప్పుడు - అట్టి సమయములందు ఇంద్రియములకు కల్లు బ్రహ్మనం దమే జన్మతు సార్థక్యం. దేవేంద్రపదవి నెడమకాలితోదన్ని యొక్కమా టీయ వస్థలో దాన్ని సందర్శించి పోదగును. నీ వేమంటావు ?

వి:—అటువంటిదే- నీవభిసవగోపికావల్లభుడవు- సంగీతసౌఖ్యమాగ్ధ్యాలలో నీవు కట్టిన నాగ్యానికి పైమాట యెవ్వడాడగలడు ? కాని అమృతధారమాడా —

ప్రి:—ఇదే ప్రేమకృష్ణుండవన్నమాటకి నిదర్శనం. అమృతధారయందు నీకున్నపక్ష పాతంచేత నన్నావుగాని దాని కానవశరీరమకుసుతోమలత్వ మెక్కడిది ? ఆతనువికాసం ఎక్కడిది ? పోనీ చూడు: రత్నగర్భుడు బంగారు నగలు ధరించినపుడు స్వర్ణచ్ఛాయ శరీరమందు ప్రతిఫలించిందో శరీరచ్ఛాయ బంగారు నందు ప్రతిఫలించిందో చెప్పగలవా ? దివ్యమంగళవిగ్రహం !! కాని చెప్ప కేమి ? అమృతధారనవ్వు వెల్లడినవ్వు. నవ్విసప్పుడు గడ్డం యెంతపోతైన సొట్ట పడుతుందో చూశావా ? అదే నాపంచప్రాణాలకీ పునీపట్టు- అదే నాస్వ ప్నాల కితివృత్తం !!

వి:—ప్రభావతిమాటేమిటి ?

ప్రి:—ప్రభావతివయ్యారం అంతా తెచ్చిపెట్టుకున్నది కాని స్వతస్సిద్ధమైనది కాదు. దాని నవ్వులో ఆయూకత్వం లేదు. మాటల్లో పెద్దరికం నున్న-కాని నెమలి పిట్ట. ఆపొడుగూ, ఆఆవయవోచిత్యమూ, ఆజీవికా, ఆకదలికా-స్త్రీలలో మరెందుగలదు? అంతచొరవా, అంతస్వతంత్రమూ, ఆచాకచక్యమూను ? అట మాణిక్యం ప్రభ అంటే గాని రసపోషణానికి పనికిరాదు. దీనికి కేవలం ప్యతి రేకం రాజీవి-ముగ్ధాతిముగ్ధ - సరాగం ఆడితే పెదవి మడతపెడుతుంది కాని నవ్వుదు-నాకసవ్యం నుమా - చక్కగా నవ్విసప్పుడు గొంతుకులోంచి గుండెలు వైకుండిపడాలి, ముఖం తగుమృదుని నీలమేఘంలో మెరుపులాగ మెరవాలి, చమత్కారాలు యెండపొడ కెదురుగా బెట్టిన కెంపుకమలంలాగ జిగిజిగిమని మెరిపించాలి, మనం సరసం ఆడితే శరీరం నిలువునా వసంతమాలిలలాగ చిగుడు తొడగాలి. ఒక్కసౌందర్యం వుంటే చాలదు. స్వభావజన్యం అయిన రసా వేళం వుండాలి.

వి:—సౌందర్యం అంటే భావకం వచ్చింది. ముత్యాలకోవలంటి చలవరుస తీరు నందు మగ్నమై చిత్తము దానిగానమాధుర్యం మరచిపోవును. ఆచెక్కిళ్లు చూచి బొట్టు దిద్దుకోవచ్చును. మొన్నరాత్రి గానసభలో అదికట్టిన లేతగ స్నేరురంగులతారులుటేదారిబీర ఆవొంటిమీద రాణించింది దీదం వెలుగున.

అహహ! గంధర్వశ్రీ అనుభవాను. ఆరవ్వల కమ్మెట్లలో వాటా పంతులు  
వేసి దానికన్నలు లేకన్ను కరిపించి నాకన్నలు మిరుమిట్లు గొల్పినాయి.  
ఆపెదవులలో నాయంతరాత్మ వాక్కుపెట్టున పీల్చివేస్తుందా అనుకొని వాక  
విధమైన ఆయాసం కలిగింది నాకు-

శ్రీ:—అం లే- ఆయిదునిమిషాలు కూర్చుని చదరంగం ఆడమను. అవసరం లేనిపో  
తుంది. మరబొమ్మను కూర్చోబెట్టినట్టే- ఓనవ్వా? ఓమాటా? సరసమా?

వి:—పోనీ గాని స్రియదర్శనా, హిమవత్సర్వకప్రాంతమందు మనం చూచిన శ్రీలు-

శ్రీ:—వాళ్లమిత్రులు, వస్తాదులు- వాళ్ళలో నలుపులేదు చూడూ - రాణివాస శ్రీలు  
పనినిప్పుకట్ట- సాధారణ శ్రీలు చంద్ర కాయల్లాగ యేమి చాయ! అమమృతులు  
అతిమానుష సుందరాకృతుల! వాళ్లనత్తులూ, వాళ్ల మేలిమనుగులూ, వాళ్ళ  
బిడ్డలూ పొడుగు! వాళ్ళలో వార్ధకం వాహతుందీ, రోగమున్ను? అప్పరసలంపే  
వాళ్లే నుమా, దేవకన్యకలూ! గుజరాతీసుందరీరత్నములకు ఆజౌన్నత్యమూ లేదు,  
అటలుత్వమూ లేదు. మనుష్యులు పొట్టిన్నీ లేక అరటిమొవ్వల్లాగ మెత్తనానూ!  
కాని ముఖాలు పున్నపుచంద్రునివలె ఆయెట్టిని కుంకుంబొట్టువాళ్లూ యేమి  
లేకన్ను! వాళ్ళలో నాకు కనబడింది గాంధీర్యం—పెద్దటికం. మళ్లీ పారసీ  
వాళ్లను చెప్పకు. గాలిబడగలు, పట్టి చేతబొమ్మలు- గుజరాతీ శ్రీలబట్ట కట్టు  
నాటిప్రం. చక్కగా శరీరం అంతా కప్పడానికీ చాలను. ఒకమూర యెక్కువా  
లేదు-కమ్మవా లేదు. అహర్యాపనీప్రాంతకాంతల గాగరాలు పొరలు పీసి  
చెరిపిలే ఒక్కొక్కటి పదిమంది బీదవాళ్లకక్కప్పవచ్చును. అబ్బ! యేమి  
బరువు! నడుస్తూంటే యేమితుగు అకుచ్చెట్ల! మళ్లీ బొడ్డుపైభాగం అంతా  
పట్టి గాలిమేడే. వైంట యిష్టాపతిగదా! కొత్త మొగాళ్లం చూసినపుడే  
వైంట జ్ఞాపకం. ఆరవికో, రామరామ వెన్నుమీద తాడుతోముడి. ఆపెట్టిజ  
డలూ, ఆపాపట్లో గుల్లీ, జడదివరగుల్లీ, చేతులకీ కాళ్లకీ ఆమొద్దునగలూ-  
అంతా చూడగా నిస్వర్గసౌందర్యం యివ్వలేదని సృష్టికర్తమీద అలీల పంతుని  
కీవికారాలు పెట్టుకొనివున్నది రోంతాపాసు చేసుకున్నట్టు లోస్తుంది.

వి:—బట్టకట్టుమాట చెప్పవలసివచ్చినప్పుడు మళయాళ శ్రీలంక ఆధ్వనం యెవ్వ  
రూ లేదు.

శ్రీ:—కాత్యవాడీ కొండవాళ్లు తప్ప- కట్టుమాటకేం గాని, రామరామ, యెంకదా  
దుణంగా పాడిచేసినారా మీబ్రష్టిగాళ్లు వాళ్లని! వ్యజనంలా పెళ్ళియాడరా



దట, తమరు వెల్లి ఆడకుండా నోయిగా అనుభవించడం అట. పోషించేభారం ఆన్నదమ్మలట!

వి:—అయితే వారీ ప్రియా, నీదేశయాత్రలవృత్తాంతం అంతా నువ్వుతాడేని విని పించావు?

ప్రి:—నువ్వు త మహాబలిప్రత- లోకమాత- సౌహార్దకల్పవల్లి- సేనామెనరస నుండ దగను. నేజేసే అనాచిత్యాలకి ఆమె త్నాంతియే నాకంగరక్ష. ఆమెయొగ్గత నాకు వజ్రకవచం. నాయం దామెకు నిరవధికప్రేమా, నిరంతరప్రపత్తిస్నీ- ఆమెయొద్ద నాకు గురువుదగ్గర అపరాధియగు శిష్యునిలాగ, దేవునియెడల పాపా త్తుడగు జీవుని వలె, భయము- ఆసౌజన్యతాసూర్యకాంతిని దూరాన్నుండి కీర్తిం చడమే కాని యెదటబడి చూడను.

వి:—నీయందు దైవభావమే ఆతల్లికి. నీయొగ్గతలో పదిరెట్లు హెచ్చుజేసి యానంది స్తుంది. నీలోపాటికి హృదయం తాళం వేసుకుంటుంది.

ప్రి:—నాలో మాట్లాడడం లోలో? నేను నకలగుణసంత్రాద్ధుణ్ణి నిష్కలటమైన నిండునమ్మకము. నాదుశ్చేష్టలు యీచెవిలో విని ఆచెవిలో విడిచిపెడుతుంది. నావ్రతాపాలు నేజేస్వివచ్చుదు నన్నెంతో హెచ్చరిక చేస్తుంది. నాభిద్రాలు వైగావిని మరెవరిమీదో పెట్టి నాకు హితబోధ చేస్తుంది.

వి:—ఓనట ఆమె సౌందర్యమును, తీవ్రనిజూచి మొన్ననీమధ్యను అరణ్యమందొంట రిగా నడుస్తూండగా పెద్దపులి యొకటి నాలుగుకాళ్ళూ కుంచి, దూరాన్నే పరుండి సాష్టాంగపడి, ఆమెచన్నతరువాత లేచి తనదారిని బోయినదట. నేను వైగా విన్నాను. నాలో చెప్పియావుకావేమీ వృత్తాంతం?

ప్రి:—ఆమెకు దగినవరుణ్ణి కాదు నేను - ఆమెను తలచుకుంటే నాకు పాపభీతి కలుగుతుంది. నే మహారాజపుత్రుణ్ణి, రూపవంతుణ్ణి బ్రతుకే ప్రాణధనము నాకర్పణం జేసింది. ఆమెయెడల నేనాడినప్రార్థనలకు నేనే దొంగ నైనాను.

వి:—ఇప్పుడు లోపమేమి? నీకునూ ఆమెయందు ఆహాయికవిశ్వాసమే కాదా?

ప్రి:—అదృష్టవంతురాలు కాదు. తగినభర్తకై నోచుకోలేదు. నాదురికములకు వైకనకపోయినా, లోలోపల తలచుకుని కుట్టుతూందని నా అభిప్రాయం. ఆమె కై నేను ప్రాణత్యాగము చేయవలసినమాట- ననుష్ఠప్రపంచమూ పరిత్యజించి యాప్రేమావతారమైన హృదయమును రంజించి సేవింపవలసినమాట - కాని నాదురభ్యాసములు మానుకోలేను- మానుకోలేను. చెప్పకు నాకామాటలెంక- సేనామెకు తగను, తగను, నే పాపిని, ద్రోహిని.

(ఆకాశమునుండి దిగివచ్చునొక పెలుగు మొదట కొంతము లోచి, క్రమముగా విశదమై ప్రకాశించును. ఇద్దరును నిలిచి మెడలెత్తి, ఆశ్చర్యముతో జూతురు. రెండునిమిషములు చూచునప్పటికి జాబ్బులమానమగు దేహముతో మనోజవుడు ప్రవేశించును. ఆతనిచేత రెండుపాములు మెలతలుచుట్టుకొని పడగలు వైకెత్తిన యొక తిన్నని బంగారుబెత్తము మణిమయమైన యంచుగల యొక జలతారు చెడ్డీ మోకాళ్ల వరకును- మేజోడు - పల్పనిమెత్తనిజోడు- ఆట్టేపదులుగాక యొంటిని తగుమాత్రముగా నంటియొన్న బంగారుజలతారుపువ్వులు గలజలతారు పట్టుకొంటు. ఇరుప్రక్కల రెండు విశాలములైన శౌక్యములు. తలకు బిగువుగా నమరియుండు టోపీ—వయస్సు 20. తనుచ్ఛాయ తెలుపు.)

మ:—(తాను పచ్చికపట్టున గూర్చుండి యిరువురును గూర్చుండబనిచి)

నరవరకుమార, సుకుమార, నవ్యచార,

నిన్ను బ్రత్యక్షముగ జూడకున్న నేడు,

నాకపురి నిండు నీదుసౌందర్యకథలు

విశ్వసింపను వచ్చిచే విన్న నిన్ను

2.—వినుము గంధర్వలోకనాథునికి దూత

నే మనోజవు డనువాడ నేడు నీకు

మావిభుడు సేయనున్న సమ్మానవార్త

తెచ్చునుశ్శంత నాకెంతో తియ్యనయ్యె!

ప్రి—దీవ్యపురుష, తరించితి దేవతలకు

నంతటిమహావహుననుగ్రహంపుజేర్తి,

నతనిపంపున నీయరుదైనగాక

నాకు సమ్మానమూర్ధాభిషేక మయ్యె.

కావున తడయ కాలోకపాలు నానతి నాకు విశదీకరింపుము.

మ:—(తనకొంటులోపలనుండి పసిడిమామిడిపండును దీసి ప్రియవర్షుని కిచ్చుచు)

మహారాజకుమారా, యిది యేమో యెఱుగుదువా ?

ప్రి:—(తేరిపాఱజూచి, కేలగొని వాసనచూచి)మీదేవభూములం దిట్టి దివ్యఫలములు

ఫలించును గాబోలు- నేనెన్నడును గని విని యుండలేదు. శేనెఱుంగకున్న

శేమి? యీయథార్థసౌరభాకృతుల కిరవైన ఫలము జూచినంతమాత్రాన నా

ఇన్నఫలమని యెఱుగుదును. దీనిపేరు మహాపుణ్యఫలమో ? విశ్వనమ్మోహ

నాశ్రమిదినునా? (చరించి, యక్షరముల తొడగని) “భు-వ-న-మో-హ-ను-ని-కి” పశ్చిదేవుని మహావ్రసాదనూచకమగు నీపారిలోషికముచే నేధన్యుడను. (తిరిగి వ్రేళ్లపై ద్రిక్పదు జదివి) “భు-వ-న-మో-హి-ని-కి” “హి-ని-కి” “మో-హి-ని-కి” మోహనునికి గాదా? కలగని మేలుకొన్నట్లు య్యెను. నాకములు మిరుమిట్లయి నేజూడలేను. నాకీసంకయపిడ వారింది గంధర్వసాధుని చిత్తము దేటపరుపుము - మోహనునికి గాక పోయిన నాకు సమానమెట్లు?

మ:—(నవ్వుచు) నేటికి నాలుగుదినములై కుంతలాధీశ్వరుడగు విజయనేను నింట వివాహమయ్యెను. అప్తహోత్యవమునకు రకాలవిహిత లగు మాత్రభువు లంతఃపురకాంతానమేకముగా భూతలమునకు పోచేసి పెండ్లిబండిలు గొలుపుండునవసరంబున, నదృశ్యప్రేరకమై యననుమేయకర్తృకమై యీశుల మాకస్మికముగా దత్తమక్షమున వ్రాలెను. దాని జూచి గంధర్వసుందరీమణులు ఫలమొక యెత్తును చలము వేయిరెట్లును బురకొల్ప బరస్వరజగీషాపారవశ్యమున బంతము లాడుచున్నారు. న్యాయము ననుసరించి యీ వివాదము నిర్ణయింపటకు మహాసీకశిఖామణివగు నీకన్న మతొక్కడు మూడులోకములందును లేదని పశ్చిదేవులు నిన్నే పరీక్షాధికారిగా నియమించి గంధర్వయువతీలలామంబు లగు హీరాసుమేధాప్రాజ్ఞులదేవుల నిందునిమిత్తమై యెల్లండిమధ్యాహ్నముం ది య్యెడ కవతరించునటు లానతిచ్చినారు. వారియం దెవ్వరు భువనమోహినియో నీకుదోదినవిధమున నిర్ణయించి యీశులము వారికిప్పుని ప్రభువుల యాజ్ఞ.

ప్ర:—(నిస్సృహగా) శిరసా వహించితి నని విన్నవింపుము.

(మనోజవుడు నిష్క్రమించును.)

(విష్ణుభట్టుతో) గంధర్వశ్రీలను కూడా కల్లారా చూస్తాం రేపు. ఏమి చిత్రమైనవండు!

వి:—పెట్టివాడా!!

ప్ర:—ఏం ఆలా అన్నావ్?

వి:—అందలి ప్రత్యవాయం ఆలోచించవేమి? నాన్నకి పెళ్ల కాని అత్తకు నది పస్తుంది!!

ప్ర:—ఏం, ఏం?

వి:—నీవు విమర్శించవలసినవారు దేవకన్యలు, అమానుషసామర్థ్యంగలవాళ్లు. నరులంటే వాళ్లు! పట్టియప్పుడే గోళికాయలు. ఇప్పుడు నీ వెవళ్ల నెంచకపోతే వాళ్లే మారణ హోమం చేస్తారు. తెలిసీ తెలియకా నరులు దైవాని! విషియంచేసి దుర్గ తులపాలవుతారు. వజ్రయంతటి మహానుభావుడు చాలలేక నీమీద పెట్టేశాడు. నీవు వెట్టినాగవువై యేదో వుపాయంచేత లోసెయ్యక గంధర్వశ్రీలని చూస్తాడు గదా అని వాప్యకున్నావు ?

ప్రి:—అయితే యేమి దారోయి ? ఇదెక్కడొచ్చింది మనకిపువ్వుద్రవం ? నిలాగు తప్పించుకోవడం ? నావల్లకాదని చెప్పేస్తానా ?

వి:—చా ! చా!—చా ! వల్లకాదంటే నీవు చిల్లుగొడ్తాడు వజ్ర-వాళ్లు మన! దైవా లోయి ! మనసుఖదుఃఖాలు వాళ్ళకో ఆట- చిన్నపిల్లలు తూరీగల్లు బట్టి ఆడిస్తారు చూశావా ? కూర్చున్నదాన్ని యెగరేస్తారు - యెగరేదాన్ని పట్టి తెక్కబూదదీసి ధారాలు గట్టి యొకదాన్ని యొహవేత్రా, మరోదాన్ని మరోవేత్రా పాించి అవి యమయాతనపడుతూంటే చప్పట్లుగొట్టి గొల్లని కేక లేస్తారు ? ఆమోక్షరసుకో మనబతుకులూ మనవిశ్వర్యాలూ మనపెంతనా లూను వాళ్ళచేతులో-కానీ చూతాం- ఇది మంచికే వచ్చిందేమో- అలాగే అనుకుందాం ఫలితం లేలేదాకా దాటేమార్గం వుండిగనుకనా. ఇది మనకి తెలిసిందిగనక యింతాలోచిస్తున్నాం. తెలియకుండానచ్చే వెన్ని-

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు. ప్రియదర్శను డిండుక ఖిన్నుడై.)

## ద్వితీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

(అమరావతియందు ఆఖండవైభవోన్నతితో నలంకరింపబడిన వజ్రనగరు-కాలము రాత్రి-వజ్ర, హీరా, సుమేధా ప్రాజ్ఞలతో గూర్చుండి ప్రవేశించును.)

వ:—ఔను, మనోజవు డిప్పుడే చెప్పి వచ్చినాడు.

సు:—మహాప్రభూ, అక్కడ కెప్పుడు వెళ్లనది ?

వ:—రేపుమధ్యాహ్నము.

ప్ర:—స్వామీ, యీప్రియదర్శనుడనునా డెవ్వడు ?

వ:—వానివృత్తాంత మద్భుతమైనది. చెప్పుచుందునా ?

ప్ర:—చిత్తము.

స— వినవచ్చు కాశీరవిషయాదివిభుడు  
 ధర్మబాహుండు సార్థకనాము డడరు-  
 వాని కవ్యాజప్రజానురాగంబు  
 సాత్వికశీల మీశ్వరపాదభక్తి  
 లియించె సార్థపై భవశీర్తిమహిమ -  
 భాగ్యలక్ష్మీయ భార్య, ప్రాణాతిమాన  
 పురుషార్థసంతతి బోనిసంతతియు; -  
 కడపటికొడుగు మీ కామ్యప్రదాయి  
 ప్రియదర్శనుడు విధుప్రియదర్శనుండు  
 కడుపుననుండ నొక్కనిశీధవేళ  
 దల్లి స్వప్నముగాంచె దనగర్భవీధి  
 వెలువడి యొక్కదివ్యయశోలరేగి  
 ప్రళయానలప్రతాపము సూపి, నిఖిల  
 రాజ్యమునుసిజేసి రావించెననుచు  
 తల్లడమంది భర్తయు దాను దైవ  
 వేత్తలనెల్ల రావించి యోదించి  
 మరునాడు శోటిమన్తథ పారుమూర్తి  
 నుదయించు నిసుపును హృదయంబు ప్రీల  
 దలకు చరణ్య మధ్యమున బోవిడువ  
 నానతిచ్చిరి చంపుడన నోరురాక.

అయ్యో, పాపము ! ఇందెవ్వరిపై జాంచలపను ? ఇటు కన్నులు తెరవనిపాప  
 కుదయంపగానే బలవదస్తమానము- అటు దౌర్భాగ్యులకు జనకులు పిల్లకై  
 రాజ్యము బోగొట్టుకుందురా ? రాజ్యమునకై దివ్యలేబోమూర్తియగు సంతా  
 నము గోల్పోదురా ?

ప్రే— ఎంతమూర్ఖు లీమానవులు నాన్నగారూ ? వస్తువులు విడచిపెట్టి వట్టినిడలతో  
 యుద్ధము జేతురేమండీ ? జాతకచక్రం మార్చుకొన్నచో ఫలములు మారునా ?  
 అదిగాక నిమిత్తములతో సరియా ? ఒకనిమిత్తమును దొలగించికొందుమేని  
 మఱిసూరు పొడసూచునా ? ఏసూచనయు గనిపించకే పిడుగులాగున వాటిల్లును  
 పద్రవములెన్ని ?

మ:—ఏమి నేయుమన్నావు పాపం? పొరుహెలిరిక్తమై దుర్నివారమగు దైవము శుభాశుభముల జేకూర్చుచుండగా దానిస్వరూపస్వభావములను పూర్వోత్తరములను దెలిసికొనలేక, యే దైవమెందుండునో, దేన నేమంగళము లభించునో, యే యమంగళము తొలగునో యని యంధప్రాయముగా భ్రాంితిపడి, విన్నదంతయు నప్పి, కన్నదంతయు గొల్చి యచేతనములందు సంకల్పమును, మానవులందు దేవత్వము, మాటలయందు మంత్రపాటవము, యాదృచ్ఛికసంభవములగు యోగములందు దైవనిర్మాణమును గల్పించి, సామాన్యవిషయములందు జొరబడి, తడబడి, యిన్ని పాట్లకు లోనగును నరుడు.

హ:—స్వామి, తరువాత నేమైనది ప్రియదర్శననిగతి?

వ—ఇట్టి నట్టడవియం దేకాకి యైన  
రాకొమరుని యార్తరావ మాలించి  
వానిదైవంబు భవ్యకృపాసమృద్ధి  
బంపినతోడేటిబాలెంతరాలు  
తలిదండ్రులకు లేని దయ చుట్టుకొనగ  
రెణ్ణాళ్లు పగలును రేలు పాల్గొడిపె-  
థాత్రీతరు వొకర్తు థాత్రీయై సాంద్ర  
శాఖాభుజంబుల సవరించె నీడ-  
తియ్యదావుల నించి దిరిసెన్న యొకటి  
పూలపొత్తిళ్లలో బొదివి లాలించె-  
తమిగొని దైవంబు తనపాలగలుగ  
బెనుఫిరంగిముఖాన బ్రియమొందవచ్చు-  
గొట్టెలగాపరి కుట్టడొక్కండు  
కొని తుదకొక్కవిప్రున కొప్పగించె  
వానిమక్కువ గారవపుబేర్చి బెరిగి  
క్రొక్కరుతెలిగల్వగు త్తిచందాన  
ముద్దులముల్లెయై మోహంపుజెలమ  
కొండలకొమరుడై కోనరారాజు  
సింగంపుగొదమనెచ్చెలి, బోయగురువు,  
విలువిద్యగ్రీడి, విద్యలవేల్పుటొజ్జ,

ముదితలవలరాజు, మురళిగోపాలు  
డయి నుంత వయసురా, నమరాంగనలకు  
సౌకుమార్యంబందు, సౌజన్యమందు  
వంకలుదిద్దు సుప్రతయన్న సాధ్వీ  
బజ్జను ప్రవహించుపాటలావతికి  
ముద్దులకొమరిత మురిపెంబు గొల్చి  
ప్రణయము నమ్మించి పరిణయంబయ్యె -

ప్రే:—“ప్రణయమునమ్మించి” యనుచున్నారు-ఇప్పుడామె నేలుచున్నాడా?

ప:—ఆ, అయిన నేమి, వాని హృదయము జంఝావాతముచే జెదరిన కొలనింబోలె చం  
చలమై యొక్కచో నిలువదు. నిరంతరసనేవాపరుడై, నితాంతరసార్థప క్రిడ  
నోత్కంఠచే దద్రసోపాదానవస్తువులంబెందును సంతుష్టిగొనక సంతోస నూత్న  
ప్రియుడై యుండును.

సు:—నీడా మమ్ముల నెంచువాడు? అంత అవ్యవస్థితచిత్తుడు మాకు న్యాయమెట్లు తీర్చు  
గలడు?

ప:—యువతీజనసౌందర్య మెంచుటందు వా డసమానుడు, ఒక్కయువకులే కాదు.  
అపూర్వసుందరవస్తువు లన్నిటియందును వానిచిత్తము పరాయత్తమే. రసగ్రహ  
ణమందు వాడుబాకొత్తరుడు. చిగురించుతీవలయందును వికసించుపుష్పములం  
దును వానికింగలప్రేమ మనకు మనసంతానమందు లేదు. ఉదయసూర్యునిలేజ  
న్ముశరత్కాలపూర్ణిమాశకాంతుని మనోజ్ఞత, ప్రకృతికాంతాభుజంగుడగు వసం  
తుని కై నేతప్రోడతనము, విశ్వకర్తుని యనంతకల్పనావైదగ్ధ్యమును విన్నబుచ్చు  
మానవశిల్పచమత్కృతియు, వానికి హృదయోజ్జ్వలకరసాయనములు. సంగీతను  
ధాంబురాశిసాహిత్యకల్పలతాలతాంతము-వానిసామర్థ్యమున కీడులేదు. వాని  
దోచినసౌందర్యరహస్యము లింకొకనికీ గ్రాహ్యములు కావు. సృష్టికావ్యమునకు  
వాడు నేయువ్యాఖ్య యాపరమేష్ఠికిని అశ్రుతపూర్వము. వానితీర్పులకు లైతీర్పు  
లేదు. వానియుక్తులకు శేషుండు ప్రత్యుత్తరము జెప్పలేదు. వానిహేతువులను  
బృహస్పతి యధిక్షేపింపజాలడు.

ప్రే:—దేవా, సౌందర్య మనుభవైకవేద్యమే కాని యుక్తిచేతను హేతువులచేతను  
సమర్థింప దగినదా? హేతువులచే బొట్టుతెట్టినలిపిన మనోజ్ఞత యేపాటిగ్ని

సు:—ఔను, మహాప్రభూ, సృష్టియందని రామణీయకము తారతమ్యములేక సర్వ

జీవులకు గోచరమగుచే భగవంతుని సమదర్శనత్వమునకు దార్కాణం. తనసం తానమందు బతుకాలెములేని జనకునట్లు నిశ్చలజనకునికి సమస్తభూతములందును గలవాత్సల్యముకొంది రసావేశము నైజమగు మహాభాగ్యముగా దయచేసి నాడు. కృత్రిమమై సంశయాస్పదమగు రసమునే హేతువులచే నిలబెట్టవలెను గాని నిసర్గమనోహరమైన వస్తువు ఇంద్రియధారణమాత్రముచే బ్రాణుల కాన్దోదము గలిగింపదూ ?

ప:—రోగిజీవాకు వద్రస్థాపితములగు భోజ్యములు రుచింపవేల ? జాత్యంధునికి దృశ్యవ్రవంచమందలి మనోహరత గోచరము కాదేల ? సహృదయత్వము సహజమయ్యెను దేశకాలపాత్రములకు లోనై యొక్కొకచో రాజింపదు. ఆట్టి యెడల రసగ్రహణ విశారదుడగువాడు ఇని సుందరమైనది, యిదికాదు, సౌందర్యహేతువు ఓట్టివి అని రసహీనులకై యర్పరింపవలసి యుండును.

ప్ర:—రసహీనులకును ఆనుభవజ్ఞులకును జెప్పిమాత్రము లాభమేమి ?

ప:—కేవలవిరసులకు జెప్పియు లాభము లేదు. మృతక శరీరమును లేపలేనియట్లు రసస్ఫూర్తియందు వస్తువులకు దారితమ్యములు గలయట్లు కేవల రసద్యేషము మొదలు, రసపారవశ్యమువఱకును మమఘ్యులందు దారితమ్యభేదములు వేనవేలు గలవు. కాని యది ప్రకృతాంశమా? ప్రియదర్శనుడు స్వతస్సిద్ధముగా సరసుడు. తీర్చికోసిన వల్లపుడునకవలె వానిచాకచక్యమున కీడులేదు. అందుపై నఖండానుభవశాలి. వానికింగల లోప మొక్కటియే—మతమునకును ఆచారమునకును వైరుధ్యము. మనోవ్రథిమి గలవాడు కాడు. భావము లనన్యసామాన్య రసావిప్లములు. మాటలో అఖండపాండితీమండనములు. కాని క్రియలు తత్కాలపైతకప్రేరితములై యత్యంతపామరములై స్వభరాధహాని నొనగూర్చునట్టివి.

హి:—సహజశీలముతో బనిలేదు. అనుభూతితో నంతకన్న పనిలేదు. చైవశిఖామణులగు దేవర ఆప్పటికెట్టి బుద్ధిదోషించిరేని ఆప్రకార మేర్పరించి తగవు తీర్వగలడు. ఇంతకును బరమరహస్య మిదియే.

ప:—ఆమాటసత్యమే. మనుష్యులబుద్ధుల బ్రేరేపించుకత్తి ఆయావిషయములందు చైవతములమైన మనకందఱకును గలదు—కాని, మీరుగాని నేగాని లోకభరిపాలనాసూత్రమునకై భగవంతు డేర్పరిచిన శాసనమున కెంతమాత్రమును వ్యతిరేకించి న్యవహరింపలేము. ఆయాజీవులకర్మల ననుసరించి యొండొరులయెడ



నాయాబుద్ధులు పుట్టింతుము. కర్తయే సమస్తప్రకృతికంత్తమును - మనము దానిచేతి యాయుధములమేకాని మనకు బ్రాజాపత్య మెక్కడ? నిరంతరసత్కర్మనిరతులైనవారికి మనమెంత తలక్రిందుపడినను అపకృతి జేయలేము. దుష్కర్మతత్పరులగువానికి మనకన్నబిడ్డలయ్యెను ఉపకృతి జేయలేము. నిరంతరపుణ్యశీలము జన్మజన్మములకు శ్రీ రామరక్ష-ఆత్యంతభగవత్సేవాపరాయణులై భవమంతయు బరిమార్చినిమిత్తముగా దలంచుమహనీయులకు మనమెల్లపుడును దాసానుదాసులమే - వారియెడ మనమెప్పుడు నస్వతంత్రులమే-సర్వజీవైకభాగ్యమనందగు కృపాకటాక్షప్రసారముచే గర్తబంధముల విప్పి, పాపముల నైరించి శ్రీవగలుగు బిరుదొక్కభగంతునికే చెల్లినది ఈపరమార్థము నీవెఱుంగనిది కాదు. స్వకార్యములందు మఱచి భ్రాంతిపడుచుండువు కాని-ఈవాది మింతటి తోచానది రాబోవుపనులందు మనస్సు బెట్టుదము. రేపు తెల్లవారిగనే ప్రయాణము జేతురు కాదా? వింధ్యపర్వతమందలి మేఘమేఖలశృంగము మీ గమ్యస్థానము. ఎఱుగుదురు గద ?

ముగ్గురును—చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

## ద్వితీయాంకము - తృతీయరంగము.

(మేఘమేఖలశృంగపునెత్తమున బ్రయదర్శన డొక కదంబమూలమున పచ్చని దట్టపుబచ్చికచే నిండి విశాలమై గ్రమోన్నతమైన యొకబోదగట్టున మోచేతి నానుకొని యరచేత శిరస్సును బ్రాపుచేసి యొత్తిగిరి పరుండును. రెండవేత స్వర్ణచూతము భద్రముగా నేలదగులనీయక పట్టుకొనును. ఎదుట దగ్గరగా సుత్రత కూర్చుండును. ఎడనెడ వివిధవర్ణములు గలపువ్వులు పచ్చికపట్ల వికసించి మనోహరముగా వ్యాపించి యుండును. తరుచ్ఛాయ మధ్యాహ్నపు సూర్యరశ్మి నుండి యాప్రదేశమంతటిని గాపుచేసి చల్లని మందమారుతమును పుష్పసారభమును గవింపించుచుండును. ఆనదిమారమున బాటలావతీప్రవాహము కిన్నరీగానము నానాపించుచు జలజ జలవిహంగమభూషితయై కనువిందుగా బ్రవహించుచుండును. కాలము ఈషన్న్యునమధ్యాహ్నము.

సుత్రతనుచ్ఛాయ సితాంధోజచ్ఛాయ. సయసు పడునెనిమిది. నవవికస్మరకును మకోమలి. నగు మొగమునందు బరమసంతుష్టహృదయము ప్రతిఫలించుచుండును. ముద్దు తాల్కుసిగ్గు శరీరమంతటికిని నూత్నవికాసము గలిగించుచుండును. ముస్తాబు అతుపచ్చ

లేకనాచురంగు చీరె. లేకనీలిరంగు రవిక. పచ్చలహారము ఇంద్రనీలపుజాముకాలు. బంగారుపజ్రపుటొడ్డాణము. దండలకు పచ్చలయు నీలములయు గెంపులయు వంకీలు. నవమల్లికాది వనమాలలు. తామరతూండ్లతో గట్టినహారములు. చెవుల శిరీషములు. ఉంగరములముంగురులపై గిసయలకుసుమగుచ్ఛములతో జతురముగా గట్టిన కిరీటము. మెడల వరకును గట్టబడిన శిరోజములకు వెనుక నాగరము ముందర వజ్రకుటితములగు సూర్యచంద్రులును అమర్పబడియుండును. తక్కిన కురులు విభులముగా చిలుదులవళుకును విరియబోసి యుండును.)

ప్రి:—(సుప్రతవైపున కొరగి) సురసుందరులకే. అందులో వారు మువ్వరకే యని నిర్దిష్టమైనది.

సు:—నాడక్కడ నున్నవారికే. వారిలో సౌందర్యముగల యొకరి నెవరినో విన్నబుచ్చుటకు వజ్రప్రసన్న పన్నుగడలాగు నగవడుచున్నది.

ప్రి:—అది యెట్లైన గానిష్టు-కాని యిది యేమి మాగొప్పవని యని నాకొప్పగించినాడు? భూభువస్వర్లోకములందంతటను భువనమోహిని బిరుదునకు బాత్రుమగు సుందరీమణి నొక్కతెనెంచి యాదివ్యభలము దానికి నిష్టున్నచో వజ్రనియోగమునకు, నాప్రావీణ్యమునకుం గూడ దగియుండును.

సు:—భవ్యశీలా, ముల్లాలకములం గల శ్రీప్రపంచమం దేర్పరింపవలసినచో నాసురజ్యేష్ఠునికిం గూడ తరముగాదు. గంధర్వేశ్వరుడు మీపై నీభార ముంచినందుకు మీనిర్దుష్టపరిశీలనా చాతుర్యమునకును, నిర్మలస్వాయశీలమునకును మాటదక్కుటకీమార్గమే బాగున్నది. అదియనుంగాక గంధర్వులను మించు మానవాది శ్రీలెవ్వరుండురు?

ప్రి:—ప్రియసుప్రతా! నిఖిలప్రపంచమందలి శ్రీజనములో—నిఖిలచరాచరసృష్టియందు గలవస్తువులలో శిరోభూషణమునెంచి దాని కీఫలము సార్థకసప్తానముగా నిష్ఠని విధించియుండిననే నాపని సులువై యుండును.

సు:—భవ్యశీలా, అదియెట్లు?

ప్రి:—(లేచివూర్చుండి, రెండుచేతులను సుప్రతమెడకుట్టి దానిశిరస్సు దనటొప్పునం జేర్చి యాఘ్రాణించి ముద్దిడుచు) ఎట్లని యడుగుదువేల? అరక్షణ మాలోచింపక నీచిచ్చివేరును. ఇచ్చి దేవమానసస్సైనిమంతటిని సప్తానింతును. ఆప్రమత్తపరిశీలనాకౌశలమున కిహుడనములందంతటను ఆఖండనప్తాన మార్చించి కొందును.

ప్రాడతనమెల్ల వడబోసి పూనిసేయు  
సృష్టి కగడై తినని ధర్మచింత బొగిలి  
భవ్యసౌందర్యశీలసౌభాగ్యసార  
మమర నిను జేసె నభుమర్షణముగ బ్రహ్మ!

ఎట్లని యడుగుదువా యింకను? “భువనమోహిని” కన్నవాడు “త్రిభువనైకమోహిని” కన్నాడు కాదు. “త్రిభువనైక పరమకల్యాణి” కన్నాడు కాదు. అహ! కాని యసంభవము సంభావించి యువ్వెట్లూ ప్రయోజన మేమి? ఇయ్యెడ పశ్చియభీష్టము నెరవేర్చుటకన్న కర్తవ్య మొందులేదు.

సు:—(ముఖము జేగురింప సిగ్గు నభినయించుచు, మందమందస్థి తముతో) ప్రాణవల్లభా, మీమహాదారశీలముతో నంటిరిగాని యట్టి విశేషణములకు నేనెంతదానను? నాకొంతల నైరించుటేగాక, భావమందు నవరించి, వన్నెబూసి, తద్భావ విగ్రహముం గొనియాడితిరి గాని నన్ను గాదు. మీకు బుట్టుతోడవైన పరమ్యనతాసహనముచే నేనెంతయు భన్యురాలను.

ప్రి:—నీలక్షణ లక్ష్మీవిలాసము నీచేమెఱుంగుదువు? ఎవరియోగ్యతంగూర్చి వారు ప్రమాణమా నిరుపమానతేజోవిలాససారస్యములచేత గమలకరమంతటికి నాభరణాయమానమగు నూత్న వికస్వరసరసీరుహంపు నోయ్యారము చాచే మెఱుంగును? తటినీ యేమెఱుంగును? హృదయోత్సవముగా దిలకించి, పులకించి తన్మనోజ్ఞతామహిమాపగాహమునకు గొలదిచాలకవిస్త్రపడి విన్నబోవుచూచు దృక్పంచరిక మెఱుంగునుగాని—?

సు:—తన్మనోజ్ఞతామహిమకాదికారకుడగు సౌహార్దసహస్రాంశుడు, లోకభాంధవుడు, పద్మినీపల్లభుని నిడుదకన్నులకుం దొడిగిన సహజసప్తవర్ణసులోచనము తెఱుంగు ననుడు!

ప్రి:—పరమపతిప్రతాపతంసమగు నాపద్మిని సహజసౌజన్యతాసులోచనమున కా ద్వాదశాత్మని యవజ్జయే మహాప్రసాదముగా, బ్రణయపరమాపధిగా గానిపించును. కాకున్నచో విశ్వజీవమగు జగచ్చక్షువు నొక్కరాజీవమే తనమిత్రుడని యాత్మస్తవము జేసికొన యలరు టెంత జేలకనము!

సు:—అట్టిప్రియదర్శనత్వమును విశ్వవికాలప్రేమయును గలిగిన మహామహానిజాచువారెల్లరు నెవరికివారే, నామిత్రుడు, నామిత్రుడని నిరూపించిగొని యానందించుట నైజమును సత్యమును గూడ కాని పద్మినీప్రియుడను బిరుదాకనిగిని

దచ్చియ యనుమహాపదవి యాముద్ధరాలికిని జగత్ప్రసిద్ధమైనిరాశంకముగ జెల్లుచున్నది. నవమల్లికాపు డనరాదూ? దేవప్రసూనముగు పారిజాతముకన్న మిన్న తేడుగద? పారిజాతప్రియు డనరాదూ? సరోజముకన్న మనోహరములైన పుష్పములుచేసవే లుండనిండు-ఆపన్నియు నాతనిదర్శనమాత్రముచేత హృదయముహ్సంగి వికసింపనిండు-ఆతని నెడబాసినంత వాడి కృశించి పంచత్వ మొందనిండు - ఆపరమాత్మునికి దానియం దేకాగ్రచిత్తము. ఆయిల్లాలి పతి భక్తికిని ఆమహోదారుని పాక్షికమునకును జక్కగా సరిపోయినది.

ప్రి:—సీదేలతనము జూచి నాగుండె నీరై పాటుచున్నది. నీదుర్వారవిశ్వాసము జూచి నాయొడలు కంపించుచున్నది.

సు:—భవ్యశీలా, నాయమాయికవిశ్వాసమే యెప్పటికైనను నాకు శ్రీరామరక్ష. ఎప్పటికైనను సర్వజ్ఞుడగు నా లేజోమూర్తి యనన్యశరణ్యునిగు తనవద్దనియం దేకాగ్రచిత్త ముంపక మానడు.

(నలుదెసలనుండియు గిరాతబాలురును బాలికలును గంగముపైకి వచ్చి యా కాశమువంకనే విరగబడి చూచుచు నలుగడలను బరుగెత్తుదురు. ఇంతలో నభోమండలమంతయు దళుక్కుమని ప్రకాశించి యాలేజున్న క్రమక్రమముగా విశదమై చేరువయై యంత మాయును. మఱియొక నిమిషమునకు నలుగురు కిరాతబాలురు నలుదిక్కులనుండి తొందరగా వచ్చి సుప్రతాప్రియదర్శుల జూచి తిరిగి తొందరగా నొక్కదిక్కున బరుగెత్తి పోదురు.)

ప్రి:—ఇదే వచ్చుచున్నారు దేవకాంతలు. మనజాడ లరయుటకు జానపదులనలుగడల సంపియున్నారు. నీవొక్కనిమిష మోసరిల్లి యల్లదె యెదుట బుప్పించిన మాల తీలతానికుంజముచాటున నిలువబడి జరుగుదాని నారయుము. ఆమయూరము గంధర్వరాజ్యునిగు సీరాదేవి వాహనము- ఆహా! దాని నైగనిగము! (సుప్రత చాటునకు బోయి కనబడక చూచును.)

(ఆంత హీరా, సుమేధాస్రీజ్వల లొకరినంటి యొకరు ప్రవేశింతురు.)

ప్రి:—లేచి, చెంతకుబోయి సాగిలి మ్రొక్కి, తిరిగి లేచి కృతాంజలియై)

జయ జయ ప్రసన్నమతులార, సర్వశీవ

భాగ్యరచనాధురంధరప్రతిభలార,

కర్తృసస్యామితేధసంకల్పలార,

స్వాగతము మీకు ద్రికరణస్వాగతంబు !

2. మాజనుస్థిలయములు, మాశుభాశు  
భవములు, ప్రియమప్రియము, భయాభయము లన్ని  
మీకు సయ్యాట, మాబుద్ధి మీవశంబు  
మిము మఱచు పారుషము నేలమీలు సాము !

3. సరసి బాయుసరోజకేసరములట్లు  
వాడె నెఱ్ఱెనుతీవ లద్విత్రమాప్తి-  
స్వర్గమో యిది! మారువిపావకుండు  
మావిరులుతాలు మీసుకుమారతలకు !

4. మేటిసెలయేలు మిన్నేటి మించి పాటు  
చరులఁ దుంపర పొగనింద్రచాపమినుడు  
దిడ్డుచో బట్టుపసిరికతిన్నెలందు  
విశ్రమింపుడు సుంత మీవిరులచెంత.

(ప్రియదర్శనుడు చల్కునంత నేపును దేవకాంతలు నిశ్చప్తికలై యతని రూప  
మునే వెఱంగంది పరికింతురు.)

సు:—పొలుపుబూదండ భూషితపురుషకాండ  
భువనసాంత్యన మైనసీమూర్తి గ్రోలి  
యలతసుఖమయ్యె జూడ్కుల కయ్యె విందు  
సీయుదా దరము మది నించె మమత.

ప్ర:—ఉన్నతోన్నతగిరిశృంగముంచి, పాన  
శృంగములపయి మాన్యప్తి ద్రిప్పు విధమొ?—  
సృష్టికి గిరిటమీపు నిన్ జేయువేళ  
నరునిచే విశ్వమేలింప నలువ పన్నె!

2. పగటి వెలిగించునవ్వు భవ్యప్రభాప్తి  
బ్రకృతిగై సేయుచెల్వ—సపరగుచోట  
వలపుప్రేరించు జయలక్ష్మి వాసి గాంచు  
భవముతో సఖ్యమొనగూడు భయము వీడు-

సీ:—(సర్వధిక్కారాధికారగర్వముతో ఎదుటనిలిచి)

శ్రమలు తోచునో కాగ్యభారము కలంప?  
పొగడికలకేల పంతాల బొగులు వేళ?—

వేల్పులకు వేల్పువైతి వివేకమన్న  
నదునెరిగి జన్మకల్యాణపదము నేత.

1. తెలియుదో? వట్టి గంధర్వదేవిఁగాను-

నేను లోకస్థితిని విశ్వనేతృనియతి  
బారుషపులోనియంత్రాన భాగ్యసూత్ర  
మేనె నీకృషులకు దరివాన నేనె!

సుప్ర:—(స్వగతం) ఆ! యేమి యీ యహంకృతి! పరులకుత్కర్షరాకుండ దావిజ్ఞం  
భింపవలెనట!! అధికారమాధ్యమనకు దేవత్వముకూడ చికిత్స కాదు కాబోలు!  
అంతకు దానే యట! దైవమే దేవుడయ్యెనేని దన్నియంతృయగు దేవునకు  
మఱిచోటెక్కడ? దేవునికి స్వాతంత్ర్య మెక్కడ? కాని కేవలాధికారోన్నాద  
ముతో నన్నమాట కాదేమో, కొంతవెఱపించి, బూకరించి, మఱి కొంత  
మోహపఱచి కార్యసిద్ధి జేకొను ప్రయత్నమా? ఏమైననేమి—కామపార  
వశ్య మాపహించినపుడు దైవమానుషశీలములు రెండునొక్కటే. భరస్పరజిగీష,  
తారతమ్యములేక, సర్వదేవుల నొక్కవిధముగా గింకరుల జేసికొనును-

హీ:— భవసహస్రములకు రాని భాగ్యమిప్పు  
డలవడియె నీకు: విధికి బ్రత్యక్షపూజ;  
నడుగు వరముల థాటిమై జడియు దేల ?  
సమయ మెడపిలిచా మాకు సర్వమొకటే!  
2. పలుపలుకు లేల నరపాలబాల వినుమ  
ఫలము నాకిచ్చి శతకోటిఫలిత మొందు:  
మఖిల భూమండలాధిపత్యంబు నిస్స  
పత్న తేజంబు విపులసంపత్తి మహిమ.

సుప్ర:—(స్వగతం) ఏమి గౌరవమమ్మా, లంచమిచ్చి పేరు తెచ్చుకొంట? తలచుకొన్న  
పుడెల్ల యాన్న త్యమునకు గారణమైన నైచ్చ్యమే క్షాపకము వచ్చుటకా? ఏమి  
సుఖ మేమి ప్రతిష్ఠ-యంతగుండె లజ్జాదుర్భేదము గావించికొన్నను—

హీ:— సకలనరకోటి నిత్యసేవకులు నీకు—

సుప్ర:—(స్వగతం) బాపురే! యింతే ప్రజలగతి? నిత్యసేవకులు? నిత్యసంరక్షణీ  
యులు కారా? నీవీలాగునే యేలుచున్నావు కాబోలు నీలోకములన్నింటిని?  
నీయొక్కరై యాత్మార్థకొఱకా యిన్నిదేవుల బుట్టించినాడు బ్రహ్మ?

హీ:— ఆధ్రువంబుగ నీలకై మడలు గొల్పు—

సుప్ర:—(స్వగతం) అడలుగొల్పు టే ప్రభుత్వపరమావధి కాబోలు! ప్రీతిగొల్పనం దూ, మాటకైనను ! అడలుగొల్పు టెంతసేపు? అడలినప్రజ తెన్నాళ్ళు విధే యులు కాగలరు?

హీ:— ఆరుకొడులు చంద్రసూర్యతపంబు  
లొక్కపరి పీదు రాజ్యాన నుజ్జ్వలించు !

2. పంచభూతముల్ నీసాత్తు పశువు, పక్షి,  
మృగము సేవేరిసడి విన్న బెగడి యడుగు.

సుప్ర:—(స్వగతం) ఏమి భాగ్యం? పశువు, పక్షి, మృగము నరుడు బెగడి, యడలి, యడగినగాని నీసర్వోన్నతి బయలుపడదు కాబోలు !!

హీ:— సార్వభౌముల కదపు నీశాసనంబు-  
లోకపాలుర సాటి యా దో కుమార !

సుప్ర:—(స్వగతం) సౌజన్యమందును, ఆత్మత్యాగమందును గాదు సుమీ! అధికారి దుర్తదావేశమందు- తల్లి, చాలును! నీయంతటి వానిం జేతువు కాబోలు నాది ఖునీ! భవ్యశీలా! సౌమ్యతలేని ప్రాభవమునకై యెన్నడును మెత్తబడకుము- ధైర్యము గలిగి దీర్ఘదర్శివై యెంచు - ఇది నీశాశ్వతమానావమానములకు దరుణము.

సుమే:—(గాంధీర్యముతో చిన్నద్రబట్టి, హితోపదేశవైఖరి నభినయించుచు)  
బలము, దర్పము, ప్రాభవము, ప్రతాపమును  
కలకాలమును జెల్ల—వలలట్లు హెచ్చి  
సమయు—మానవుల నాశాభయంబులను  
మాచరణాంబుజస్పర్శణంబు మాన  
కంటిపట్టెడి సూత్రమావైభవములు !  
కానిచో దాన మీకానెయ్యి మేల!—  
వినుము రహస్యమ్ము వివరింతు దీని:  
మాయామహాదేవి మాకు రారాణి  
భవము నిత్యముజేసి పరమాత్ము నెడపి  
జీవులు తనుజాట్టి సేవించువనికి  
సేమింప ద్రుళ్లుదు మేమింతగాను.

కడుపార దివి యెటుంగను కన్నులార  
 గూర్కి యెటుంగ నీళ్ళోర్కిలో దవిలి-  
 కఠినుడ నన్నింత గాసింప జన్నె?—  
 కల్లరి! నీశుభాకారంపుదీము  
 గఱచుటిల్లుటకె నీకౌర్యాంబకముల!

(మఱియు నాలోచించుచు)

శాపోక్తులను తామసపు బ్రజ్జలనుము  
 జ్యోతిష మను వట్టియనుమాన మనుము  
 నమ్మినహితకాంతీ నట్టేట ద్రోసి  
 పరమసాధివి ధర్మపత్ని వంచించి  
 పశున వై యింద్రియపారతంత్ర్యమున  
 వ్రణమట్లు జగదీశ్వరత్వమ్ము రోసి  
 తరుణికై ధర్మమాతను గాలదన్ని  
 చిరభద్రములగాంచి జీవింప దలతొ!  
 ఆరటవెట్టితి వాదేవసతుల  
 జేజిక్కుసిరిఁ జెండి చేతులారంగ  
 నాశమునకు విత్తనము జల్లుకొంటి  
 వాతార్పుకత్తెమాయల జిక్కుకొంటి  
 వదిపెట్టు లంచంపుటతివయే నీకు  
 నీవారలకు నిప్పు నెరు సాను చూడు!!

(మఱిల సాలోచనముగా రంగమంతటను దిగి, నిష్క్రమించును.)

ద్వితీయాంకము - పంచమరంగము.

పూర్వోక్తస్థలము.

(ధూళిధూసరములై జడలుగట్టినవరులు విరియబోసి, భర్తవడనాడిననాటిపీఠ  
 గట్టి కృశాంగియై, యతిదీనాస్థయై వెడవెడచూపులు చూచుచు నువ్రత సాలోచన  
 ముగా బ్రవేశించి, రంగము నొకదెసనుండి మెల్లగా నడచి నడచి, రంగమధ్యమున  
 నిల్చి, కొంత యోచించి)



గాని యర్హత లెట్లు గల్గు లేకుండి?  
తగుదునే నిష్ఠు—సీదయ వేడలేదు  
కాని యాచితమై నిదాసించి యెంచు-  
ఆపరాత్పరునై హి కాభాసమైన  
ధర్మమే సర్వభద్రముగా భజింపు-

సుప్ర:—(స్వగతం) చభాస్! లోకమంతటికిని హితబోధ జేసినావమ్మా! భవ్యశీలా,  
కాలము వెదపుచ్చకు. నన్ను నియమించితేసి, నివాపరసాధకంబులైన యామహా  
మాత్తుల నష్టానింతును—సౌందర్యము మాటటుంచి!! నియనింపకున్న నేమి ?  
నాధుని కితరబుద్ధి పుట్టకమున్న, చేతనుండి ఫలమొడిసి తీసికొని యాయమ  
కిచ్చిజేతునా? కాని వధుతి మీఱరాదు. మఱియు నాప్రాణవల్ల భువోద్ధ నాచి  
త్యభంగభయ మెన్నటికిని లేదు. ముల్లోకములందును గూడ నాభవ్యశీలునికిం  
గల యింగితజ్ఞానసంపత్తి మఱెవ్వరికి గలదు ?

ప్ర:—(చిఱునగవులతోను వలపుచూపులతోను నననయాలాపములతోను దఱికి వచ్చి  
నిల్చి)

క్రమ మెడలించి మన్ని భవకంటక—మీశ్వరభక్తిముక్తియ  
ట్లమరు రసాస్థనైహిః సుభావధి నిందెది వాసిన్ భవా  
ర్థము పాలివోవు—పూర్ణరసం ట్టవు నీకు విరక్తు లేలొకో!  
సుమసుకుమార నీకు దగు సుందరి దెత్తు భుజింపుమాన్తమై.

ప్ర:—దేవికాంతలు ప్రసంగించునంతసేపును దదేకపీక్షతో నొకరితరువాత నొకరిని  
సౌందర్యపరిశీలనాపేక్షచే బరికించి పరికించి, (ప్రజ్వల నుద్దీశించి, ఫలమామె  
కందిచ్చుచు)

నగుమొగంబు మృగము నగమును వలపించు  
శుభకటాక్ష మట్టై సుమము దాకి  
కందువర్తలాంగికముల యీనవకంబు  
బల్లి గెల్చికొనియె ఫలము నన్ను !!

(హీర కన్ను లెఱ్ఱజేసి చూచుచు, సుమేధతో నొకవైపున నిష్క్రమించును.  
ప్రజ్వల మఱియుక దెన ఫలము జేకొని నిష్క్రమించుచుండగా త్రియదర్శను డామె  
దనిలి యాపు వెన్నంటిచును లేదూడయ ట్టాడలు మఱిచి నిష్క్రమించును. నుతన

తానున్న పాదటింటి వెడలి రాబోవువేళ, ఫలము బ్రోజ్జవల గెల్చికోన్నందుకు నిష్పాతి  
వడి మూర్ఖిల్లును) — (తెఱ)

(సమరస్రియ ప్రవేశించును)

స:— ఇప్పటికి నాయభీష్టము సంపూర్ణముగా ఫలించినది. నాకవకృతి యొనర్చిన  
విరోధులకు దగిన శృంగభంగము నేడు పూర్తియైనది. మా గర్వింబినది, నేనే  
గదా గంధర్వలోకాధీశ్వరినని! నరులయేగాక సాటిబృందారకులయు ఖేదమో  
దములకు దానే మూలకారణము నని!! నాడు నేస్వర్ణచూతము విసరినది మొ  
దలు, రేయు బగల్గు అనుషణమును దానిస్వీకరించుటకై పన్నినపన్నుగడలకు  
లెక్కయున్నదా? అదియే నిద్రాహారములు. అదియే యుచ్ఛాసనిశ్వాసములు.  
అంతయు నేటితోసరి! కామితార్థభంగముతో గర్వభంగ మైనది. అందులో  
నొకనరాధముని చేత!! నాయహంకృతిని జక్కగా సమర్థించికొంటిని. (ఇంచు  
కాలించించి) కాని యింతటితో దీరలేదు. ఇంకను చాలగ్రంథమున్నది. నాతో  
పాగ్నికీలలచే వేల్పుతెరవల దుర్తదారిణ్యము భస్మము గావించి, వారిసాశ్ర  
యించిన మానవకీటకముల సపుత్రమిత్రబాంధవముగా నొకనినంటి యొకని  
మాడ్చి మసిచేసెద. రాజ్యముల నొక్కొక్కటిని బండుటాకులట్లు రాలించెద.  
ముల్లొకములను గుంకటిచ్రేళ్లతో బెల్లగించి బంతులట్లు తలక్రిందుగా నాడిం  
చెద.

(పండ్లుగొటికి, గట్టినిట్టూర్పు నిగుడించి, కన్నులెఱ్ఱజేసి యొక్కతడ వుండి  
నిమగ్నమిండును.)—

ద్వితీయాంకము - చతుర్థరంగము.

పూర్వోక్తస్థలము.

(విష్ణుభట్టు ప్రవేశించును.)

వి:— (దీనుడై, సాలోచనముగా రంగమం దిటునటు పచారుచేయుచు నొకచో దన్న  
యుడై నిలుచుండి)

చలిమలలో వల జడలేటితలుల

సంద్రంపుటిసుకల జరమాద్రిశిఖల

విహరించు చందలి విభవమ్ములరసి

ప్రకృతికేలూతను పరమాత్మజేరి  
మైమఱచెడివేళ మఱువవు నన్ను -  
ఇరుమేన వెలసిన హృదయంబటందు  
వరుసుమంత్రులమందువర్ధాంగమందు !

(ఇంచుకాలోచించుచు పచారుచేయును)

కనినన్ను, కనకనిన్ గవలట్టు లమ్మ  
పాలను ప్రేమను బాలిచ్చి పెంచు  
టాదిగా; బుద్ధుల నలరించి తండ్రి  
పల్కుల మహాసీయభావార్థములుగ  
గఱపినదాదిగా గడలేని కూర్చి  
సరితోడునీడవై జనగుడి యొక్క  
సీమిషార్థ మెడబాయనేరవు నన్ను!

(మఱిల నించుకాలోచించుచు దిరుగుదు.)

భోజనంబుల రత్నభాజనం బగుచు  
విహరణముల భర్తవేత్రంబ నగుచు  
లోకము దెలియ సులోచనం బగుచు  
భోగంబులకు మనోభోగంబ నొచు  
ముచ్చటవడి నెయ్యమును గూర్చికూర్చి  
హితవున జరసౌఖ్య మెచ్చించి నవ్వు  
టోలల దేలించి, తూలించి పంతు—  
బ్రతుకు గానమునకు శ్రుతివైన నన్ను  
విడచి యేకత మెట్లు వెడలితి వొక్కొ!  
మురిసితి నీభవ్యమూర్తి నీక్షించి  
బ్రమసితి సీతేనె పల్కు లాలించి  
పొంగితి నీకల్పి బొరిపొరిం దలచి  
తనువిద్వఱమటందు దర్పించి కొంటి  
నడియాసగొని త్వమేవాహమృటంటి—  
నరయ జెల్లి ప్రయోజనాంతవృటంచు !  
ఆర్చెలలాడె నీయానవా లెటుగ  
వింధ్యాద్రిపతియాన విశ్వేశునాన!

స్వర్ణభాగిని వాడమించుచు, విచ్చలవిడి పనవిహారముజేయు మరుక్కుమాదుని వలపు చక్కిరిగింతకుం బులకించి నుమాత్రపులు గురియు పొగడజొంపపురొద విని నాప్రాణనాయకి ధరించుబెట్టుబట్టుపుట్టంపుటచ్చెల్లరొద యని ప్రమసిరిని. ఎడమద వర్ణిల్లు పారిజాతమల్లి కామాలతీనికుంజములందుండి శ్రువరించు నవ నవసౌభభతరంగము లాని, కుసుమగంధియగు నాకోర్కెలబరణి దరియుచున్న దని త్రుల్లిబడి లేదిరిని. నమస్తజీవకోటులదేహము మఱచి మఱపించి, తిన్నగా జిత్రములో గత్తుగలిపి యల్లిబిల్లిగొను నీచల్లదనము రోమరోమమువెంటడిని గ్రోలుచు, హర్షపారావారనావికుండగు మనోభవు నాశ్రయించి, తత్సమ ర్పామంత్రములా యనందగు హృదయంగమవిహంగమకెలిలారావంబు లొక క్షుడు నామనోహరిణి స్వర్ణకంకిణీనూపురారావ మనుకొంటిని. రాత్రిమూడవ రేమామము సమీపించుచున్నది. ఇంకను నాదక్షిణ రాఖన్నది. ఎట్టియంతరా యము తటస్థించినదో! ఇంతకాలవిలంబము తేభచిహ్నముకాదు. అర్థరాత్రము కాకముందే నన్ను జేరుదునన్నమాట నెరవేర్పమికిం గారణము స్వవశమైయుం డదు. (అట్టై దవ్వునరయుచు) అదే వచ్చుచున్నది. హృదయమా, ఆరాటము న్నిడుము. అయ్యో వీడు శతానందుడు-ఏమి కబురు తెచ్చువాడోకదా !

(శతానందుడు ప్రవేశించును)

ఏమోయి, నీకాటకు నిరీక్షించి కన్నులుకాయలు కాచినవి. ఏదీ మీమహాదేవి యొక్కదా? భోజనమే తడవుగా నిచ్చట ప్రవేశించిరిని- అదిమొదలు-

శ:—అబ్బబ్బ! ఇస్స! (అని ఆలయక నటించుచు చదికిలబడి కూర్చుని) చేతులు వెను కనానుకొని తలవెనుకకు జాచి నిట్టూర్పునూర్చుచు) మీప్రణయాలు బంగారం గానూ, నాకణత లెగిరిపోతూన్నాయి. వివంతాగినట్టు గుండెలు మండుతూ న్నాయి. అయిదురాత్రులనుంచిమీయిద్దరిమధ్యనూ మగ్గంలాకండిలాగ తిరగడం తో సరిపోయింది. బగలు బడుతుందాం అంటే కన్నుపొడుచుకున్నా రెప్పవా లిందికాదు. మీతాపక్రయాల్తో సరిపోతుంది నాబతుకంతా. అదేం జన్మ లేనోగాని.

క్రి:—మీమహాదేవి యొక్కదా?

శ:—తోటంతా వెతుక్కు చచ్చాను. గట్టిగా పిలిస్తే తంటా. అందుచేత చీకట్లో అర్ధరాత్రి వేళ ప్రాణానికాశించక పాముల్లోపామునై, పిశాచాలకి పిశాచానై.

క్రి:—నే నీంకా నిరీక్షించవలసియున్నదా లేక.

సుప్ర:—పలుకులపాయసంబు నిరపాయనుఖావధి మంగళార్థవం  
 బెలమికి వేగుజుక్క రుజకిందనివ్యరసామృతంబు నా  
 వలపులపాపురంబు బలవద్విధివంచన బాసి చన్న నే  
 దలకక మృత్యుమారినయి తాల్పితిగా మగతాతిగుండియల్ !!

అయ్యో, నేట్రదికి యేమి చరితార్థము? కన్నుబొడిచి కంటిపాప నూడదీసికొని  
 పోవుసాహసకత్తెల నడ్డగింపలేకపోతిని. ఇంతకాలమై యెడబాసినవల్ల ఖుని దిగి  
 కాగిటకు మఱివు లేకపోతిని. దైవమా, నాభవ్యశీలుడెందు గెట్లు తోళించుచు  
 న్నాడో కదా! ఆశ్రురయక్షిణీకాంతలు నావిశ్వమోహనుని గోళాకాందుకను  
 ట్లాత్త వినోదమునకై యేయిదుమలకు బాల్సేసినారో! నే నేమిసేయుదు? ఎ  
 చ్చట నున్నాడని నిర్ణయింతును? (అవ్వస్థితో నొకమాటు చెక్కిలిక్రింద తేయి  
 పెట్టుకొనియు, మఱియొకచరి కన్నులుమూసి తలయొరగిల బైకైతియు, నింకొ  
 కతని చేరిని బైకైతి తర్జని బంటగఱచిపట్టియు నాలోచించి, నిశ్చయించి,  
 యిండుకలరి, మఱిల నిస్పృహతనొంది, కొంతవడికూర్చుండి, యంతట దటు  
 క్కున లేచి నిలవబడి లొట్టబడి) నదీమతస్థి యగు నాతల్లికన్న నాకుం గూ  
 ర్చవారు లేరుకద! ఆట్టిసంపూర్ణవత్సలకూడ నన్ను దరంగహస్తములచే గెల్చి  
 పట్టి యాత్మహత్య గావించికొనవలదని యాకాశవాణిగా కాసింది తనగర్భశో  
 కమే దక్కించికొన్నదికాని తనయమానుషమానోత్కమ్యమచే నాకు బలభిక్షమిడి  
 యాతీప్రవేదన నివారించి నన్నుద్ధరించినది కాదయ్యెను. లోకమంతటికి నిజే  
 మచ్చు-ఈలోకము నన్న రాదు. ఇతరులనహాయసంపదలన్నియు వట్టి మరుమరీచి  
 కలే-పురుషకారమే నిశీఢాంధాస్వేషణము-అదయోమయులైన భాగ్యదేవతల  
 చరణములు దక్క వేఱుశరణము గానింపకున్నది.

(చేతులు బోడించి నిశ్చయమై)

కులదైవతములారగురులారసురలార! యరేండుతారాగ్రహంబులార  
 సృష్టి నెల్లెడ నిండి శ్రేయంబులనిమేషదృశ్యోక్తి గురియించు దివ్యలార  
 తనువిచ్చిమిముమాకుదావలమజుడిచ్చె-గాకున్న నభావనగహనమిహము  
 కనుటెప్పటిట్లులిందనుక నన్నెంచిన దయసూట హెచ్చింప దరుణమయ్యె

నూనిలే అని వారం రోజులు కాలేదు వాళ్ళిల్లు గుల్లచేసింది. మరోటి, రోజూ యిది వొండడం వాళ్ళకి పనికిరాక గోతులో పొయ్యడం—

ప్రి:—(తనచేత నున్న వజ్రపుటుంగరము వానిప్రేలికి దొడుగుచు గడ్డము నొక్కి-  
బ్రతిమాలుచు) నామాటకు ప్రత్యుత్తరం చెప్పవూ?

శ:—నీమాట యేమిటి?

ప్రి:—దక్షిణాదేవి యిప్పు డిటకు వచ్చునా?

శ:—నాకేం తెలుసును?

ప్రి:—నీవామెయొద్దనుండి రాలేదూ?

శ:—ఎవరివద్దనుంచి?

ప్రి:—దక్షిణమేదనుండి-

శ:—ఆ- ఆవిడమేదవక్కా పసారాదిగువ మండువాలోంచి వచ్చాను.

ప్రి:—ఆవిడను చూచావా?

శ:—ఆమండువాకు పడమటిసావిడిదిగగానేజనానానాఖర్ల కాపరపుగదులు-వాటికిచేర్చి  
పెద్దపెరడు- అందులోనే ఆరొండు తియ్యమావిడి చెట్టున్ను. ఒక్కొక్కటి  
రెండేసివందల సంవత్సరాలవి. ఆపెరటికి దక్షిణాన్నే వంటిళ్లూ పశువులసాలూ  
పెద్దతులసికోటాను. ఆపైని మాలోగిలి.

ప్రి:—అందుండి నీవు తెచ్చినకబు రేమి? నన్నుండుమన్నావా, పోయి బసలో పడుక్కొ-  
మన్నావా?

శ:—నీకు నిర్దరోస్తాందా- నిర్దర్రాకపోలే పడుక్కొకు. నాసామ్యం- అవుతుంది.

ప్రి:—నీసామ్యం మండిపోనూ! దుర్గార్థుడా, ప్రాణహాని చేస్తూన్నావురా నాకు!!

శ:—అమ్మగారి అరణపు నౌకరుని-ఆవిడతాతగారూ నేనూ వొక్కరోజున పుట్టేము-  
వారివొడుగునాడు వొడుగు, పెల్లినాడు పెల్లి చేశారు నాకు- మా  
మహారాజులుం గారికి ఆఖండకటాక్షం నాయందు. ఆయనవద్ద నాకున్న  
చనువు భార్యతోవచ్చిన పెద్ద అరణపుదానీకిహూడా లేదు. యీపిల్లపుట్టేటప్పు  
డు చుట్టుపట్ల పన్నెండురాజ్యాలంట రక్తవర్షం కురిసింది. ప్రళయం పడు  
తుండా అన్నంత ఉరుములూ, మెరుపులూను- దానిలేజన్ను ప్రళయాగ్నిజ్వాల  
లల్లాగ అన్నిదిక్కులూ వ్యాపించింది అన్నట్టు జ్ఞాపకం వచ్చింది. నువ్వు తో  
టలో వున్నావోలేవో చూసిరమ్మంది. వేగిరం రమ్మంది. లేకపోలే పిలకపట్టుకు  
గాడిస్తుంది. ముస్తాటై కూర్చున్నావోలేవో నేన్ను పడు-పోవాలి.

శ్రీ రస్తు.

## స్వర్ణ చూతము

పులియాంకము - ప్రథమరంగము.

(పాంచాలదేశరాజగు రణసింహుని రాజధానియైన యహిచ్ఛత్రమందలి యుద్యానము. ఫలపుష్పభరితములై పంగినతరులతానికరములచే మూయబడి పూర్ణచంద్రాకృతి పునీడలచే నగము చీకట్లుగొన్న తెల్లని చంద్రకాంతశిలావేదికమీద పచ్చికపట్టుపై గూర్చుండి, యౌషిక నిలువలేక యొకపరి లేచి తిరుగులాడుచు, ఇంకొకపరి నెదుట తెప్పలను తదేకదీక్షగా నిలువబడి ప్రతీక్షించుచు, నింకొకమాఱు త్తుట్టపడి యేదో యొకచప్పుడు విన్నట్టు తటుక్కున వెనుదిరిగి పంగి తొంగిచూచుచు, ఆకాభంగవశమున దొందరపడి యొడలు మఱివి యరుగుపై గూర్చుండి, మఱిల తక్షణమే లేచి సచారుచేయుచు, విసుగుగొనుచు, బ్రయదగ్ధుడు ప్రవేశించును.)

కాలము ఆర్ధరాత్రము-

శ్రీ:—(కూర్చొని తలయెత్తి పంకించి)

కోరిసేవింపనరుదారు; నూరకున్న

జరణములచెంత కొక్కొక్కజయము దెచ్చు:

బిలువ దాటేటిలేరెక్కు నలను సేయ

బవనజవమునలైవ్రాలు నవసరంబు-

శ్రీయారాని నిజస్వరూపముకన్న మనోగతస్వరూపమే మోయిగా దోచుచున్నది. తద్బాంధి చిత్తమునంటిపట్టి పరాయత్తము గావించినట్టి తద్వివ్యమంగళ విగ్రహము భవతాపనివారకమగు తత్కృతాక్షాసారము, తత్పుధామయవచో విలాసమైనను జేసియుండలేదు. ఉండియుండి కలలో నించుక తెల్లవచ్చి నట్టిది భాంధియని క్షిప్తికి వచ్చినప్పుడు గదా, ససంశ్రమవిషాద మావహిల్లుచున్నది! అంతవఱకును దన్ననమే పరమసుఖ మగుచున్నది. బుద్ధింద్రియము లన్నియు దన్నయమై నివాతస్థదీపమువలె మనస్సు బ్రహ్మనందభావన మగుచున్నది. సచరాచరప్రపంచమంతయు దట్టినమై, తదాభాసమై కనిపించుచున్నది. జగదానందకరుడగు సుధాకరునకుంగునెచ్చెని యై, భూలోకమంద

స్వర్ణభాగిని వాడమించుచు, విచ్చలవిడి వనవిహారముజేయు మరుత్కుమారుని పలుపు చక్కిరింపకముం బులకించి సుమాశ్రవులు గురియు పొగడజొంపపురొద విని నాప్రాణనాయకి ధరించుబెట్టుబట్టుపుట్టంపుటచ్చెల్లరొద యని బ్రమసిరిని. ఎడనెడ వర్ధిల్లు పారిజాతమల్లి కామాలతీనికుంజములందుండి శ్రవరించు నవ నవసౌరభభరంగము లాని, కుసుమగంధియగు నాకోర్కెలబరణి దరియుచున్న దని త్రుట్టిబడి లేచిరిని. సమస్తదీక్షతోటులదేహము మఱచి మఱపించి, తిన్నగా జిత్తముతో గత్తుగలిసి యల్లిబిల్లిగొను నీచల్లదనము రోమరోమమువెంబడిని గ్రోలుచు, హర్షపారావారనావికుండగు మనోభవు నాశ్రయించి, తత్సమ ర్పామంత్రములూ యనందగు హృదయంగమవిహంగమకిలకలారావంబు లొక ప్పుడు నామనోహరిణి స్వర్ణకింకిణీనూపురారావ మనుకొంటిని. రాత్రిమూడవ రేయీమము సమీపించుచున్నది. ఇంకను చాదక్షిణ రాకున్నది. ఎట్టియంతరాయము తటస్థించినచో! ఇంతకాలవిలంబము శుభచిహ్నముకాదు. అర్ధరాత్రము కాకముందే నన్ను జేరుదునన్నమాట నెరవేర్పమికిం గారిణము స్వవశమైయుం డదు. (అట్టే దవ్వునరయుచు) అదే వచ్చుచున్నది. హృదయమా, ఆరాటము స్వీదుము. ఆయ్యో వీడు శతానందుడు-ఏమి కబురు తెచ్చువాడోకదా!

(శతానందుడు ప్రవేశించును)

ఏమోయి, నీకొఱకు నిరీక్షించి కన్నులుకాయలు కాచినవి. ఏదీ మీమహాదేవి యొక్కద? భోజనమే తడవుగా నిచ్చట బ్రవేశించిరిని- ఆదిమొదలు-

శ:—అబ్బబ్బ! ఇన్న! (అని అలయిక నటించుచు చదికిలబడి కూర్చుని) చేతులు వెనుక నానుకొని తలవెనుకకు జాచి నిట్టూర్పునూర్చుచు) మీప్రణయాలు బంగారం గానూ, నాకణత లెగిరిపోతూన్నాయి. విషంతాగినట్టు గుండెలు మండుతూ న్నాయి. అయిదురాత్రులనుంచిమీయిద్దరిమధ్యనూ మగ్గంలాకండిలాగ తిరగడం తో సరిపోయింది. పగలు పడుతుందాం అంటే కన్నుపొడుచుకున్నా రెప్పనా లిందికాదు. మీతాపక్రయాల్తో సరిపోతుంది నాబతుకంతా. అదేం జస్తె ప్రేమోగాని-

క్రి:—మీమహాదేవి యొక్కద?

శ:—తోటంతా వెతుక్కు చచ్చాను. గట్టిగా పిలిస్తే తంటా. అందుచేత చీకట్లో అర్ధరాత్రి వేళ ప్రాణానికాశించక పాముల్లోపామునై, పిశాచాలి పిశాచానై-

క్రి:—నే నీంకా నిరీక్షించవలసియున్నదా లేక.



శ:—యీవేళ యండంతా నాకోసమే కాసింది. మంగలంలో వడేసినట్టు వేగిపోయాను. చాలా దేవుడా! ఏమైతే అయింది, సాయంకాలం కొంత చల్లబడింది, రొండు మెతుకులు నోట్లో వేసుకుని వొకమాటు వారికి మరీ యీసుడిగుండం లో వడదాం అంటే, యెడాపెడా చెంపపెట్టరాగ యిటు సీకబురు, అటు సూస్తే మాఅన్నగారి పెద్దకుర్రాడికీ పెల్లానికీ పట్టాప్టకం- ఏవని నిడిదిపెట్టను? దోసీరా, వారికాళ్ళూ వారికాళ్ళూ పట్టి గణించేవాణ్ని నేనూరుకుంటే, నీపెల్లం యెవళ్ళకీ పెడితేయేమిరా అంటే దానిపుట్టింటివళ్ళకీ వాడికీ, యీసాటిదా, ఆవైరం? మన్లోమని మాటనుమీ, వాళ్ళ కొంచెం స్థితితక్కువ్వాళ్ళ. వాళ్ళకంతా చాలా వుండి- మనంతవరువు ప్రతిష్టలు గలవాళ్ళకారు. సంసారం వోపెద్దబరువు కాదండి- యెట్లైతే యేమిటి? నామాటమంత్రం యేమిటి, నువ్వోకంటితో కనిపెడుతున్నావు గనుక కాని—ఆదితపురాణా? ప్పిని గొట్టా, పొయిలో పెట్టా-

ప్ర:—నాయనా, శతానందా, నిన్ను బ్రతిమాలుచున్నానురా! అపరితం తెల్లవారి పోతుంది. ఒక్కమాట—దక్షిణ నేడిక్కడికి వచ్చునో లేదో చెప్పి నిన్ను కృతార్థునిజేయరా!

శ:—యెవరితోందర వారిదే. మాపెద్దాడిసంగతి నాకు వల్లుపెరుగూ గుచ్చెత్తి గొంతుకులో పోసుకున్నట్లున్నది. మాఅన్నయ్య పోవడం, నాకు పిల్లలుపుట్టనూ చాననూ కదా- భూమి అంతా మెరకచేశాను. వీడిమీదాశలన్నీ పెట్టుకొని యెప్పుడో వీడుద్ధరిస్తాడని, పంశం నిలుపుతాడని-ఆసలు మాపంశకర్త హరిదాసు. ఆయన నాడు చంటిపిల్లకు ముక్కుకుట్టించి సంభరంచేస్తే మాబంధువులు నలుగురూ కలిసి నొక్కమాటు భోంచేయడానికి మాసావిధ్ధ చాలేవి కావు. అంతటి కుటుంబం యంతకు దిగిందిగదా, నాయనా!—(ఏడ్చును).

ప్ర:—నీవు రాకముందు మీదేవిగారిని చూచావా?

శ:—మేనరికం చేస్తానా, సుఖంగా పాచిరప్పిట్టలాగుండ్ర నాయనా అంటేవిన్నాడు కాదు. తల్లి నేనూ శతపోరియాం. ఆతల్లికి వాడియందు కేవలం పుత్రప్రేమ! అయితే సరియో? యీమధ్యను మాపూర్ణో బ్రాహ్మణి వకర్త పుట్టింటినుంచి అత్తారింటి శిశుతూ బండివాణ్ణి మోపించి పెల్లాడేసింది. సరే- వాడూరుకుంటాడూ? చచ్చినట్టింటికిరా ముండా, నాకూనా తల్లికి సంరక్షణచేయి, వండిపెట్టన్నాడు. దానికి వాళ్ళవంటలు చేతగావు. చేతిమీదికి నెయ్యితే, పొనుపులోకి

నునిలే అని వారం రోజులు కాలేదు వాళ్ళిల్లు గుల్లచేసింది. మరోటి, రోజూ యిది వొండడం వాళ్ళకి బనికిరాక గోతులో పొయ్యడం—

ప్రి:—(తనచేత నున్న వజ్రపుటుంగరము వానివ్రేలికి దొడుగుచు గడ్డము నొక్కి-  
బ్రతిమాలుచు) నామాటకు ప్రత్యుత్తరం చెప్పతూ?

శ:—నీమాట యేమిటి ?

ప్రి:—దక్షిణాదేవి యిప్పు డిటకు వచ్చునా ?

శ:—నాకేం తెలుసును ?

ప్రి:—నీవామెయ్యెద్దనుండి రాలేదూ ?

శ:—ఎవరివద్దనుంచి ?

ప్రి:—దక్షిణమేడనుండి-

శ:—ఆ- ఆవిడమేడవక్క పసారాదిగువ మండువాలోంచి వచ్చాను.

ప్రి:—ఆవిడను చూచావా ?

శ:—ఆమండువాకు పడమటిసావిడిదిగ గానేజనానానాఖర్ల కావరపుగదులు-వాటికిచేర్చి పెద్దపెరడు- అందులోవే ఆరొండు లియ్యమావిడి చెట్టున్ను. ఒక్కొక్కటి రెండేసివందల సంవత్సరాలవి. ఆపెరటికి దక్షిణాన్నే వంటిళ్ళూ పశువులసాలూ పెద్దతులనీకోటాను. ఆపైని మాలోగిలి.

ప్రి:—అందుండి నీవు తెచ్చినకబు రేమి? నన్నుండుమన్నావా, పోయి బసలో పడుకో-  
మన్నావా ?

శ:—నీకు నిద్దరాస్తాందా- నిద్దరాకపోలే పడుకోకు. నాసామ్యం- అవుతుంది.

ప్రి:—నీసామ్యం మండిపోనూ! దుర్బాధుడా, ప్రాణహాని చేస్తూన్నావురా నాకు !!

శ:—ఆప్తుగారి ఆరణపు నౌకరుని-ఆవిడతాతగారూ నేనూ వొక్కరోజున పుట్టేము-  
వారివొడుగునాడు వొడుగూ, పెళ్ళినాడు పెళ్ళి చేశారు నాకు- మా  
మహారాజులుం గారికి ఆఖండకటాక్షం నాయంను. ఆయనవద్ద నాకున్న  
చనువు భార్యతోవచ్చిన పెద్ద ఆరణపుదాసీకూడా లేదు. యీపిల్లపుట్టేటప్పు  
డు చుట్టుపట్ల పన్నెండురాజ్యాలంట రక్తవర్షం కురిసింది. ప్రళయం పడు  
తుందా అన్నంత ఉరుములూ, మెరుపులూను- దానిలేజన్ను ప్రళయాగ్నిజ్వాల  
లల్లాగ అన్నిదిక్కులూ వ్యాపించింది అన్నట్టు జ్ఞాపకం వచ్చింది. నువ్వు లో  
టలో వున్నావోలేవో చూసిరవ్వుంది. వేగిరం రవ్వుంది. లేకపోలే పిలకవట్టుకు  
జాడివుంది. ముస్తాచై కూర్చుంటున్నావో నేన్నాకు-పోవాలి.

ప్రి:—అఁ అలాగునా? అయితే వేగంగా వెళ్ళి యిక్కడ నున్నానని చెప్ప - (మెడ లాని ముత్యాలహారము దీసి వానిమెడలో వేయును.)

శ:—అన్నన్న! (లేవబోయి చదికిలబడి) యీమోకాళ్లు వాతవృట్టుకావండీ! యీరిగడంతో నాపని సరి. కుర్రాడికీ రోంతాధారం లేకుండా చేస్తున్నారు. మీ రిద్దరూ కలిసి-

ప్రి:—(లేవదీయుచు) నిన్ను తీసుకొని తోటచివర దిగబెట్టెదను—రా. లిరిగి త్వరగా రావలెను సుమీ.

శ:—ఇప్పుడే తీసుకొస్తా చూడు. ఇదుగో యిక్కడ మనం వుండొద్దు. యిదే సమయం రాణికి మొగుడికి మాటల్లేవు. ఎవరితోటి చెప్పొద్దంది. యెవరినో తీసుకొచ్చి పడతాని వారం రోజుల్నించి లోవమేల్లోనే వున్నాడు. మాకుర్రాణ్ని పోషిస్తానని నానెత్తిమీద చెయ్యొయ్యి-

ప్రి:—నీకేసంశయం వద్దు. నాయొద్ద పెద్దసర్దార్ గా తీసుకొంటాను. నాకు రాజ్యం వచ్చినప్పుడు దివాన్ గిరి యిస్తాను.

శ:—మానాయన! మానాయన! నా అదృష్టం బాగుండాని నీకు రాజ్యం రావడాని (నిష్క్రమించును).

ప్రి:—ఇప్పటికి నాయలజడి తగ్గినది. కాని యెందుకింతసంశయ పడితిని? దేవతావర ప్రసాదము పరిపూర్ణముగా నాయందు గల్గియున్నది. (అంగీకరించును వజ్ర కటిబంధము దడవి చూచుకొని) ఇప్పుడేవత తనప్రతినిధిగా నీకటిబంధ మిచ్చి దీని గోరికయువతులెల్లరు వశమగుదురని యభయమిచ్చె. కొలదికిమీరిన కష్టము తటస్థించినపుడెల్ల దన్ను దలచుకొన్నమాత్రాన బ్రత్యక్షమగుదుననివరమిచ్చె. ఐనను స్వతస్సిద్ధమైన మానవదౌర్బల్యము వదులుటెట్లు? ఎన్నివరముల శేపట్టిన నేమి- విధి యొనర్చుమాయ లవాఙ్మానసగోచరములు, సర్వవిధములను బ్రసాదించునుంపదేని నేదోయొకవిధము సమకూర్చి పౌరుషమంతటిని నిష్ఫలము గావించును. ప్రయత్నాన, మనశ్రేయస్సు మనచేతులార గూలద్రోయించును. కార్యసిద్ధి గానుండనపుడు మనవరములు మనకే జ్ఞప్తిరావు. మనదైవముపై మనకే పరాకు పుట్టును. కార్యము మించినతరువాత దేవతలను, వరములను దలచుకొని అయ్యోయని లేనివానికంటె వేయుమడుగులు శోకించుట గారణము లగును. వరములిచ్చుటకును, ఇచ్చినవరములు వినియోగ మగుటకును గూడ దైవమే కర్త. మానుష మొకంగవంతు మారదు-మారదు-కాని హా! హ్లా!

ప్రబలదైవంపువెల్లువ బడి మునింగి  
 తేలి గిజగిజవడు చెట్టలల కొక్క  
 కదులు స్వాధీనమగుమాత్రగావరించి  
 రాలివడు దానె సృష్టికి మూల మనుచు! !

(శతానందుడు తొందరగా బ్రవేశించును)

శ:—(కన్నునన్నులచే దనమెనుకనుండివచ్చు దక్షిణరాక నెఱింగించుచు) నే నెంత  
 కష్టపడ్డానో నీకక్కర్లేదు- నీపని నీక్కావడమే ప్రధానం కాని—  
 (ప్రియదర్శనుడు ససంభ్రమముగా లేచి యెడలు సవరించికొని యెదురేగు  
 సంతలో దక్షిణ బ్రవేశించును.)

శ:—నీకోరిక సిద్ధించింది. మావాడి దివాన్ గిరీమాట మరచిపోకు- ఇకనాఅవసరంలేరింది.  
 మీరూ మీరూ పకటే. ఇదివరకున్న ధైర్యం యిప్పుడు లేదు నాకు (నిష్క్రమిం  
 చును).

ప్రి:—ఏదో అడ్డమువచ్చినదనుకొని మాటొట్టు పడినాను.

ద:—నేను నట్లే భ్రాంతిపడినాను. శతానందుని యాలస్యము జూచి- కాని యెంతో  
 రాత్రి కాలేదు. మఱి యొకసారి స్వస్థచిత్తులమై యాలోచించి యామహా  
 సమయమును భావిఫలసంకీర్ణముగ జేసికొనదగును.

ప్రి:—మనమిచ్చటనున్నంతవఱకును మనకు శాంతి సమకూరదు. సమయానుకూల్య  
 ము కొలదిని వేగముగా నాతండ్రి గారిరాజధానికి మనమేగినంగాని దిగ్విజయ  
 మునిపించుకోదు.

ద:—ఏగిన తరువాత మనకు స్వస్థత యెక్కడిది? మనమనరాజ్యాధిపతులకు ఘోర  
 యుద్ధము తప్పదు. అందు నిలువగలిగిన బలాబలములను లెక్కించికొని మఱి  
 యీసాహసమున కాయత్తపడవలెను.

ప్రి:—నాతండ్రియు, నన్నులును మహాపరాక్రమశాలురట. ఇదివఱకు నే బ్రచ్చన్న  
 ముగా నున్నాను. కాని యొకయేడాదిక్రిందట నేబెఱిగినదేశమునుండియిటుకు  
 దోడ్కొనివచ్చుచు నాయుష్టదైవమగు ప్రోజ్వలదేవి నాజన్మవృత్తాంతమంత  
 యు నాకు వినిపించినది. నాయందు జననీజనకులకు బరమవాత్సల్యముట. నీ  
 సౌభాగ్యసంపదజూచియేమి, చిరకాలవాంఛితమగు నాయోగమనము జూచి  
 యేమి, మనపక్షము లోకమంతటితోను సమర్థింపగలరు.

ద:—ఈపక్షమున నేజన్మించినపుడు నాయశ్రార్థలావణ్యముం జూచియు, నప్పటి

కొన్ని నిమిత్తములంబట్టియు, నాజనకుడు దిక్పాలరవంటి మహావీరులగు పదుగురుసాటిరాజ్యాధిపతులను దనయనుగుమిత్రులను రావించి యెప్పుడైన నా విషయమై యాసము సంభవించెనేని సమస్తరాజ్యాంగబలనమేతులై నానహి యమునకు వెడలివచ్చునటుల వారిచే బ్రతిజ్ఞ జేయించెను. ఇప్పుడు నామాన సంరక్షణార్థమై వారందఱు తరలివత్తురు. భీమార్జునులబోని ధనుర్ధరులైన సుతు లిర్వూరిలోను మామగారు గళాశ్వపదాతిపై న్యములతో దండయాత్రకు వెడలుదురు. అంతకును ముఖ్యాంశము వీరిపక్షము ధర్మైవశము. మనపక్ష మధర్మము. ఆభేదము దేవమానవసహాయసంసర్తయందు గానరాకమానదు.

ప్రీ:—నాకు దైవబలము గలదు. నీతగులము దేవకన్యారత్నమగు ప్రీజ్వలదేవివలన నాకలవడిన యమూల్యవరప్రసాదము దేవతాభీష్టములకు మానవయత్నములు విఘ్నము చేగలవా? ఏది యెట్లున్నను గెలుపు మనకు దప్పదు-

ద:—ఈలాగా బ్రజాతయమో? కీడుసేష్లు తూచి చరికించితిమేని, దుదకీప్రయత్నమువలన ననర్థమే పొడూపుచున్నది. కావున మనమిచ్చటనేయిండి యిష్ట దేవతాసంరక్షణమున వీలగునంతస్వేచ్ఛతో నెప్పటియట్లు సంపూర్ణమనోరథసిద్ధిమై సుఖిమందమని నామతము. కొంతకాలముండి యా వెనుక దత్తత్రయయోచితముగా గార్యసాధనమాలోచించుకొందము. ఇట నున్నందున మనకు లోపించునది యొక్కస్వాతంత్ర్యమే. అక్కడ గానున్న సమరములందు బ్రాణధారణమే సంశయాస్పదముగా గాన్పించుచున్నది.

ప్రీ:—చుట్టపుజూపునకు వచ్చి యిందెంతకాలము నివసించగలను? అదిగాక నాయా శాపాశములన్నియు స్వదేశమువంక మనసు నీడ్చుచున్నవి. నేనిరువదిమూడేండ్లు బలవత్ప్రవాసమందుండి యీనాటికిఁజొకైకదిపాంతుగమవగు నీచెట్టపట్టి జననీజనకులయొక్కంగ మధిష్ఠించినపుడు వారి ముఖవర్షములవికాసము జూడ వేడుకగుచున్నది.

ద:—కాని మధురభోజ్యములందిమిడ్చిన విషముటికయట్లుతరక్షణమే వారిని మనలను జాట్టుముట్టి హాసించు గమకించకున్నారు.

ప్రీ:—నిమిసేతుము? తలదండ్రులకును గాన్పించక ప్రచ్ఛన్నముగా బరదేశములందు నివసితమన్న, నేదాగినను, నీయతిమానుషరూపలావణ్యసంపదలు నిన్ను దాగనియ్యవు. నిన్నువిడచి యొక్కనిమిషార్థము నిలువలేను. నీవు రావేని, సమరమక్కరలేకయే ప్రాణమునకు దూరమగుదును. కావున నన్ను వలతువేసి, నా

ప్రాణము గాపాడదలతువేని దెల్లవారకముందు బయలువెడలి కాక్తిరమునకు బోదము రమ్మ. ఆటంకము జెప్పక నన్ను రక్షింపు- (ఆడుగులపై వ్రాలును.)

ద:—ప్రాణశ్రియా, నిన్నువిడచి నాకీహవరములందు గతి లేదు. ఏడాదిక్రిందట నిన్ను సందర్శించినప్పటినుండియు, నీలేజోవిభవమును, నీవృత్తపత్నియును మనసార నొక్కవూటైన నేమి యనుభవించకుంట జన్మజన్మకు వైఫల్యమని దినదినప్రవర్ధమానమగు ప్రణయోత్కంఠను సమూలముగా బుద్ధింపజేసి క్రమముగా నా మనోధనమునకు జగదేకపాత్రమవని నీవశముగావించి, నాసుఖదుఃఖములు నీతోబాటివే యనుకొని, పరాధీన కృతార్థుడైయున్నాను. సురపొన్న నెక్కిన ద్రాక్షాలత, తరుచ్చేద మైనపిదప నిల్చుటెక్కడ, నిల్చి యేపారు టెక్కడ? నిన్నెడబాసినక్షేపముకన్న సీసమక్షమున దేహత్యాగము లెన్న-నీతోఁ గలనైన వికటించుదాన గాను. తప్పక నేడు పయనమగుదము రమ్మ. మంచికిని జెడ్డకును నీతోజీవము దుదముట్టింప దలచియున్నాను. నన్ను విడనాడకు—

(చేతులు మెడకు జుట్టి, నొక్కి, యానందబాష్పములు విడచును.)

(తెఱు)

తృతీయాంకము - ద్వితీయరంగము.

(పాంచాలరాజధానియగు నహిచ్ఛత్రమందలి రణసింహమహారాజుమందిరము. రణసింహును యువరాజగు యశోవంతుడును ఉన్నతాసనములపై ముఖాముఖిగా గూర్చుండి ప్రవేశింతురు. కాలము సాయంత్రము)-

ర:—కుమారా, కరుణానిధియగు భగవంతునివరప్రసాదముచే నింతవఱకును నాభవము సార్థకమే అయినది. రాజ్యము నిరీతికమై, సంపూర్ణ కామమై ప్రజకు గామభేసువుగా వర్ధిల్లుచున్నది. ఈభౌతిక దేహముకూడ నిరంతరవశవర్తినియగు నీజననిచే బరిమళించి, పరమానుతంత్రుడవగు నీయందు ఫలించి, యరువదియారేండ్లు నిమోన్నకము లెఱుంగని సంతుష్టికిరవై, యఖండధన్యతాభూయవ్యమైనది. నీ తమ్ముడు కుశలుడే సంత కుశలుడయ్యెనా నిష్కళంకచంద్రుడనే యగుదును.

య:—నుహాత్రభూ, కుశలుడింకను జిన్నవాడు. సర్వసర్వంసహాధురంధరుడైన యేలి కలచాలువాడు. దేవరవారి జగద్వికాలశరీరమునకుం ద్రియసంతానమగు ప్రజకే

సారభారము విలాసపుష్పదామమై భోగభాజనమైనపుడు, గార్హస్థ్యపరిమిత కాయజాలమై, యవిభక్తివాత్సల్యభాగ్యభోక్తలమగు నాకును దమ్మునికిని గేవల రత్నహరప్రాయమయితోచుట లాశ్చర్యమేమి? బిహ్వగ్రకల్పఫలానవమైన తల్లి ప్రాపకమున ననన్యవాంఛముగా వర్ధిల్లు తుకార్చకమున కాకాశగమనాయానముతో బనియేమి? -

ర:—నీయందు ఎత్తరింపరాదూ ఆధర్మము? వాడొక్కడే నాకీమనోవృథకుం గారణమగుటేమి? కాని యది ప్రకృతాంశము కాదు. ఒకవిధాన సీక్లేశమే తుభుది హ్నుమయి, పరమాత్ముని కృపారేకముచే విశదీకరించుచున్నది. తుళలుడే నా కనుకూలుడై, వాని దుశ్చరిత్రమునకు సీతల్లి దురిప్పిల్లదేని, వానికూర్చినిరాకరణమునకు భార్య కృశించియుండదేని, భవమందు నేడు గలిగినవైముఖ్యమునకు మాటు నిరంతరవ్యామోహము కలిగి పరాత్పరు నేవను మఱిదియుండునేమో. దీర్ఘదృష్టితో చాడ భవద్దేశమే పరమార్థసింహద్వారము ట్లగుపించుచున్నది.

య:—స్వామీ, మనమంతశోచింపవలసినవని లేదు. మఱొక్కొంత లోకానుభవముతో దమ్ముడు మీచిత్తమునకు బూర్ణసప్తతము గూర్చగలడు.

ర:—ఏమి నేయనిమ్ము-యశోవంతా, నామతమివ్వబడి వైరాగ్యమందు ఎత్తిండుచున్నది. రాజ్యభారమున కీవిదివరకే సమర్థుడ వైయున్నావు కావున సీపైబెట్టి నే నానప్రసమునకుం బోయెద-పోయి యాపఱికంతయు విషయసేవను పెదపుచ్చిన అన్తంపుసాయంతనమైనగానిమ్ము. పరమాత్మనం దస్తమింపజేయ నుంకిందినాడ. సీవిందుల కాటంక పెట్టితివేని దాని నమంగళిసూచకముగా భావించును.

య:—మహాప్రభూ, దేవర నిష్క్రమసంకల్పముతో నాచరించిన యసంఖ్యాకపుణ్యకార్యములన్నియు భగవత్ప్రేవాసమున్నతి యని తలపోయువాడనై తత్ప్రభావమున దమరీపఱికే యవధర్మరాజ్యగర్భదుర్గముపై జయపతాక నిర్మి జీవన్ముక్తులైనారని దృఢనిశ్చయముతో నాటంకము జెప్పదలంచితిని గాని తమరు వారింపినపై నాప్రయత్న ముడిగితిని. సర్వజ్ఞులైన యెరినవారినిశ్చయమునకు భంగము గావింపగలవా డెంతటివా డైయుండవలయును ! మీరేమిచేసినను నాకును లోకమునకును శ్రేయమనియ నష్టి సంతుష్టినొందువాడను.

ర:—సంతరించితి. నాశరణునుండి పెద్దభారము దించినవాడ వై నావు. మఱి పలుమాటలతో బనిలేదు. నేడు సమస్తరాజ్యమును రాజ్యాంగసహితముగా వశపఱచికో, నలువదిసంవత్సరము లేకాగ్రనిష్ఠతో మహాకష్టములకు లోబై సంతరించినాను.

తద్వత్సర్వక్రమముగా బలపఱచినాను. నన్నుగా జేమించి నాప్రజను సమస్త పురుషార్థసంపన్నుల గావింపు. రాజ్యము స్వకీయోత్కర్హాసాధన మనుభాగించిచే బరిపాలనాక్రమము దప్పి నాతపస్సునకు భంగము వాఱింపకు.

ప్రజకున్ దాసుడవై, సదాగతిగ రాజ్యం బెల్లెడన్ నీవ యై,  
సుజనామోదము దేవకార్యముగ, వాక్కుధీన్ నృపాంకంబుగా,  
నిజసౌకర్యమఘంబుగా నెఱిగి నిర్దిద్రోపథానైపుణిన్  
సజయప్రక్రియ ధర్మశిక్షితమతిన్ సామ్రాజ్యమున్ గొల్చుమా.

1. ఒక్కొక్కొక్కడు ప్రజ రాజ్యనుద్ధరింప  
గలుగువిద్యల గఱపు, భాగ్యముల నెఱపు  
ప్రజలదర్పంబు విభవంబె ప్రభునిబలము-  
మట్టుపెట్టుట తుదముట్టునుహిమకాదు.
2. ప్రజలకొడబాటు గానినీ ప్రాభవంబు  
వట్టిచౌర్యంబు సుమ్ము—నీవానిబరుని  
గేహహంకృతినె యెంచి కిన్కబూను  
టొప్పదనదలయందును యోగ్యులందు.
3. ఎదుటిపక్షము వినకేర్పరింపకెపుడు  
నీనిదానంబె రాజ్యంపునిల్వరంబు  
నుతుల బ్రమయకు, లోలోనిమత మెఱుంగు  
పరవి యన బారవశ్యదుర్బలత సుమ్ము.

నేనొప్పగించుపారంపర్యాధికారభారము సహస్ర బాహుడవై నిర్వర్తించి, తాత తండ్రులకీర్తినిమడుదించికాలక్రమమునసమర్థులైనసంతతికందిమ్ము. రాజులువచ్చు చుబోవుచుండు వారు—కాని రాజ్యము శాశ్వతజీవము. రాజ్యాధిపతిరాజుకాదు—ప్రజ—రాజు ప్రజాను సంకల్పుడు. ఇప్పుడే ప్రధానామాత్యులం బిలిపించి కార్యక్రమమునకుం బురికొన్న. ప్రియదర్శనకుమారునిగూడ రానింపుము. ఎప్పటికైనను నీకు వానిన్నేహము శ్రేయోమూలముగావచ్చును. వాడు సహజప్రాజ్ఞుడు. సాటిరాజుమరుడు.

య:—నుహాప్రభూ, విన్నవింప మఱచితిని. ప్రియదర్శనుడు నిన్నరాత్రినుండియు గానిపింకలెదట. దేవరసన్నిధిని విన్నవింప మధ్యక్షులై యింతకుముందే వాని పరిచారకులు వచ్చుచుండగా నీవార్త విని నే గొనివచ్చినాను.



ర:—అయ్యో! వానికి మనరాజవాటియందు నిరాదరణ మే మైన జరిగియుండలేదు గదా? వానితండ్రియు నేనును బ్రాణమిత్రులము. నీవెప్పుడు చూచినావు?

య:—మొన్న సాయంత్రన మేలినవారిదర్బారునందు.

ర:—అప్పటికే వానిచాకచక్యమందు గొంతమాంద్యము నాకు బొడసూపినది. ఆనాటి దర్బారువేడుకలు చిత్తమునంచుతో బాటించి, చిత్తాభోగ మన్యస్త్ర ప్రవర్తింప జేసినట్టు కాన్పించినది.

య:—ఇంటిపై నూహలుపై నేమో.

ర:—అట్లే న జెప్పి పోడా? ఏదేనిదొనగు వాటిల్ల లేదుగదా? సురకుమారునట్టివాడు వాడు. కారణజన్తుడు. మతెందులకైన బోయియుండునా?

య:—వానికి మతెచ్చటను బ్రయోజనములు లేవు మతెప్పరితో ననుబంధములులేవు. మహామితభాషి. మంచిపాదుపరి. చక్కనియొప్పిదము గలవాడు—ఇంతచనవుగల దర్బారునగులందుగూడ స్త్రీలయందు బరమభక్తితాత్పర్యములును, మనయందఖండవినయమును గలవాడు.

య:—వానివంశ మెటువంటిది! ధర్మబాహుమహారాజవరజనకుడు. రాజర్షి.

(దొవారికుడు ప్రవేశించును)

దొ:—మహాప్రభూ, అంతఃపురమునుండి యొక చేటి లొందరగా బాదదర్శనము చేడు చున్నది.

ర:—రమ్మను.

(చేటి ప్రవేశించును) - (చేటిం జూచి) ఏమి వింతలు?

చే:—దేవా... (తెల్లబోయి చూచి వడవడ వడకును)

ర:—చెప్పు-అంతఃపురము దందఱుకును జేమనుకద?

చే:—నే దక్షిణాదేవియంతఃపురపరిచారికను- (వడకును)

య:—భయపడకు- నీవచ్చిన కార్యమేమి?

ర:—దక్షిణకుం గుశలమా?

చే:—మహాప్రభూ, నున్నించాచి-రక్షించాచి - (రెండుచేతులతో గన్నులు మూసుకొని యెడ్చును.)

ర:—ఏమి జరిగినది?

చే:—దక్షిణాదేవి లేదు—మహాప్రభూ !!! (ఎడ్చును).

య:—ఏమీ, ఎచ్చటనుండి? ఎచ్చటి కేగెను (ఆశ్చర్యముతో).

చే:—నిన్నరాత్రి పరుండేసరికి చూశాం అంతానూ. నేను తాంబూలం యిచ్చి పాదాలమీదనే చేతులేసుకుని నిద్దరోయాను. నాచక్కను పెద్దలివాసీమీద మాలిని పడుక్కుంది. మెట్టమీద మొగసాకర్లు పడుక్కున్నారు. ద్వారపాలకులు యిటూఅటూ తిరుగుతూనే వున్నారు. పట్టపగల్లాగ వెన్నెల కాస్తూంది. తెల్లారు గట్ల నాంతట నేనే లేచాను. దేవిగారు నాకన్న ముందు లేచేరని ఆశ్చర్యపడ్డాను. ఇప్పుడు కనబడతారో యిహ కనబడతారో అని చాలానేపు నిరీక్షించాను. కొంతసేపుండి నాకర్లందరినీ లేపి యాను. నేనెరగనంటే నేనెరగనన్నారు అంధరూనూ. దౌవారికులు యెరగం అన్నారు. మాలిని అంది: ఆవృద్ధవృద్ధులలో వమేళ్లోకి వెళ్లి రావడం కద్దు, అక్కడి శిల్లరేమో అంది. గుట్టపుసాలదగ్గర శిల్లిచూస్తే పెద్దనవారిగుట్టం, జీనూ లేవు. బతుకు జీవుడా అని కొంత ధైర్యం తెచ్చుకొని ఉదయం ఆయేటప్పటికి నేనూ మాలిని నడిచి దంతభావనం సామానుపట్టుకు లోవశిల్లం- అక్కడ చిన్నమహారాజుగారి నాకర్లు జాముపొద్దెక్కి దాకా వుంచేసి ఆపువడక్కడికి రాలేదన్నారు. మమ్మల్ని చూసి నవ్వి వేళాకోళాలు చేసేరు. అక్కడ నిరాశచేసుకుని తిన్నగా పెద్దనవాళాకి వచ్చాం. అక్కడికి రాలేదన్నారు. పట్టమాదేవిగారు అన్నిమహర్షుల వెలికించారు. ఎక్కడికి రాలేదన్నమాట-గుండెలు బాదుకొని యేడ్చారు. నన్ను ముందుగా వెళ్లి యేలినవారికి మనవిచెప్పుమని పంపియారు. ఒక అరగంటలో దర్శనానికి వేంచేస్తాం, యువరాజమహాప్రభువువారినికూడా పిలిపించి ఉంచమన్నారు.

ర:—ఏదిగుడుబావిలోనైనను బడలేదు గదా? నేనేమిచేయుదును?

య:—లేదు, లేదు. నేననుమానపడినట్టే అయినది. ఆహరిణముఖిజంబుకము, ఆనరవేషనరాంతకుడు, ఆదుర్ఘనుడు మనకన్నులలో నిసుకజల్లి వంచింది కొంపోయినాను.

ర:—చల్సా, యింకను దొందరపడకు- ప్రియదర్శను డంత ప్రోహియని నే దలంపను. కాని నీయనుమానమే నిజమయ్యేసేని వాని నిందింపబనిలేదు. తప్పు కేవలం నీతమ్మనిది. అంతటిదారుణవిస్మయమును మహామహాపతిప్రతలు భరింపలేరు. ఆయిలాతెలక కాలమంతగా నోర్చినది నేనెఱుగుదును. అట్టిజగదేశమందరిని బుద్ధిచూర్వకముగా దృఢీకరించి, సామాన్యను పరించి దానికి దాసానుదాసు ధైర్యండుట వానిదౌర్భాగ్యము. తుదకామెను గోల్పోయి, యాపరాధపము లోకవిఖ్యాతముగావించుట దానిమించినదౌర్భాగ్యము. ఇంకను ఆమెయాత్మహత్యజేసి కొన్నదనియే నానమ్మకము. అయ్యో! పాపము!! అయ్యో!!!

య:—(చేతితో) మీరాణి యంతకుమున్ను నిశానిహారములు నేయుట కలదా ?

చే:—వెన్నెలరాత్రుల్లో లోపమేడకెల్లి యరుణోదయాని కింటికి రావడం కద్దు.

య:—ఓంటరిగా ?

చే:—ఆ-వెద్దగుణ్ణాన్నెక్కి.

య:—ఎంత కాలమై ?

చే:—పదిపదకొండు నెలలునుంచి.

య:—కుశలుడిల్లువిడచి స్వచ్ఛందవృత్తి నలంబించి రెండేండ్లయినదేమో ?

చే:—ఆమధ్యను భర్తగారితో మళ్ళి న్నేహమైంటట కామా ?

య:—అలాగు మీకుజెప్పినదా? ఆయితే లోపమేడకు వెళ్లి నవ్వుడు నిన్నెప్పుడైనను వెంట గొనిపోయినదా ?

చే:—లేదు. శతానందుడు కూడా వెళ్లేవాడు.

య:—ప్రియదర్శను డెన్నడేని మీనగరునకు వచ్చుట కలదా ?

చే:—నే నెఱగను. కాని ఆపుడప్పుడు శతానందుడూ, నేనూ కలిసి మారాణిగారితో కాశ్మీరరాజుగొఱుకు బసలోకి ఉద్యానాని కెళ్ళేవారం. మళ్ళిఆపుడే వచ్చేనేవారం.

య:—కాశ్మీరరాజుగొడుగునకును మీరాణికిని నేపాటిన్నేహం ?

చే:—లేదు ఊరికే పలకరించుకొడమే - యెప్పుడేనా వెడితే చల్లబాటుచేళ వెళ్లి ఆపుడే మళ్ళిరావడం.

య:—ఎవరక్కడ? శతానందుని పిలిపించు.

(లోపలనుండి దొవారికుడు) చిత్తం మహాప్రభూ.

చే:—అసలు మారాణిగారికి ఆరైల్లనించి పరధ్యానం పొచ్చుంది. మాలోమాట యధోచితం. అప్పుడప్పుడు భోంచేస్తూ అలాగే ఆలోచిస్తూ కూర్చుని మళ్ళి జ్ఞాపకం వచ్చి నఘం భోంచేస్తూ లేచిపోవడం-ఒక్కొక్కప్పుడు సిద్దల్లో లేచి కూర్చుని నన్నో మాలిన్నో లేసి అహల్యకథా తారకథా, చెప్పుచుని వోమాటూ, యేదేనా పాలుపాడుచుని వోమాటూ అడగడం-స్త్రీసాహసపుకథలు కృష్ణలీలలూ మాయివ్వం-కానిపాడుతూండగానే ఆచిత్తం యెక్కడికో పోయి పింటూ వినక, జవాబుచెప్పిన ప్రశ్నే మళ్ళి అడుగుతూ, నవ్వించేమాటలుచెప్పితే యేడుస్తూ, భక్తివైరాగ్యపద్యాలు చదివితే నవ్వుతూ యభోగంమీదా దృష్టిలేక, భోజనం కూడా ఆపోక మతిపోయినట్టుండడం-ఎలినవారిమూజారుకూ, మహారాణిగారిమూజారుకూ వెళ్లినప్పుడూ, దర్బార్లలో కూర్చున్నప్పుడూ యెక్కణ్ణిం

చో చిత్తం-వోహటి యెరువు తెచ్చుకుని మాట్లాడడం-యీసంగతులు పెద్దజనా  
సావారిలో మనవిచెయ్యగా కొమారుణ్ణి నిందించి దైవయోగానికి విచారిం  
చారు. ఓవారంకోజున్నించి కాబోలు, ఆదీర్ఘలోచన్లు మారి, కొంత మళ్ళీ  
మనుష్యుల్లోకివచ్చినట్టు మనపూహలూ, మనమాటలూ చేట్టలున్నూ-పొగలల్లా  
జవాహిరీ,బట్టలూ సవరించుకుని, యిక్కడిదక్కడా, అక్కడి దిక్కడా పెట్టు  
కుని అన్నీ వుండజూసుకోవడం ఆరంభించారు. పోనీ బాగానేవుంది, యీవేళం  
భంజయినామందిదే అనుకొని సంతోషించేవాళ్లం.

(దొవారికున, ప్రవేశించును)

దొ:—మహాప్రభూ, శతానందుడు గ్రామాంతరం వెళ్లేడట. యెప్పుడువచ్చేదీ యింటి  
వద్ద తెలియడట.

(రణసింహుడు దీనుడై కూర్చుండును)

య:—(దొవారికునితో) సరే నీవు పోయి దండనాథుని వినిసింపు.

(చేతితో) చేతీ నీవమ్మగారిసన్నిధికిం బోయి, మేమే యొకనిమిషమాత్రము  
లో వచ్చుచున్నామని విన్నవింపు.

(రణసింహునితో) మహాప్రభూ, ఇక తడయబనిలేదు.

(దండనాథుడు ప్రవేశించును)

దం:—మహారాజేశ్వరా, వీరాధివీరా, జోహారు.

య:—ప్రభువులపేర సీయాళ్లం గొనుము ఇందు కుత్తరక్షణమందు నీవు శగవేగము  
గల గుఱ్ఱములపై నాయుధపాణులైన రణశూరుల నలు దెసలకంసి దక్షిణాస్త్రియ  
దర్శనలలో నెవ్వరైనం గాని యిర్వురు గాని కన్నడిరేని కాలేతులు విరచికట్టి  
యిటకు దెచ్చని వంపు. బహుశక కాశ్చీరదేశమునకుం బోవుమార్గమందు దొరక  
గలరు. రాజమార్గములందుకన్న నడబాటలందే కాననగుదురు. ఇర్వురును  
నకులునివంటి గుఱ్ఱపురౌతులు మహాసాహసికులు. ఇర్వురును ధనుర్వద్యాపండి  
తులు. కనబడి తప్పించి కొనజూతురేని నుత్తమపక్షమైన పశీకరణమునీలుకానవుడు  
శరాగ్నివృష్టిచే రూపుమాపియైన రమ్మని యాజ్ఞాసింపు. మార్గమధ్యమందు  
గాన్పింపరేని దిన్నగా గాశ్చీరరాజధాని కేగి మారాయబారులై రాజునొద్ద  
ప్రభువులమాటలుగా నిట్లు చెప్పుమను-

“మీకుమారుడగు ప్రియదర్శనుడు మారాజధాని కొకయేడాదిక్రిందట దేశ  
యాత్రామిషమున వచ్చి మాచేనతిగిసత్కారములం బొంది, ఛనపుమీటి, క్రమ

ముగా మాకుటుంబమందొకటను రెండుబిడ్డలనుమీరు చేరికగలవాడై, మారాదవ కోడలగు దక్షిణాదేవిని స్తోహియై కొనిపోయినాడు. విరళాలమునుండి పారంపర్యముగా మనకుం గల నెయ్యముం బాటించి యాశం గౌరవించినాము. స్వల్పమంచైనను ఇట్టి యాసురకృత్యము జేయగలవాడు మీయింట బుట్టినందునని యనుమానింపలేదు. ఇప్పుడు మీరు పూర్వోత్తరములం గమకించి దక్షిణము దిగి మావీట కంపరేసి, జతురం గబల సమేతముగా మీపై దండయాత్ర జేసి మీదుర్నయమునకుం దగినట్లు మీరాజ్యము భస్మపటలము గావించుమని నన్ను వలయును.

ఈసందేశము లోడ్డోన యంః నేనుమొదలు నీవశ్వగజోష్ఠ ప్రదాతివైన్యముల యుద్ధసన్నద్ధుల గావించుము పోయ్యు.

(దండనాథుడు సాష్టాంగపడి లేచి నిష్క్రమించును.)

మహాప్రభూ, మీవలచినతపస్సున కున్యమింపుడు ఈకార్యభారమంతటిని నాపై బెట్టి స్వభవితరులై యధ్యాత్మనిష్ఠకుం బూర్కొనుడు. మీయాస్థితము నెరవేర్పలేమి మీకు బుత్తుడులేనట్టే లెక్క. విలీకలు రాజ్యభారము నాయందనుగ్రహించి యుంచిన లోలుదొల్తనే పూర్వాస్థితమగు కుటుంబగౌరవము గాపాడు ప్రయత్నమందు రణరంగ మందుబడి వీరస్వర్గ మొందగలుగుట నాకు మహాభాగ్యము కాని ప్రాణము విడువకమున్నే శత్రువులనుద్ధరి ప్రేళ్ళలో బెల్లించి దుశ్శ్రుతిమునకవజయావమానపూర్వకమగు వివాశము సహజానివార్యఫలమని లోకహితముపేర లోకమంతటికిని ప్రకటించును గాక-భగవంతుడా, న్యాయచోదితమైన నానమఁము సజయము గావించి న్యాయార్థము జేయుము.

(తెఱ)

(ఆత్మంతసంతృప్తితో గూడిన దుష్పాండిత్యము వెల్లడించు ముఖవైఖరితో సమర ప్రియసిద్ధ రంగము నొకప్రక్కనుండి మఱియొక ప్రక్కకు నడచుచున్న ట్టిప్పుడు ప్రదర్శింపవలయును.)

## తృతీయాంకము - తృతీయరంగము.

(యోధపురముపరి యెడారి-సమీపమందు బలవపుతాలిగనులనుండి వివిధరూపములుగా దీసి వైసలిదూరమువఱకును వేయబడిన తాలగుట్టలు-ఎడనెడ నుప్పుపట్టలు-ఉప్పుకుప్పలు - సన్యాసివేషముతో సుప్రతప్రవేశించును.) కాలము పగటితోఁజాము. సు:—రాజపుత్ర రాజ్యసమర్థ మైనయోదేశమందును బ్రయుడు కానరాడు. కాని భరత

వర్ణమందలి సంస్థానము లన్నిటిని గాంచి వైచెద. ఆ నేతుహిమవత్సర్యంశము నిదేరితిగా భూప్రదక్షిణము గాంచి యేనాటికైన నాభవ్యశీలం గనిపెట్టకుండునా? ఇప్తుదేవతాకటాక్షమున నింత సజీవుడై యున్న జాలును. అబ్బా! యీ మహామరుప్రదేశము గడచిన కొలది బెరుగుచున్నట్లున్నది! కాని నాకు దూరా దూరములలో బనియేమున్నది? పురమరుస్థలభేదములలో బనియేమున్నది? ప్రియసమాగమమే ముఖ్యాశయముగా గలనాకీదేశయాత్రలకేగాదు, యావజ్జీవయాత్రకును నాభవ్యశీలుడే గమ్యస్థానము.

(ఒకబాటసారి ప్రవేశించును)

నాయనా, మీరెక్కడికి బోయెదరు?

బా:—యోధపురమునకు-మీరో?

సు:—సర్వాసిక్తి విశ్రమస్థానమే గాని గమ్యస్థానమేమి? ఇక్కడికాయోధపురమెంత దూరము?

బా:—ఎంతో దూరములేదు. ఆకనబడు వేవచెట్లే. మీరచ్చటి కేగుదురా? ఎచ్చట నుండి వచ్చుచున్నారు? ఏయేదేశముల జూచినారు?

సు:—భరతఖండముందుగల త్రిప్రియసంస్థానముల నన్నిటిని సేవించుచు వచ్చిచాను. ఇప్పుటివఱకా కానేతువింధ్యమువఱకును సమస్తదేశములం గాంచి యాయారాజులవరిచాలనాక్రమము నారసినాను.

బా:—నేడిందు విశ్రమించి మాగృహము బావనము సేయ వేడెద.

సు:—మీయూరివిశేషము లేమి? మీరాజు ప్రజానునర్తయేనా? ఆయనకు సంతానమెందరు?

బా:—సంతానము లేదు-వయోవృద్ధుడు-సత్పురుషుడు.

సు:—అయ్యో పాపము! అయితే ఆనంతర్యముమాట యేమి?

బా:—దొహిత్తులగు కాశ్మీరరాజపుత్రులలో నొకరిని దత్తస్వీకారము జేసికొన్నారు.

సు:—ఆ కాశ్మీరరాజున కెందరుపుత్రులు?

బా:—నలుగురు- అందులో గడపటివాడు జీవన్మృతుడై పోయినాడు.

సు:—అది యేమి?

బా:—వాడు లెక్కకు పుట్టినాడు. వాడు జన్మింపకముందు తల్లికగవడిన కొన్నిదున్ని మిత్రములంబట్టి యధఃపతనమైన వెళ్ళింటనే వింధ్యాటవిని విడచిపెట్టినారు. కాశ్మీరనుగవారిదేశములప్రజ లిప్పటివఱకును ఆకనికరపు వృత్తాంతము దలచుకొని కంట నీరుపెట్టక మానరు. ఆతలిదండ్రులమాట చెప్పెడిదేమున్నది?

సు:—ఇప్పుడాచిన్నవాడు జీవించియున్నాడా?

బా:—ఇప్పటి కిరువదిమూడేండ్లయి యిది శరిగినది. ఆశిశువు శోటిమన్నగమనోహర మూర్తి. అప్పుడే మృగములకాహారమైయుండును. అటుకరువాత వానింగూర్చి వినము. దత్తును చూడవవాడు.

సు:—అకాశ్మీరమునకు మార్గమెది?

బా:—ఇక్కడికి కాలదూరము హిమపక్షివ్యవసాంతము మించిచ్చినమార్గములేగలదే, అటునుండి నైర్వతిమూలగా బోవలెను.

సు:—రాజధాని?

బా:—శ్రీనగరము-విటపానదీతీరము.

సు:—నే నందుల కేగెదను.

బా:—నేడియ్యెడ నేడదేరి.

సు:—లేదు-తొందరగా బోవలసియున్నది. కాశ్మీరమందు నానవాపాని యొకడుగలడు. ఆతని రెండుమూడుదినములలో గలసికొని మేయరుపురము గర్భియాత్రజేయ నైయున్నాము. మాయరుపురపైని బెడ్డభామొకటి కలదు. దానిని భగవద్వీతిగా నెరవేర్చుట నాజన్మపరమావధి.

బా:—ఉదయపురము చూడరా? ఇదే మార్గము.

సు:—కాశ్మీరముతరువాత నన్నియును. ఇప్పటిలో మీరాజ్యమే చూడను.

బా:—ఒకపూట మావీటనుండి శ్రమతీర్చికొనుడు. మీయట్టి యవధూత లూరిపోలి మేరకు వచ్చి యభోజనముగా మఱిపోవులు మాకు శ్రేయస్కరము కాదు. మధ్యాహ్నము కావచ్చినది—

సు:—లేదు. నాకు పృథాలశ్యముజేయక ఇప్పటి కు శత్రుపిప్పింపుడు. న యుద్ధమున్న కందమూలఫలములతో నీపూట గాలముపుచ్చి, రాత్రి ప్రక్కటియూరిం బోయి నిద్రించెద. భగవత్ప్రభవలన నాకాసారవాతాలవములు దుర్భరములు కావు. తుప్పిపానలు బాధించవు. జనుకఫలసంపాదకమగు నాతపోదీక్ష సకలవ్యంధ్యాతీతుం జేయగలటిది. కేవలమనోదాగ్ధ్యముచే మానుషమమానుషము గావించి నమ క్షత్రంశులచ్చేదకశక్తిం గనిపెట్టినాను. నాకు ముల్లొకములును స్వాధీనములే. నాకు భయము భయపడును. ఓటమి యొడిపోవును.

బా:—(అడుగులపై వ్రాలును) పరమశివోపనా, నాయాతిథ్యము గైకొని నశౌరన్న వింపకపోయినను నాయందు నిశ్చేతుకజాయమానకటాక్షముచే ననుగ్రహించి

మిమ్ముల నింతతపస్సిద్ధులంగావించిన యాపరమయోగరహస్యముపదేశించి సుంత తరణోపాయము జూపి పోదురు గాక - తీవ్రజిజ్ఞాసతో నడిగిన వరమియ్య ననరాదు. భక్తునం దనుగ్రహింపుడు.

భవము ప్రాకృతఫలమీన బ్రకృతిగొల్వ;  
పారమార్థికమొంద నీశ్వరు భజింపు—  
రెండుకృషులును వేత్త్యేట—రెంటగుండ  
గారుషము వేయపాళ్లు, దైవంబుపాలు.

ఈమంత్రము బురశ్చర్య గావించి, యందలి పరమార్థము ననితర్కమతితో బరిగ్రహించి, యనన్యచింతతో నాచరించితివేని నిహవరముల కమోఘతరణోపాయము కాగలదు. ఇక నేబోయెదను. సుఖముండుము.

బా:—గురువర్యా, ఇదే నానమస్కారసహస్రము. (సాష్టాంగపడును) కాని నావూజలందు బరించుకొంటకు తమపుణ్యనామముం జెప్పి నన్నగృతార్థ గావించుడు.  
సు:—నాపే రనుభవానందయోగి.

(ఇద్దరు రెండువైపుల నిష్క్రమింతురు.)

—



శ్రీ రస్తు.

## స్వర్ణ చూతము

చతుర్థాంకము - ప్రథమరంగము.

(కాశ్మీరరాజధానియగు శ్రీనగరమందలి దర్బారుసావడి. భర్తబాహుమహారాజును దత్తవట్టమహిషియుగ ప్రమోదాదేవి యారని వామపార్శ్వమందును, దక్షిణపార్శ్వమందు బ్రథమపుత్రుడగు శ్రుశక్తియు, ద్వితీయపుత్రుడగు నానిత్యుడును, త్రియదర్శనుని పక్షిణపార్శ్వమందు దక్షిణయు బ్రవేశింతురు. భర్తబాహుడు కనుదీనుడై కూర్చుండును. ప్రమోద వైఖరియందు బట్టుపలయు సెగగొన్న కోపమును గన్నడును. అందఱును దక్షిణాంశముగాను, విచారగ్రస్తలుగాను ఆలోచించుచు గూర్చుండి కూర్చుండి, తుదకు)

ప్ర:—పతిని నన్ను గాపురము బాపుదుగాక; నృపునివైశ్రుథా ప్రతపతిం గప్పు నెప్పుక ప్రవాసమునెత్తు—సధింతు గాక!—యే గతిం బ్రకృతి ప్రకారము విక్రముగా నెడనెత్తు తల్లి సం తతి' భవదీయశాసనమునకై బ్రజుఃభ్యవో నైజభాగ్యముల్!

2. కడవరికాన్పు నాకడుపుగాదిలిపంట సహస్రవృద్ధి జే పడినవిసప్తవిత్త—మెడబాతునొ' ఝల్లని చేపుచాలపాం గడిగెనొ లేదొ,—కొంక కెటులంటివి' సిన్నననే! 'లోక మొక్కొడయి శిరించినకొ మనుదు గొండు' కలొకము జేరి పుత్రుతోన్.

ఎన్నితప్పులు చేసినవేమి? తప్పుజేసినకొలదిని, బరులు వికటించినకొలదిని, నా కొడుకు నాకనుకంపాపాత్రుడే, ప్రేమాస్పదుడే - తప్పులు గడిగిన సమర్థించి సవరించి కొందును గాని నాగర్భశక్తిమత్తాఫలమును బాగవైచికొందునా? మందబుద్ధితో నిడి ఎఱి కెడబాసిన మహాదోషమును దదసివార్యహేదఫలమును అఘోర్వాదుగ్రహమతో బరిహరించి క్షమలు నాయానందకందమును నాయుక్కునం జేర్చినాడొ ధైర్యము. పదం పడి యదేవారపాటు చేతులార జేయ దొకొందునా? మృత్యువుచే దప్ప వేలొంట నాప్రాణధనమగు పుత్రు నెడబాయను. (త్రియదర్శనుని మెడకు జేతులు చుట్టి, వానిశిరస్సుపై దవళిరస్సు మోపి కన్నీరు విడుచును.)

ఆ:—తండ్రి, యైహికార్థములన్నియు భుజబుద్ధిబలాశ్రయములు—కేవలవీరభోజ్యములు. నవనవప్రపరమానపారుషకాలికి ధర్మాధర్మ పరిమితచారము వట్టికమలాకర నావికాయాత్ర. ధర్మాధర్మ సంప్రదాయములు ధైర్యసాహసవిహనుడగు లోకానుయాయకి గాని, యథుటనథుటనానమద్ధుడగు లోకాలికాయకి గావు. సనాతన ధర్మానుపర్తనము లోకశ్రేయోపభోగమునకే గాని లోకోద్ధారమునకుం గొఱిగాదు. స్వీయసౌకర్యమునకై తల్లి శ్రీకృష్ణుని టోటికి గట్టివైచినట్లు బలసంపన్నులను బలహీనులపై బడకుండ బన్నినశృంఖలములే యీధర్మ తంత్రములన్నియును. కాని లోకస్థితికై మనము కష్టించుకొన్న యీధర్మములన్నియు దత్తదేవకాలోచితముగా స్వరూపస్వభావముల మార్పుకొనుచుండవలయును. ఈపరమార్థము నెఱింగి వలయునప్పుడు పూర్వాచారపరిపాషణముకన్న తదుల్లంఘనము చేతనే లోకసంగ్రహము గావించుచు నిట్టై యమభార్గవసంభజనము, అట్టై గోవర్ధనోద్ధారము, ఇట్టై తరుణార్కకలశనము, అట్టై సముద్రచుళికనమునకు సాహసించు సుద్దామలేజక్కాలినే యశోలక్ష్మీ పరించి త్రిలోకపూజ్యుం గావించును. ఆచారశృంఖలములకే లోబడియుండిరేని మహావీరులగు మనవంశకర్త లీరాజ్యము నార్జించి, యనుక్షణవిజృంభమాణమొనరించి మనకప్పగింప గలుగుదురా? తమ్ముడు స్వతస్సిద్ధముగా మహారథుడు. ఆందుకు దోడు వీరాధివీరులగు దేవరసంరక్షణము. ఇట్టిసమయముగలప్పుడే వలచినశ్రేయముల సేకరించి జన్మము ఫలవంతము గావించుకొననిండు.

ధ:—అహ! యంతనయశాస్త్రజ్ఞుడవు! ఆదిత్యా చల్పాలు! నీవువన్యసించిన దాసురధర్మము నీవు నాస్తికశిరోమణివి. నిష్కామత్యాగమాహాత్మ్యముచే భూతసృష్టికంతటికి నాభరణాయమానముగు నాగరకజనసంఘమును బరస్పరహింసైకజీవులై నత్తుది సత్కుకిరాతసంప్రదాయముల పాల్సేయ దలంచుచున్నావు. మనశ్రూర్వుల కీరాజ్యమొక్కనాటికి ధర్మేతరమార్గములచే నలవడినదికాదు. అలవడినేని నింతకాలము నిలిచియుండదు. అధర్మప్రవర్తన మేనాటికైనను బచ్చుమూటగట్టుటయే - దాని సేవించుటగ్ని పర్వతసానువులయందు నివాసము నిర్మించుకొనుటయే!

ఆ:—అన్నయ్యా, ఇంద్రధర్మ మావంతయు లేదు. సంశ్రాద్ధమనస్కారముతో వధూపరులు ప్రకృతిమాతృకాసేవకై యంతరంగముల నొక్కటిగా చూర్చించి సుఖించుచుండ దిద్దుతభంగము గావించుటకన్న దాదానిమైన యధర్మమేమి? మహాప్రభూ, చేతగాకుడుకుబోలుమాటలాడిన యాపాంచాలభాజనకు తల్లినిది కాని

మనమిట్లాడదగునా? (చెంకనున్న పాంచాలరాజుయుద్ధపత్రిక నొడిసిపీసి చదువుచు) “నోహియై కొంపోయినాడట!” మనవై దండయాత్రలట! “రాజ్యము భస్మ పటలమట!”—బుద్ధిహీనుడు! నలపాద్రోహము, దానిజంపదలచిన కెదరింపులా? ఏమి ప్రశ్నలు చెప్పకొన్నాడు. దిగంతవిశ్రాంత ప్రతాపవైశ్యానరుడగు ధర్మబాహుమహారాజులపరాక్రమశ్వాసం బడి తానును దన సేనయును శలభములట్లు భస్మీభూతులగుదురు, రానిమ్ము దండయాత్రకు!!

శు.—నీ నీ, ధర్మాధర్మములమా టటుంచు, నీతమ్ముడు జన్మింపక ముందు దహనశ్వాసం బురస్కరించు ధూనుమట్లుగవడిన దుగ్నిమిత్రముల మాటేమి? తమ్ముడు బంటి లేనె గానిమ్ము- దాని గూసురచేష్టలు పరమామ్మాయసిద్ధములు గానిమ్ము. అట్లని వానిచే వాటిల్లు విపత్తులకు నిర్దోషమగు రాజ్యము నెట్లు బలియివ్వగలము?

ప్ర.—మూర్ఖుడా, స్వప్నమును నమ్మి, వాస్తవమైన మహాపదవి చేతులార విడనాడి కొందువురా? కలయే కల్ల. అది తెచ్చు భావ్యదంతము నిమ్మొన్నతాదర్శిప్రతిబింబమట్లు స్వభావాభాసమై మోసపుచ్చు. స్వతస్సిద్ధముగా నవిద్యకు బుట్టినిల్లై సుఖదుఃఖస్వరూపముల దారుమారుగా నగపరచు సంసారప్రకృతిని స్వప్నమును ప్రహసనమందు వేపాలగట్టి దేవుడు జెక్కిరించుచుండును. ఎడతెగక కోరుచుండుకోర్కుల గరళలస్పర్శముగా నెరవేర్చినట్లు నటించి మనవ్యామోహమును మనచిత్తశాద్యమును జూచి నష్టకొనును. దానిం జూచి సంసారమొకదీర్ఘస్వప్న మని మెలకువ తెచ్చుకొని మోహము విడువవలసినదే గాని, నిజమని నమ్మి లోకానుభూతికి న్యతిరేకింపనగునా?

అ.—కాదు, కూడదు, నమ్ముదునందువా, తమ్ముని ప్రవాసమునాటనుండియు మనజనని జనకులును, మనమును, బ్రజయును బడిన సంక్షోభములన స్వప్న సూచితఫలము వాటిల్లనే వాట్లినది. ఆస్వప్నపీడ యిరువదిమూడుసంవత్సరములరాజ్యక్షోభముతో నివారణమైనది మఱి మూడవలసినకీడు లేదు. రానున్నదంతయు విజయమే.

శు.—కన్నులు తెరిచి కపటనిద్రబోలువాని నెవరు లేకగలరు? నీకిందు కీడే పొడకట్టలేదా? ఇప్పు డాసన్నమైనయుద్ధము యుద్ధము కాదా? యుద్ధము కీడుకాదా? నేడు పాంచాలుర కేమియుత్తర మంపుమందువు?

అ.—అన్నయ్యా, దూరదృష్టితో నాగొదించవేమి? నీకిప్పుటిభేదమోదములేకాని పొడ సూచవేమి? యుద్ధము కీడే- కాని జనుమో? కీర్తియో? ప్రాంతరాజ్యాక్రమణమో?

శ్రు:—అటుగాకితే?

ప్ర:—ఓ శకునపక్షి! ఓరి కిటికీకిచ్చి కా! నీవటరా యారాజ్యమేలగలవు? నిన్నగడు  
పున గంటివని యనుకొనుటకే నాకు సిగ్గుచున్నది. గాజాలు తొడిగించుకొని  
పాపట దిద్దుకొని పసపు, పారాణి రాసుకొని యంతకపురమందు కూర్చో. నీ  
కేమియు ధయము వలదు. నేబోయి యుద్ధముజేసి శత్రువు గెల్చివచ్చెద.

ఆ:—అన్నయ్యా, బ్రతుకొక పెద్దపండువు. ఓడుదునున్నభీతి విజయశీలనికీ లక్షణము  
కాదు. తఱచితఱచి పురుషార్థములందుండి యమృతము దీయవలయును గాని  
హాహాలముద్భవించి తన్ను, లోకమును గాల్చునేమో యని వెఱచితిమేని  
మహాఫలము లెట్లు చేకూరును? ఉన్నవించిననాడు త్రిలోకశంకరుడగు శంకరు  
ఘండనేయగన్నాడు. ఓడపైయన్నప్పుడు ఓడినవారిలో మన మొక్కరము.  
యిప్పట్లన నింతకన్న మార్గములేదు. చక్కగా నాలోచింపుము. తమ్ము నిప్పుడు  
నిడనాడితిమేని శత్రువులబారి కగ్గముగావించినవార మగుదుము. ఆశక్తులము,  
దుర్జనులముం గూడ-

శ్రు:—లేదు - ఒరులసొంతొరుల కప్పగించి రాసి - దాన నెవ్వరికి నుపద్రవము కలు  
గదు.

ప్ర:—ఓ! ఆడారిమాటలు మాని త్రియవీరునటు యుద్ధమునకు దిగు. నేళాసించుచు  
న్నాదు-నిన్ను ఒట్లవేసి యావరాజ్యము విడిసించెద. ఎదుర్కొంటివేని నుత్త  
రక్షణము నీదికాదు. (కన్నులెఱ్ఱజేసి మొలనుండి కత్తినుట్టి జళిపించును.)

ధ:—(లేచి సతీసుతుల నహిమ చడ్డముగా నిచ్చి)

సతిసుతులార, మీసామంతములకు  
దగు దిట్టనిగాను—శనువారముగ్గి  
పడియడంగెడి వేడ్కపడవేళ వచ్చె—  
విసిగితి నానాడు విజయమ్ము లంది,  
శత్రులలో గొంటి శతసహస్రముగ,  
అరులతో రాజ్యశీమాంతరేఖలను  
గడియిమై కఠినితి గకుబంతములకు-  
సకలజిహ్వగ్రభూషణములన్ని గీర్తి,  
తరునాయి లేదొంక గగుశ్రేయమొకటి,  
తమి లేదు రాజ్యాభ్యుదయమందు గూడ

ఎన్నాళ్లు తుచ్చప్రకృతి సేవ యికను ?—

చిరతరభూతస్పృష్టియే దాని విరుదు.

తనపని గావించుదనుక లాలించి,

ధనబలకీర్తుల దర్పంబు నించి,

పందెవుగోడె నా బలిపించి వెంచు;

పిదప నాధివ్యాధిపీడచే బీల్చి,

యెండించి, జరకును మృతి కొప్పగించు.

మీయందు, రాజ్యలక్ష్మీ తేనుమందు

నలనడె బ్రాకృతయజ్ఞావభృథము-

గెల ముగ్ధి యడగు చక్కెరకేలి యట్లు

ఫలియించి యడగెను ప్రాకృతాంగంబు

తనువున మిగిలెను ధార్మికాంశంబె

ఒక్కముహూర్తార్థ మున్నదో యేమొ

పరమార్థభాగ్యోపకరణంబు సేయ

కింకను రాగంబు లేల ద్వేషంబు

లింకను స్వాత్మార్థ లేల పంతములు ?

మీయిచ్చమెయి గీడుమే లెంచికొనుడు

రాజ్యము మీది, ధర్మము మీది, లాభ

నప్రేములును మీవి—నావంతు పూట

పోలల బ్రతేష్టు చాలు శ్రేయస్సు—

ప్రీ:—ఇంతయల్లకు నేగదా కారణము! నేనవాచ్యుడను. ఆమంగళమూలమను. నే నియ్యడ సుండదగను. నన్నుండి మీకెవ్వరికిని ధర్మ సంశయము లక్కఱలేదు. నేబోయెడ- ప్రపంచ మనంతము. నావంటినహస్తకౌటికీవరాసుల భరింపగలిగిన యాతస్థికి నేనొక్కడనా భారమయ్యెదను! ఆనాడు కన్నులు తెరపని తూననైనప్ప డొకస్వప్నమునకు వెఱచి భూతనయ విడనాడి యడవులపాలు చేసినారు- ఇప్పుడు స్వప్నముకన్నను మిథ్యయగు నొక్కశాస్త్రవాధముని నను రోజ్జుంభమునకు వడవడ వడంకి కడుపునబుట్టిన కొడుకును మరల విడనాడ నుంకించుచున్నారు. ఇట్టి వాత్సల్యమునకును, ఇట్టి మహావరాక్రమణీలమునకై కాశ్యతకీర్తి ననుభవించుచు నుభయముండుదు. నాప్రవాసమే నాకు సుఖవాస

ము. మీరు భరించి నాకును సాధార్యుడును దొప్పెడు గంజి పోతురని యొర  
కలు వేయుచు దేశదేశములదాటి మీపంచ జేరబోయినాను. (దక్షిణలో)  
లేమ్మ, పోదము (ఇరువురును లేతురు.)

ప్ర:—(లేది యిరువురను రెండుచేతులం బట్టుకొని) వలదు, వలదు. మీయిరువుర  
కొఱకై నర్వస్వపరిత్యాగము జేయదలంచినదాన. నేనిటగల్గునంతవఱకు మీ  
రసనాయులు కావద్దు.

అ:—మీరు పోవద్దు. మిమ్ముల భరింపనొల్లనివారే పోదురుగాక. సౌభాగ్యలక్ష్మీయగు  
దక్షిణ గల్లచో నచయశోపమానములు వాటిల్లవు. ఆజగన్తోహనాకృతిం దన్ని  
తీర గ్రోలుటకై మంగళదేవతలు భూతలమునకు బాదబారులై వచ్చి యీ  
మెను సంతతము నేనించురు. ఇక శత్రువులమాటా? హా! హా! నాకంతమం  
దునిరియ్యాదునంతవఱకును శత్రువుల జీవముతో నిటకు రానిచ్చుటే!

ప్ర:—అయంశమందు నీకు నే వెనుదియ్యను. ప్రియదర్శనుడు నాకన్న నెక్కువ  
తమ్ముడు కాదు నీకు-ధర్మయుద్ధము కావలెనంటిని గాని వేటొందుకాదు.  
వీరాగ్రేసరులైన పితాజీహరైనను ఘోరపాంచాలబలములకు వెఱచి యన్న  
మాటకాదు. నీవొక్కడవే సమర్థుడవని నీవే భ్రాతృవాత్సల్యము జూఱగొంటి  
వని బ్రమయకు.

అ:—అట్లయిన మాఱుమాటాడక యుద్ధానకు నడుముకట్టు. నేనిదివఱకే యేలికల  
పేర యుద్ధ మంగీకరించి పాంచాలపురాయబారులను బంపి వేసినాను. మన  
దండశాధుని! సమరసన్నాహ మాజ్ఞాపించినాను. ఈపాటి! మనసీమాంతదుర్గ  
ము లన్నిటను మనయభీష్టము వాయువేగముతో బ్రసరించి పరదురానదములై  
యొందును. మఱి తదయబనిలేదు. శత్రువుల నురుమాడి చిరీర్తి భరతఖండ  
మందటను నెలకొల్పి మహారేజస్కాములగు జనకులవాస్తవపుత్రుల మనిసిండు  
కొని వారిహృదయారవిందము గండభింపజేతుముగాక.

ధ:—ఓరి సాహసీకుడా!.....(ఆశ్చర్యనిమగ్నుడై నిశ్చేష్టితుడై తూర్పుండును.)

(తెఱ)

## చతుర్థాంకము - ద్వితీయరంగము.

(శాస్త్రీరజేశపురక్షిణులు తొలిమేరనున్న రామనగరగిరిద్వర్గము. కోటను ముట్టడించు పాంచాలసేన కభిముఖుడై, యాయాధపాణియై, సర్వ సేనానాయకుని ముస్తాబుతో యశోవంతుడు ప్రవేశించును-లోపలనుండి సేనాసమృద్ధసంకులముతో గలసి రణభేరికాదివాద్యములు విసలుతును)-

య:—(తానిలువబడిన గిరికృంగమున కనలిదూరమున నాత్మ్యచ్ఛితమగు యుద్ధరంగము దిలకించునట్లభివయించుచు ఆత్మ్యత్కంఠతో)

భరిర, ప్రియభటులార! వహ్వరై సత్య  
వీరులార, మఱొక్కంత విడక పూన్కి  
జిక్కబట్టుడి జయలక్ష్మి సిద్ధమయ్యె—  
జన్మభూమానగరక్షాత్రశస్త్రీ గొనుడు—

1. సత్యసంగరమే గాని సల్పరెన్న  
దోటమెటుగరు పాంచాలయోధవరులు—  
భవఫలమే గాదె పూర్వులపరువు ముడుపు  
బదిగ సొచ్చించి సుతుల కృణముసేర!

అ! అదే ఊవు-దాని సడలింపక తిన్నగా కోటగర్భమునకు మార్గము భేదించి  
గాని వ్రాలదగును. మితాతునకు కోటశలుపులు తమంతన వీడిపోయి యందలి  
భాగ్యలక్ష్మి మీపాలబడకుండునా? ఈవడువున సమస్తావశోధదుర్గముల నిర్మించి  
మరుచటిసెలనాడు శత్రురాజధానియందు దురాశయుడగు శత్రుని గుండియపై  
జయవతాకము కాలించునట్లు నాపాలివైవ మనుగ్రహింపకుండునా? (ఇంచు  
కాలించించి) ఏమి యీసంకులము? కాని సేనలు కోటపంకనే మూగు  
చున్నవి—నావైపునకు జెదరుట లేదు. ఇట్టి మహావనరమందు బావనశ్లోకులగు  
రణసింహమహాతాళాలయాళిః ప్రభావమే నాకును నాబలములకును శ్రీరామరక్ష-

(ఒకయోధుడు తొందరగా ప్రవేశించును.)

యో:—(రక్తసిక్తవస్త్రములతో నలిదుర్బలస్థితితో గుండెల రెండుచేతులతో నత్తి  
చట్టి పెనుకాథను నూచించునట్లు బండ్లుబలుమారు కరచుకొనుచు, ఒకరున్నచు,

మాటలాడుట కూపిరియాడక) జయించినాము. మహాప్రభూ! ఏలికలు దక్షిణ కాశ్మీరమునకు బ్రభువు లైనారు.

య:—భర్తా! జయతు! స్వామీ, యిష్టదైవమా, నీదే యాప్రతాపము. నాసేనలపేర నీచే నాధర్మ్యయుద్ధమును బోరి జయించినావు!! (యోధునితో) తొందర పడకు- కొంత నేడ చేరు- కూర్చో.

యో:—(నిస్రాణముగా) స్వామీ, తొలిజయము మనది. ఏలికలబిరుదునికానిల నిచ్చడే కోటబురుజుపై నెలకొల్పినాను.

య:—రాజభటా! చిరాయువు గమ్మ! (ముఖము దేటిపాటి జూచి) నీకారోగ్యమే గదా.

యో:—నా కేకొదువయును లేదు. కాని శత్రుబలము సామాన్యముకాదు. మన తాకునకు గూలిన కోటకలుపులపై జరిగినదొమ్మిలో మునుముందు లోనికి జొచ్చిన మనదుర్గర వీరులపటాలమునంతటిని జంపినారు. దళపతిశరీరము జల్లెడై ప్రాణా వశిష్ట డైనాడు.

య:—ఎవరు? ఆజితసింహుడే?

యో:—చిత్రము- (రానురాను మఱింత నీరసముగా) కాని మహావీరుడు. నమూల ముగా బూచిన మోదుగువలె ధనుర్ధరుడై సేనాముఖమునుండి చెదరక, ఎట జూచిన దానైయె, కందకముపై గూలినవంతునెక్కియు, ద్వారమునడ్డగించు కొను శత్రుబలముల భేదించియు, లోలోనికిం జొచ్చి సర్వలోముఖమగు నగ్నిజ్వాలయట్లు నలుదెసల దఱిమి నురుమాడియు, శత్రువుపాలిటి లయ కాలరుద్దుడై విజృంభించి కోటగర్భమందు సేనలతో దూసుక చొచ్చినాడు.

య:—ఓహో పాంచాలకులలకమా! నీభుజము నాశ్రయించిన నారాజ్యమాన మెంతగా వన్నె తెక్కినది?

యో:—ఇంతలో సేనాడలెఱుంగక ప్రభువులదివ్యసామస్తరణప్రభావమున నెట్లు చేరి తిన్నో గాని, పరభయంకరమైన యేలికలకెండా బురుజుపై బారి సింహసాదము క్షేయు నవసరమున నీనారసము (బట్టలు తప్పించి చూపుచు) నాగుండెలు ప్రక్కలు చేసినది. ప్రాణమంకరించినను ఉత్సాహబలము నూతగాగొని యేలి కలపాదములపై చేహ ముప్పగింపవచ్చినాను.

య:—అయ్యో పాపము !



యో:—మహాప్రభూ! నాజన్మము సార్థకమైనది. నన్ను గడుపారగని చేతులార  
బెంచిన దేశమాతను సేవించుచు దేహత్యాగము జేయుభాగ్యము నాకు  
లభించినది!

య:—వీరోత్తమా! సీపరాక్రముచే మానవత్వ ముజ్జగించి దేవసన్నిభుడవై సకలమా  
నవశోటికిని స్తుతిపాత్రుడవైనావు. పరమపవిత్రమైన నీదర్శనమున నాపాప  
సంచయమెల్లను క్షీణించినది. నీయట్టి యష్ట మహాతపశిఫలముగా గోరి తెచ్చు  
కొనదగినది- నీకేమైన గోర్కు లున్నవా?

యో:—ఎన్ని జన్మములకైన యశోవంశమహారాజుసేవయే లభింపవలయును. దేవా,  
హా! శ్రమపెట్టుచున్న దీబాణము-

(యశోవంతుడు బాణము నూడదీయునవస్థలో బెరి దింపవలయును.)

చతుర్థాంకము-తృతీయరంగము.

(కాశ్మీరసేనలో శ్రుతకీర్తిదేరాముంగల)

(శ్రుతకీర్తియును, శ్యామకుడగు నరసింహుడును, మాతులుడగు ప్రతాపార్కు  
డును కూర్చునియుండగా చారుడు ప్రవేశించును.)

చా:—రాజాధిరాజా, పరవీరభయంకరా, జోహరు! స్వామీ, నేటి సమరవృత్తాంత  
ము విన్నవింప నానతి వేడెడ—విరికలకు తొండయము చంద్రభాగాతీరమందు  
నేడు సమరమునది. ఇంకటినుండి శత్రువు పాదాక్రంతు డగువఱకును దదేక  
దిగ్విజయమే కాగలదు.

శ్ర:—అఁ! చెప్పు, చెప్పు. ఎట్టిజయము లభించినది? సెబాన!!

చా:—మహాప్రభూ, మనవీరులకు కాలినవీరులు జగత్తులో లేరు. యోధపురరాజ్యాధి  
పత్యమున నాగ్నేయ దిశనుండి మిడుతలదండువలె లెక్కకు మిక్కిలియై వచ్చు  
శత్రు సేనలం జూచి వెంటి నట్లభినయించుచు దేశమాద్యంతము సిర్సానువ్య  
ముగావదిలపెట్టినారు. శత్రువులు దుర్గదావిష్టలై ప్రాల్లవి యావలించుకొనుచు  
కొందఱినుకయెడారిని, మఱి కొందఱు వఱదలకున్నాంగి యొడ్లు తెలియక బరు  
వుగా బాటు నేటి ప్రవాహమందును మెల్లగా జరుగునవస్థలో నిరుప్రక్కలనుం  
డి భూగర్భ మినైనా యనునట్లు పదారుపేలసంఖ్యగల మనమహారథులు  
గజోష్ఠిరూఢులై ప్రావృట్కాలమేఘములు నక్షత్రమండలము నలుకెనల

## స్వర్ణ చూతము

నావరించినట్లు కనుమూసి తెఱచునంతలోపల ముట్టడించి శరవర్షము గురియించియు, అందినంతవఱకు కరవాలముల భేదించియు జక్కడగించి యాచంద్రభాగను నెత్తుటిపెల్లువగా జేసి పూటించినారు. ఉన్నమట్టుకు వెనుకకు నులులుట కళకళమై ముందుకు వరుగై యివతలిగట్టునకు సగముచచ్చి చేరుకొనునప్పటికి గట్టువెనుకటి కొండశిఖరముపై నుండి కొండవెరిగిపడినట్లు పైకురికి మనపోటుబంటు శక్రభటు డొక్కడు మిగులకుండ నిరంతరబాణానల జ్వాలలం బఱపి చెండుమిండాడినారు.

స:—ఇంత సాహసవైపుద్యములు నేనెన్నడును వినియుండలేదు.

ప్ర:—మాటొక్కి పులిని కేటాడినట్టయినది. వహవా! కాశ్మీరసేనకే చెల్లించి దీవిరుదు, సింహప్పిల్లలవంటి కాశ్మీరకుమారులకును! నాడు సేనాముఖాన మినల్వరు నాలుగుదెసలకును భద్రగజములపై నధిష్ఠించి దిక్పాలకుల ధిక్కరించు ప్రాళవముతో రణభేరిస్వనములతో దిక్కుల పిక్కటిల్లగా రాజధానినుండి యూరేగునప్పుడు శివవనితావృద్ధులంగూడ భరాక్రమావేశము భరవశముజేసి యెత్తెడు చేతులు వ్రాల్చుక మ్రొక్కేనారు కొందఱు, ఆరతులు పట్టెవారు, సేనలు జల్లేవారు, పుష్పాంజలు లిచ్చేవారు కొందఱు, నగరమంతా నిర్జీవవ్రతిమమై యస్త్రదాదుల నట్టిట్టనరానియహంకారభావముతో నిందించేసింది. ఇదంతా మాటావగారి పరిపాలనాఫలము. మినల్వరును వారికి నాలుగు మహావరములు - దేవనన్నిభులు. దేవేంద్రున కీవైభవములేదు. మియంకంక మాణిక్యానిస్తే యెడమకాలిలో లోసివేసి మిముల నెంచుకొంటాను.

స:—మాటావలను నాకిచ్చివేస్తే నలుగురినీ నాలుగువందలకమ్మి స్లామ్మచేసికొందును! అందులో మాచిన్నబావను పాంచాలరాజు కమ్మిలే యివ్వట్లో నాకర్థరాజ్యం యిస్తాడు.

ప్ర:—ఆ, దూదిబస్తాలో నివ్వదాచినట్టే. ప్రియదర్శనకుమారుడు ప్రేమ క్కర్పూరచందనం, వైరానికి దావాగిన్నీ. ఆతనిని జూచి మగవాళ్ళకే కామవికారం యెత్తుకొచ్చి ఆయోశ్రీజన్మ యందు శైలియాము కామరా అని యేడు పొస్తుంది. అదేవేంద్రుడిమాదా ఆతన్నివకమాటుమాట్లాడింది, ఆతనిపరిచర్య చేసి పోకపోలే జన్మవృద్ధమనితోపించేకీవి కాదుటోయి ప్రియకుమారుడిది!

ప్ర:—మాటావనంటి బుద్ధికాలి యొకమాటు ఆత్తవారింటికి వెళ్లి దీపం దొంగిలించి

చూడ్లోదాచుకొన్నాడట కాదూ? ఇంలేకాదు, ఇకవికర్థరాజ్యం యిస్తే రాజ్యం పసి అంటే. చూడ్లో దీపం దాచుకున్న ప్లే-చల్లని ప్రభువు! హా!హా!హా!

స:—బావా, పాంచాలులేక వ్రాత్రులుగారు నుమి! రణసింహమహారాజు ప్రజ లఖండ ప్రభుభక్తిగలవారు. యుద్ధము దలపెట్టిన యుత్తరక్షణమందు బిలువకే లక్షల కొలది యువజనము ప్రతిజనపదమునుండియు తొంగి పొద్దివచ్చి పేరువ్రాయిం చుకొని రాష్ట్ర సేవ కుద్యుక్తులై వారు. పిత్రీయములైన భూస్వామ్యము నమ్ము కొని గుఱ్ఱములను, ఆయుధములను గొనుకొన్నారు. ఇప్పటికే నేకస్థలములందు ధనురాచార్యులవలన రణశిక్షితులగుచున్నారు. ఆరుమాసములనాటికి సమగ్ర రణశిక్షితులు మఱి యిరువదిలక్ష లిప్పటియోధులకు దోడుకాగలరు. కోసల, మండీ, చంబా, నేపాళ, యోధపుర, మక్వపుర, ప్రతాపగఢ, కాశీ, నై రాటప్రముఖమహారాజులు తమతమనేలలలో సహాయసంపత్తి నిందివారు. శత్రురాజధాని మొదలు, మనపాలిమేరవఱకుం గలభూమి చమూభారముతో గడగడపడకి యాశ్రోకించుచున్నది.

ప్ర:—చాల్పాలు! నానీ, మారాజుగారునీ కలిసి యిరవైవేలవక్కసుల్తా లన్నాడట! ఎందుకు? లినబోతూ రుచు లడగడం యెందుకూ? మఱొక్కనెలరోజుల్లా మనంవే అనుకుంటాం! చీమలపుట్టి చిచ్చుప్లేసెయ్యం అటయ్య! పెట్టిమాట లాడతావే!

శ్ర:—ఎంతమంది రానీ! సమభూమిమీదనైలే మనసంఖ్యలు చాలవేమో కాని, గిరి కాననములందు తలబడిలే మనవాళ్లు ఒక్కొక్కడు చదేసివేలకుంటు—మన కొండవాళ్ల మాయలు వాళ్లకే తగును. చంద్రభాగవద్ద యేమైనదో అంతటా అడేఅవుతుంది.

ప్ర:—వాళ్లలో ఒకాడేనా, కొండ అన్నది చూకాదూ జన్మయెత్తి? కాలెడిలే పాతా శంముట్టేదాకా దించుకుపోయేమట్టేకాదూ ఆ పాంచాలం అంతానూ?

(ఆదిత్యుడు ప్రవేశించును)

స:—బావగారు నంకల్పసిద్ధులు—చంద్రభాగావిజయముమాట విన్నారా?

అ:—అదేపాటిజయము. రామనగర మేపాటి యువజయము? తుక ముట్టించునని లెక్కాని.

అందఱు:—అదేమి?

అ:—మీరు వినలేదా? రామనగరదుర్గము శత్రువున కధీనమైనది. అచ్చటి మనయా రక్షకసేనయంతయు తెఱలాబడినది. బావా, మీయన్న యద్భవదేవతను గుత్తకు పుచ్చుకొన్నాడోయి! శత్రువులన్నము బాగాపెట్టిపుట్టినాడు. ఎందఱు చావనీ, యెన్నికోటలు పడనీ మనవాడు కూర్చున్నచోటనుంచి కదలనక్కర లేదు. సామంతం చేసి సకలరాజోపచారాలూ చేయించుకోవచ్చును— ఇదంతా ఆలోచించకే ఆక్కడినేసాధిపత్యం కోరుకొన్నాడనుకొన్నావా?

స:—అయ్యో పాపము! ఎన్ని ఊహలుచేసినాడు! ఎన్నియెత్తు లెత్తినాడు! ఎంత ఆశపడినాడు!

అ:—అయితే మాబాగా ఏక్రమించినాడట! మనబలము నాలుగురెట్లు శత్రువులను జంపి మఱే స్వాధీనమైనది.

ప్ర:—ఈపాటికి తనసత్తువూ యెదిరిసత్తువూ బాగా తెలిసే వుంటుంది. ఇంకా బుద్ధి రాకపోలే వాడికర్తం—తన్నుల్లినేయోగం వుంటే తెలియదు.

అ:—కాని శుష్కవాదములతో బ్రయోజనములేదు. శత్రువు దక్షిణసీమనంతటను నిండియున్నాడు. ఆటంకములను తోసుకవచ్చుచున్నాడు. అన్నయ్యా! మీరు తరు విచ్చిలిలేని సేనందులకు బోయి యాప్రదేశమును సంరక్షించు సేర్పాటు గావించెదను.

శ్ర:—అచ్చటికి బ్రియదర్శనుడు వెళ్లి యేయున్నాడు. నీవు రాజధానికి సమీపమం దుండవలెను.

(దౌవారికుడు ప్రవేశించును)

దౌ:—స్వామీ, పాంచాలదేశపురాయబారులు దర్శనము వేడుచున్నారు.

శ్ర:—రమ్మను. (దౌవారికుడు నిష్క్రమించును)

ప్ర:—ఎందుకో! ఇంతలో పశ్చాత్తాపం వచ్చిందా? నాయనా, సంధికోరితే మనం ఆంగీకరించవచ్చు సుమీ.

అ:—లేదు, లేదు. ఏదో మఱొక్కమాటు బెదరించడానికి—సంధియే? మఱి పడే శ్లకు సంధి కుదిరితే నేడు కుదిరినట్లు— (రాయబారులు ప్రవేశింతురు)

రా:—స్వామీ, మేము పాంచాలీయులము. విడికలదర్శనమునకై మా ప్రభువులకుంపున వచ్చినాము.

శ్ర:—ఏమి మీరాజుగారిసందేశము?

రా:— దేశర క్షిప్తు విన్నవింపుడని:—మినివేకము మఱొక్కతరి అరికిలింతును గాక.  
 “తొలుదొల్ల మీరే యుద్ధమునకును దన్నిమిత్రప్రకాశ్యమునకును ప్రేరకు  
 లైనారు. ఇప్పుడైనను దక్షిణను విడచి మాసొత్తు మాకధీనము గావింపుడు. మీ  
 పంతుము ధర్మనమ్మతము గాదు. అందులఫలము తోస్తో నగుపించినది. ఆరుమాస  
 ములలో నాలుగుకోటలును లక్షజనమును గోల్పోయినారు. మఱి యారుమాస  
 ములలో మీరాజధానిని వశపఱచుకొని మీరాజ్యము నాక్రమించుకొందుము.  
 ఆప్పుడు మీరు శరణుజొచ్చి ప్రయోజనములేదు. మీసోదరుడు మీకు వ్రియు  
 డేని నాతని సుంచుకొండి. మాదక్షిణను మాకంకి వేయుడి.”

ప్ర:—విమిషాగరక్కినాడు మీరాజు! చంద్రభాగాన్యతాంకము వినలేదు కాబోలు!  
 ఓదరించుచి మీరాజ్యం ముట్టిస్తూన్నారు మావాళ్లూను-ఆమాట యింకా తెలి  
 యదా యేమిటి? మారాజధాని నాక్రమించడమే! అక్కడోక పదిమందిని  
 యిక్కడోకపదారుగురిని చిచ్చమెత్తి నేనం గూర్చుకొన్నాడు. చేతనైతే  
 రావలసిందే గాని సంధికోరడ మేమి?

రా:—మహాప్రభూ!నీరవరు(ప్రతాపార్జునుడేఖించి) ఈమాటలే తమప్రత్యుత్తరమా?

ప్ర:—నేట్రతాపార్జునుహారాజును-మామేనల్లుళ్ల మేనమామను-మా బావగారికిచ్చినది  
 మాఅక్కగారే సాక్షాత్తూను - మిమ్మన్ని పారిపోనివ్వం. రానివ్వం-చూడు నా  
 చూరుపం.

అ:—మామహారాజునానతిగా నీప్రత్యుత్తర మందింపుడు మీరాజునకు- “యుద్ధకార  
 ణము మాపక్షమునుండి రాలేదని యావఱికే బుద్ధిచెప్పినాము. దేశయాత్రావశ  
 మున బంధుసందర్శనమునకై వచ్చిన యమాయికపుటసిబాలుని జెఱచిన మీ  
 కోడలికతమున మీపై మాశృంతయుద్ధకారణము కలిగినదేమో యోచింపవేమి?  
 ఈయవచారమునకే గదా మీరాజ్యముపై దండయాత్రకు మానేసల నంపి  
 యున్నాము. అందుకు భయపడి యామాట జెప్పలేక ధర్మమంతయు నీవే  
 గుత్తకు బుచ్చుకొన్నట్లు ధర్మముపేరు చెప్పుకొనియూ, యిటు ఆటు తగిలే  
 చెంపకాయలు తప్పించుకొందువు! పారిపోవుటకు జక్కనిమిష గల్పించు  
 కొన్నావు! వివేకము లేకున్నను - బాతుర్యమునకు లోపములేదు. మారాజ్య  
 మాక్రమించుకొందువు కాబోలు! అంతటివాడవైతే నీమఱిది నేల యెటు  
 కొన్నావుకావు? ఇంటగెల్చునివాడవు రచ్చనెట్లు గెల్చువు? ఇప్పుడైనను మాయా  
 టంకములేదు. ఆమెనిండుమనస్సుతో మీబెంటవత్తునన్నచో మీరు కొనిపో  
 వచ్చును. మేము బలాత్కరించి పంపము.”

ప్ర:—ఎవరక్కడ? చారు జేడి?

(చారుడు ప్రవేశించును.)

ఈ పాంచాలీయులకు క్షేమసంవాహనము గావించుమని దండనాథునికి తెచ్చు.

(చారుడును, రాయబారులును నిష్క్రమింతురు.)

(అదిత్యునితో) తమ్ముడా, నీవిచ్చటనే యుండి రాజధానిని రక్షించు సన్నాహము ప్రబలముగా నొనర్పదగు. నరసింహుడు నీకు సోదగును. విశ్వావసుడును బ్రయదర్శనుడును బ్రాగ్ధక్షిణముల కేగెదరు. మామయ్య, నేనును పశ్చిమాగ్నేయములకు దరలుదుము. నీవిటనుండి సహస్రాక్షుడవై సమస్త సేనావిన్యాసములను జక్కగా గావించుచుండవలయు. ధనసాధనసామగ్రిని జక్కగా నేకరించి కాశ్చీరరాజ్యలక్ష్మికి మేధవై, శ్రీబాలవృద్ధజనమునకు ధైర్యమూర్తివై కాపాడుము.

(అందఱు నొకరినొకరు కౌగిలించుకొని నిష్క్రమింతురు.)

చతుర్థాంకము - చతుర్థరంగము.



(శ్రీనగరమునకు దక్షిణభాగమంగలి సుహదేవగిరిశృంగమున వెలసిన యాశ్వరాలయము. దోసిట బువ్వము లుంచుకొని పరిమళక్రితో దన్నయుండె యశోపంతుడు ప్రవేశించును. కాలము రాత్రి-)

య:—

పాట.

పల్లవి శరణు శివా! హే శరణు భవా! శరణు శరణు జగన్నుతవిభవా॥

1. గిరిశనుగా! ర్వితచరణా! క్లేశహరణచణ, భవశరణా!

స్తరమగ కాననవహనా! కరుణాలయ గిరిజాప్రియ జయజయ॥శరణు॥

2. కావవెనన్ కరుణారససింధూ! కలరెవరికనిన్ గాననిబంధుల్!

దేవవర! త్రిపురహరా! శరణాగతభరణాతురశంకర! శరణు॥

3. నీదయమా! లినమనికేలా! నిర్దాతృకమగు నీడములీలా!

వేదనుగా! ప్రియుడనుగా! భేదము సేయకు పాయకు! నీదాసులకుం

దాసుడ ॥శరణు॥

శంఖా, జగత్పావనా, దివ్యమందాసీవాః ప్రభూరప్రభాభాసమానోత్తమాంగా,  
హరా, నర్వలాకస్థితివ్యక్తభవ్యప్రభావా, భవా, భావజాహంకృతిచ్చేదనోద్యోగి  
ఫాలాక్ష, దత్తాధ్వరధ్వసి వీరప్రతాపదయా, ధూర్జటీ, దీనలొకైక బంధూ,

సురేంద్రాది దివ్యభూమిలోకి తిరిగి భాగ్యవంతులకావలసివచ్చినారని  
 లార్కీ దివ్య ప్రకాశాన్ని పొందవలసివచ్చినారని, శర్మ, సర్వజ్ఞ, సర్వేశ్వర, సర్వ  
 శక్తి, శివా, సంతతానందసందోహసంధాయకా, దేవదేవా, నమస్తే నమస్తే  
 (సాష్టాంగపడిలేచి, చేతులజోడించి) తండ్రీ నాయుడువైనవా, భవదీయకృపా  
 మహిమంబునంగదా నేటివఱకు జయమొంది ధర్మవైరియగు వైరిబలంబుల  
 దప్పించుకొని తత్సామ్రాజ్యాన్ని నమనందగు భవత్పరిపాలిత దుర్గముం  
 జేరినాను. నీమహిమ గొనియాడ నేనొకవాడను! దేవా, నాపాపముల బరి  
 హరించి నీకటాక్షమునకుం బాత్రునిగావించి, నన్ను, నాసేవలను, గాపాడుము.  
 నాగమ్యస్థానమును నాయాసల నిదానమునగు శత్రురాజధాని యదే దిగువలో  
 వలొ నిరంతర శాంతానందపరివృతమై నిద్రించుచున్నది. అతిశీఘ్రముగా నేనయ్యెడ  
 జయపతాక నిల్పి యభిష్టసిద్ధి యగునటు లనుగ్రహించి, కాశ్యతధర్మగోప్తవగు  
 నీశాసనము నిర్వర్తించిన ప్రతిష్ఠచే నాజన్మ సార్థకము గావించు మోసకలలో  
 కాధారా, భక్తమందారా, నిరంతరలేజోనిదానా, పరమపానినా, (సాష్టాంగ  
 పడి, మఱిమఱి చేతులజోడించి మఱులును.)

(ఇద్దరు పాంచాలభటులు ప్రవేశింతురు)

ప్రథమభటుడు:— ఎవరక్కడ?

య:— నే శివభక్తుడను. నాయనా, మీరెవరు? శత్రువీరులలాగున్నారే?

ద్వి-భ:— బాదు, మీరాజ్యమాక్రమించడాని కొచ్చాం. మీరాజువీపు చిక్కిపట్టడానికి.

నీవెవడవు-నీవృత్తియేమి?

య:— (భయ మభినయించుచు) బాబూ, రాజానికి రాగండి, ఈశ్వరదర్శనం సాగు  
 కొని పూర్ణోకి పోతాను.

ప్ర-భ:— నీదగ్గర యేం వుందో అక్కడపెట్టు.

య:— (వడకుచు) నన్ను బాధించకండి నాయనా, నేధర్మకర్తన-నిర్దోషిని-తలకానిది.

ప్ర-భ:— అలా చెప్పి-పడలు తడవి చూచి యీవస్తువులన్ని దేవప్రదము కాదా?

నీవు దేవుణ్ణి దోచుకుంటే నిన్ను మును దోచుకుంటాం, నీనిలువుదొపు వున్న  
 కొని మరీ విడిచిపెడతాం.

య:— పాంచాలరాజు పరమధర్మమూర్తి యనిచెప్పకుంటున్నాం, యిక్కడమేమంతా.

ద్వి-భ:— శుష్కప్రియాలకేంలే. మారాజును పొడిచిలే మాకేం వుంది?

ప్ర-భ:— నీనిస్తావా, మేం తీసుకోమా? (మొలనున్న సూర్య దీపి జలిపించును).

య:— మీరొ లుబకారం చేస్తూ, నన్ను బాధించకుండా వుంటే.

ప్ర-భ:-యేమిటి?

య:- (రహస్యముగా) మీకు శ్రీనగరానికి దగ్గరలోవ చెప్తా.

ద్వి-భ:-హా! హా! ఇదా! మారాజుకు చెప్పు-హా కేతోవైలే యేం? మారాజుతో చెప్తే నీకు లాభం చేస్తాడు.

య:- ఆలాభంలో నభుం మీకిస్తా-నన్ను మీరాజుదగ్గరకు తీసుకుపోండి.

ప్ర-భ:- ఏమి సత్తెకాలం! రాజు కుటకారంచేసి, రాజుచనవరిపై, మమ్మల్ని తన్నించ దానికి. పెట్టవయ్యా, అక్కడ యీమాటలు చాలా యెరుగుదుము మేము.

య:- నన్నొంటిగా పట్టుకొని యీలా నిర్బంధిస్తారా? అందులో దేవుని సన్నిధాన మందు? అంతదూరాన్నించి వచ్చారు, ప్రాణాలు మిగుల్పుకొని పెళ్లాం చిడ్డల్ని చూసుకోవాలని లేదా, పాపాత్ములారా?

ప్ర-భ:- మూగడిసరిలాగున్నాడ్రోయి, యీబాబనాడు! భయపెట్టి దొబ్బేదాం అని చూస్తూన్నాడు.

ద్వి-భ:- ఆమాటకొస్తే నాపెళ్లాం నేటకక్కపోలేనే సంతోషిస్తుంది.

య:- ఆయితే యెవరితోసం యీతాపత్రయం అంతా?

ద్వి-భ:- ఉందిలెండి... అంతా... ఆ...!

ప్ర-భ:- వాడిపింతండ్రి కొడుకుమీద దానికి రంగు. అదిచూస్తే యీయభవతి దుఖించి.

ద్వి-భ:- ఆయితే బాబూ, వోతగువు చెప్పండి.

ప్ర-భ:- ఏడిచిన ప్రియంది యభవసాద! ఎక్కడికెళ్లి నా యిదే మొట్టి-నావస్తువులు నాకక్కడ పెట్టవయ్యా-పెడతావా, తమ్మిట్లు తెంపుకోనా?

య:- (ద్వి-భ. తో) మీరాజుతో ఫిర్యాదు చేయలేక పోయినావా?

ప్ర-భ:- పెట్టిమాటలాడతా వేమిటయ్యా, ధర్మకర్త వైయండిన్నీ? రాజుతో ఫిర్యాదు చేసేది, రాజు అబ్బుతో చేసేది. ఆముండకో మరోహాడిమీద మమమకుదిరి యాక, బ్రహ్మశక్యం అటయ్యా, మార్పడం? మారాజోహాడికి బుద్ధుందీ? మన్లో మనిమాట-ఆకాశ్చీరరాజుకొడుకును తగులుకుపోలే ఆమరదలు ముండకో సంతదబ్బులుగు భువనాలూ పెల్లగించి పేగులు తెంచుకొని వాడిపై దండెత్త దాని కీలాగ మాప్రాణాలన్నీ పుచ్చుకుంటూ వున్నాడు. చచ్చివెడి గెల్పుకొని తీసుక పోతాడనుకో. యేం ప్రయోజనం చెప్పు! ఆపారేయరు కొండకలపై కిక్కించి పారిరచ దలచుకొన్నట్టి హా! హా! హా!



(దశవతి ప్రవేశించును)

ద:—(తొందరగా) మహాప్రభూ, త్వరగా దయచేయవలెను. శత్రువు నలుకెనలనుం  
డియు ముంచుకవచ్చినాడు. తెక్కలేనట్టగుపించుయుద్ధవీరు లక్ష్మారాధులై  
యాయుధపాణులై వరుసపై వరుసగా నన్నికొండల కనుమలను లోవలను  
తటాకించి మనలను బుడ్డలో బెట్టి మూతవేసినట్టు బిగించినారు. మఱియొక్క  
క్షణములో నుడిగిలినవలె వచ్చి మీదబడ నుద్వృక్తులై నట్టు తోచుచున్నది. ఇట్టి  
సమయమందేలిక లాత్తరక్షణమందు బ్రాత్సాలి యుండదగదు. ఆక్కడక్కడ  
తెవిరినవనపై న్యము నొక్కటిగా గూర్చుచున్నాము. తడవగుచున్నది. నాకు  
శలవిప్పింపుడు.

య:—శివచరణాంభోజము లాశ్రయించినవాని కెన్నడును భయములేదు. వడ-మీ  
గందఱు నప్రమత్తులై యెవరితావున నారు నిట్టి కార్మిక్రముము చెరవేర్చును.

ద:—చిత్తము (పోబోవును).

య:—నాశిబిరమందు నన్ను గనుంగొనుము.

ద:—చిత్తము (పోబోవును).

య:—ఇదిగో ఈయిద్వారను నీవళమం దుంచి మేము కోరినప్పుడెదుట బెట్టు(భటులు  
గడగడ వడకుదురు).

(దశవతి, యిరువురిముఖముల దేఱిపాఱచూచి నడపించుక పోవును)

య:—ఇంకటిది, రాజు బ్రతుకు! అందఱివనియును దినది. తనవని యెవ్వరిది గాదు.  
ఎదుటనున్నప్పుడే వినయోక్తులు, సాహెంగఁబండవత్ప్ర)గామములును. సుంత  
వెనుదిరిగినా, వెక్కిరింతలే. ప్రచ్ఛన్నవేషము దాల్చి తన్నుదా గాదన్నగాని  
ప్రజాహృదయము కానరాదు. ఆభిముఖు డైనప్పు డెల్లరును బరమాత్మలే.  
లోకమంతయు సురలోకమే. బ్రతుకంతయు నందనవిహారమే. నిజము తెలియ  
వలెనన్న న్యుత్సము దా మఱి లోకమును గనుమూయ పలయును. భవభలా  
స్వాదమువకై కనప్రజయం దభిమాధమునితున్న సౌకర్యము తనకు లేదుగదా!  
పేరున కధికారము. క్రియ కన్యకంత్రత-వైకి తగుకు. లోపల జిహ్వాస-చూ  
చుకొనుటకు రాజ్యరాజ్యాంగసంపత్తి-ఆనుభవించుటకు జన్మగుడిచి అొప్పు  
గుడ్డుపామరవ్రజలక్ష్మితప్పుత, యధిపీఠము, ఆసూయ, ఆపకృతియు. ఇన్నీ!  
యీవయోముఖ విషకుంభ విగాసాంకవృత్తి. యీమెప్పుగాననీ చాకిరి-యీ-

(అయ్యధాపాణియై ప్రియదర్శిమనఁగోపాష్టితముయై సుగంధ సుముగా ప్రవేశించును)

ప్రి:—దొరికినావురా నేటికి! ఏమొగంబెట్టుకు వచ్చినావు, లేచిపోయిన ముఱుదలను పెదికినాను? నాకాళ్లుపట్టుక బ్రతిమాలి నన్ను వలచినది. తలవంచుకొని రెండవవానికి దెలియనట్లొకమూల దాగినొక యుద్ధానికి వచ్చినావా? సరే, దిగు, కాచుకో-నేడునాకత్తి బలి యైనావు. నీ ప్రాణైత్తుటితో నీరాత్రి మహాదేవేశ్వరున కభిషేకము గావించుగాక (కత్తి నూడ్చి మీదికి వచ్చును).

య:—(మొలనుండి ఖడ్గము నూడ్చి) ఓరీ, ప్రాహ్లా, నరాధమా, పాపాత్ముడా, నీచేసిన కృతఘ్నుతకు దగినశిక్షకై నాకే మాట దక్కించినావు. కాని నిన్ను జంపను-నాగుఱ్ఱపుడోకకు నిన్ను విరచికట్టి మారాజధానిపీఠులంట నన్నీడ్చి నీకును నీవంటి దైత్యాధములకును బుద్ధి జెప్పదునుగాక. (ఖడ్గరును బోరాడుదురు. కాత్తిర పాంచాల ప్రముఖులు కలుపురు రంగము నిరుక్తకృలనుండివచ్చి యెదుర్కొందురు యశోవంతుడు ప్రియదర్శనునిపైబడి దుర్బలుండేసి కాల్సేతులు విరచికట్టు నవసరమున ప్రోబ్బలపాత్రములకదృశ్యయై యతనివెనుక నిలువబడి కేల దాకునప్పటికి ప్రియదర్శనుని కమానువశక్తి కలిగి కట్లను ద్రెంపుకొని కాలయమునింబోలె యశోవంతునిపై కుఱికి కత్తితో నరకబోగా హీరాజేవి, యశోపాత్రములకదృశ్యయై తనడాలు నడ్డము పెట్టి దానిమీద నాదెబ్బల నందికొనును).

ప్రి:—(యశోవంతుని దఱుముచు) పిఱికిపందా, పాఱిపోకు.

య:—అవాచ్యుడా, పాపమూర్తీ, నిలు, నిలు, ఎంతసేపాదుర్నయైక ప్రాణము రక్షించుకొందువు? (ఇరువురు నొకనియంటి యొకడు రంగముపై రెండుమార్లు తిరిగి నిష్క్రమింతురు.)

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

# శ్రీ గ్రంథము

పంచమాంకము - ప్రథమరంగము.

(శ్రీనగరమందలి యొకవీధి)

(ఒక దేవ కారికాద్రియను నొకపర్వతశిఖరమును, దానియెదుట గోపాద్రియను మరియొక శిఖరమును, నడుమఁజూపఁగా నక్షీచెక్కినదేవదారుఫలకములతో నిర్మింపబడిన పది పన్నెండేసి యంతస్తులుగల మేడలతో న్నిర్మింపిన యరుకువీధులు - వీధులకు నడుమ విటస్థానదీకాఖలు - అందుపై బల్లకట్టు వడవలు - ఎడమెడ జిత్రవర్ణములుగల పుష్పములసంఘాతములుగా వికసించి కను విందుసేయు లతాగృహములు. కొండచరులందు దేవదారు కర్పూరాదితరువులచే బలసి విగవిగా బెరుగు నరణ్యములు. కొండలన్నిటినిని నిగనిగమును తెల్లనిమంచుఁగిరిటము - కాలము మధ్యాహ్నము - సన్నని పొగవంటి పొగమంచు నలుగడల నావరించియుండును).

(ఒకయింటి వెలుపలిచావడిలో నొంటరిగా గూర్చుండి, యరచేతను గెడ్డమునాను కొని పరధ్యానముగా సుప్రత సన్నానివేషముతో బ్రవేశించును.)

సు. — ఔరా, యొకదాని నంటి యొకటి, యెన్నినినములు, మానములు, పశ్యునిములు చల్లగా కప్పదాట్లు వైచినవి ! నేనెటకు వచ్చి నిన్ననట్లు కాన్పించుచున్నది. మూడుసంవత్సరములను మూడునిమిషములట్లు గడచినవి. ఈ మహాపకాశమునంతటిని దాటించినది ప్రతిక్షణప్రసర్థమానమగు ఫలాత్కంఠగాక వేటొందుగాదు. కాని యంతనిగంతరోద్ధీవముగా వేదియున్న యదృష్టదేవతాప్రసాదము నేటిదనుక గాలిమూటగట్టుటకన్న నెక్కువ కాదయ్యెను. క్రమముగా నిప్పుడా యుత్సాహబలమంతయు రోగవేదనోపశాంతికై నేనించిన మధ్యబలమట్టు తగ్గి మనుషటికన్న పేయఁజెట్లు దిక్తదౌర్బల్యముం గొల్పి లొంగదీయుచున్నది. తుదకు మీరిడిచే యిదేమో! జాతికదృష్టికింతకన్న వేఱగుపర్వసానము పొడకట్టకున్నది. కాకేమి ? నాకై వైషము లొకపరి

పాలనాక్రమము మార్చునో! నేనే సృష్టియంతటికిని ఫలభాక్తి, నా? అయ్యో అయ్యో! బ్రతుకా, యేమిసీ పూర్వోత్తరములు! అట్లని నిరాశగావించుకొన గుం గూడదు. ఏచాటునుండి యేవిధముగా గార్యసిద్ధి వాటిల్ల నున్నదో! సాం సారికభాగ్యాభాగ్యముల తెన్నేయింత-కారణాభాసములనుండి మహాఫలములు లభించును. అపాత్రములందు మహదైశ్వర్యము వట్టను. సత్పాత్రములు పిడుగు మొత్తినచెట్టులాగున సపుష్పఫలముగా నెండి, జాలిగొల్పించుడును. ఎట్లనో యజ్ఞశ సంప్రాప్తములగు భేదమోదములు గొనుచుండుటకన్న మనకు జేతనైన దేదియులేదు.

నామాటటుంచి, అయ్యోసమస్తపురుషార్థములును జూఱగొనగా నవతరించిన నా ప్రాణవల్లభునకు సూర్యునకు రాహుగ్రహణము ట్టిపాపగ్రహవేశమే! ఈయవ క్షీర్తియే! ఈదిర్ఘసమరక్లేశమే! ఏవెఱువున నాధునిసన్నిధిం జేరి యింత యువ చారము నేయగలదాన? దైవపౌరుషములు రెండును సమానముగానే భంగపెట్టి నవి! ఈమహాసంగ్రామము కడలేరు టెక్కడ, నేనాధునిం గూడి పాదనేవ నేయుటెక్కడ! పాంచాలురు బలముచేతను, కాశ్మీరీయులు సాహసముచేతను సమానముగా నుద్రేకించి యున్నారు. కాని యాశ యడుగులేని గని-పురుషకా రము సహస్రధారల వహ్రాయుధము. దైవము సుధామయప్రహరణము. ప్రాణ ములు గలంతవఱకును భయములేదు. శ్లేశములు దుర్భేదపాశములుకావు. దైవ మా నాపౌరుషమును బ్రేరించి విజయోగ్రమున బ్రతిష్ఠింప ననుగ్రహింపును. (భక్తిచరవశయై కన్నులు మోడ్చి చేతుల జోడించి ధ్యానించును)-

ఫలక నేర్చినదాదిగా బరహపురుష

నిన్ను గీర్తింతు గల్యాణనిలయముగను,

బాలకేళిగ నీపాదపంకజముల

నమ్మి సేవింతు భవశరణంబటంచు

(నిరాశావిపాదము లుత్కటమైయేడ్చుచు)

2. తప్పతోచె నీవె దండించినావన్న

మచ్చు సూత్రో భవము మత్సరింతో?

పూజ కలర వేనిఁ బొరపాట్ల కలుగుదూ—

చేరకున్నదన్న చింతవిడతు !!!

అంతరిక్షసుంతయు దళక్కుమని వెలిగి యొక్కజ్జణము తాళి నుమేధ ప్రవే

శించును.

సుమే:—(సుప్రతం జేరి యభయహస్తము దాల్చి)

పున్నెములదీవి, సంపెంగపూవుదాని  
నఖిలవనవీధి సురభిళ మైనరీతి  
నీదుభద్రశీలతఁ గూర్చి నియతి దాల్చి  
నిఖిలయావతమును మాననీయమయ్యె!

2. సంశయింతో సౌశీల్యంపుసార్థతలు!  
నెఱికి పరికింత్ర నిశ్వాసబీజ మిట్లు'—  
విధివిధిత్యంబు, వేల్పులవేల్పుదనము  
చెల్లునెటు సత్క్రియల్ ఫలసిద్ధిగొనక !

8. పరమభక్తి సంతతమై భద్రశీల  
ముద్రితందైన నీపూజ ముదము నించి  
శివపదద్వయిరత్నవంజిగ మయ్యె,  
దయ నిజృంభించె నీవాంఛితము ఫలించె.

(సుప్రభృత భృగవతత్వర మైయన్నపుడే సుమేధ యదృశ్యయగును. సుప్రత తటా  
లున నిద్రనుండి మేల్కొనినట్లు కన్నులు తెఱచి, సాగిలి)

తండ్రి యార్తశరణ్యా, సకలబోకైకబంధూ, నీయగుగ్రహమునకుం దగిన దా  
ననా దేవా, ప్రాకృతవాంఛాపరవశము, పరనుపాశనా, దివ్యక్షమాపరిపూర్ణా—నీదిన  
రక్షణ పతితపాపనాశార్థమే కాగలముగాని! మహాదేవదేవేశ్వరా! నాభర్తను  
గాపాడి తత్తేమమూలమున నన్ను భవ్యంగాంచిపు మోమంగళాలయా, భద్రసంకల్పా,  
భద్రాత్మకా!!!

(తెలు)

పంచమాంకము - ద్వితీయరంగము.



(శ్రీ నగరమునకిశాన్యమూలమన్న గోపాద్రిదుర్గము)

(పాంచాల యువరాజగు కుశలుడును, పండసాధుడగు సురేశ్వరసింహుడును  
రంగము నిరుదెసలనుండి వచ్చి కలియున్నారు.)

కాలము మధ్యాహ్నము.

సు:—(పండనుండి కన్నులకు జేలితో జాటు పెట్టుకొని) ఓహో! మాకుశలకుమారు  
నట్లే యగవట్టుచున్నారు. వెదకబోయినచీగ కార్లకు దగులుకొన్నది.

కు:—సురేశ్వరా, మనసేనలకుం గుశలమేకద?

సు:—చిత్తము మహాప్రభూ, కాని యుద్ధముమాత్రము మహాప్రబలముగా జరిగినది.

కీరాతమాయలకు మనదండు సరకునేయలేదు. ఇప్పుడు కోటచుట్టును ముప్పడి వైచియున్నారు. కాశ్మీరీయులు రాజ్యప్రాణాపనావేశముచే నొడలెఱుంగక ఘోరయుద్ధము జేయుచున్నారు. నలుగడలనున్న శత్రుసేనలన్నియు నిచ్చటకు ముగిసినవి. గోడలమీద నెక్కి శరవర్షము మనపై గురియించినారు. మన సేనలో ఘోరపంతులు మడియటం జూచి శత్రుసేనామహోర్జవ ముప్పొంగి లోపలనుండి యొక్కపెట్టున దోసుకవచ్చి మనపైబడ నుద్యుక్తులగుసమయ మందు దైవంపుపంపున నాగ్నేయమునుండి బుండేలిదండువచ్చి మనలో గలిసి యనన్యసామాన్యముగా పిక్రమించి విజృంభింపబోచినది. దానింజూచి యాప్రయత్నము విడచుకొన్నారు.

కు:—శత్రువుదళవాయి యెవరు?

సు:—ఆదిత్యకుమారుడు - ఆతనికి సహకారి నోసింహుడు.

కు:—నీవేల యెవరి యున్నావు?

సు:—స్వామీ యేలికలను గోబలోనికి గొంపోవచ్చినాను మనకు సంపూర్ణవిజయము తప్పదు.

కు:—సెబాస్! ఆహా, యేమి సహజసాంసర్గ్యభాజనమోయి, యీదేశము !

సు:—ఆకనబడునదియే శత్రువురాజుని శ్రీనగరరాజ్యలక్ష్మీ విలసిల్లు తూగు టయ్యెలకిది యొకదండె. ఆయెదుటిశారికాద్రి రెండవదండె. ఆలోపనుండు హంసకారందవాదిజలపక్షి సేతమై సంతకవసంతానానమనోహరోద్ధానముల కిరవగు ద్వీపములచే నెడనెడ నావరింపబడిన యీ“థాల”సరస్సే హిలాక్షణ్య రాజి. దానిజీవనాగులే ఆసహస్రశాఖలుగగి నగరము నన్ని దెసలను వ్యాపించి వెలుగొందు విటసానగీకుల్యలూ. యుద్ధములేనినా దండుపై నెల్లెడను జక్కని వంతెనలు వెలసియుండెడివి. అతిమనోజ్ఞములగు నావలు లేలుచుండెడివి. ఇప్పుడు మనరాక నిరోధించుటకై వానినెల్ల శత్రువు లిసీవేసినాడు.

కు:—అగొండవరియలందలి పచ్చికపట్లెంత వృదుమధురముగ నున్నవోమాదు! ఆన డుమనున్న దేవాలయమో—

సు:—ఆదీ కాశ్మీరరాజకులదేశవత యగుశారికాదేవి యాలయము.

కు:—ఓహో! యెంతసాంద్రార్థము! ఒక్కకొండయును గొట్టిదికాదు. ఆకొండలపోకచూడు. ప్రకృతికన్యాలలామము చెలికత్తెలలో నాడుకొనుచు వినోదముకై గట్టిన పిచ్చికసూళ్లవలె నొకదానిపై నొకటి కడుచూపుమేర గణనాతీతమై మూగి యెంతరమ్యమైనవి!

సు:—మహాప్రభూ, ఇది దేవిభూమి, ఇచ్చటి వారు గంధర్వులు.

(ఒకపాంచాలభటుడు ప్రవేశించును)

భ:—(తొందరగా బరితెంచినప్పుడు) మహాప్రభూ, మన సేనలు లొంగిపోయినవి. శత్రుబలములు మనలను ముంచివేసినవి. కొండగుహలలోనుండి యానెల్లపుట్టలాగ లెక్కలేని కొండవాళ్లు వచ్చి మన సేనలను మైచుండి ముట్టడించి సింహవాదము చేసేటప్పటికి, లోపలనుంచి తలుపులు తీసుకుని యారతీక సేన వెలుపడి రెంటిమధ్యను మన సేనలను నొక్కివేసినారు. నేనేలాగునో తప్పించుకు వచ్చినాను. మీరిక్కడుండరాదు. కాశ్చీర్భటులు చెలరేగి రణరొండవ మామిడున్నారు- ధరుగత్తండి, దాగండి, లెండి, మఱి ప్రశ్నలకు వేళలేదు.

(ఇంతలో రంగము నిరుదేశమండి కేకలువేయుచు నుభయపక్షభటులును ధరుగత్తుకవచ్చి పోరాడుచు తిరిగి యిటునటు పారిపోవుచు కుశలనురేశ్వరుల ముట్టడించినలుగురేసి కాశ్చీరీయులు గండకాపడివచ్చి యెత్తుక పారిపోదురు.)

(తెలు)

పంచమాంకము - తృతీయరంగము.

(శ్రీనగరపుగోటలోని రాజనగరునందు జనానాసావడి. ప్రమాదాదేవియు, దక్షిణాయా ముఖాముఖిగా గూర్చుండి ప్రవేశించురు.)

ప్ర:—అందులో నిద్దరు కవలవాండు ప్రన్నారట కాదూ. ఎవరో? వారిని మించిన పరాక్రమకాలురు లేరట!—

ద:—వారియ్యరే నానహోదరులు- రామలక్ష్మణులవంటి మహారథులు- ఆశ్వదులవంటి లేజక్యారులు- మాతండ్రి విద్యుత్తాలి యనుగంధర్వశేఖరుడు- ధమర్మిద్యా వికారదుడు- చిలనపంచాస్తుడు- ఒకనాటి నిండు పున్నమరాత్రి వియత్నధమందు శరీరిహారము జేయువాడై మాళవరాజధానిలో రాజభవనోద్భానమందు వెన్నెలకు పన్నెనిమిదవచ్చాయాచూరంబు లోంబుగా విగంతమల వెలంగిందు

ప్ర:—బ్రతికి యున్నాడా? నాదివ్యకుమారశేఖరునొద్దకు నన్ను గొనిపో-ఇప్పు డెచ్చుటనున్నాడు?

చా:—అమ్మా యేలికలకు చెలియని ధర్మము లేదు. ఇట్టిసమయమందు రాణివాసము విడువవలదు. శత్రువుతక్కుటమాత్యర్థశీలుడైయున్నాడు.

ప్ర:—ఏమైన గానీ, నన్ను నాయమృతంపుజెలమయొద్దకు గొనిపోమ్మ.

ద:—నాప్రాణాపల్లభుడు శత్రుపరాధీనుడై యుండును గాబోలు.

చా:—లేదు. ఘాటీ కిషితలప్రక్కనున్న మనకర్పూరమాలాస్రాసాదమం దిష్టదేవతా పరిపాలనమున నేదచేరియున్నాడు దివ్యపురుషుడనందగునొకతపోధనుడు సిద్ధామధముల నిచ్చుచున్నాడు.

ప్ర:—అదియెట్లు? శత్రువు విడచినాడూ నాకుమారుని?

చా:—అనెంట నే మనవీరులు యశోవంతుని వైబడి నిరచికట్టి చెఱబెట్టినారు. ఇంత లో నుభయపక్షముల ప్రముఖులును నాటియుద్ధము విరమించి తాత్కాలికసంధి గావించుకొన్నారు. ప్రియదర్శనకుమారుని మనయధీనమం దుంచుటకును, మన చెఱిలోనున్న కుశలయశోవంతులను మనము చిత్రవధ చేయకుండుటకును -

ప్ర:—అట్లయిన నాయుష్షుంతుడు నడేవుడై స్వజనపరివేషితుడై సురక్షితుడైయున్నాడు.

చా:—అ-ఏమియు శంకింపవద్దు.

ప్ర:—దైవమా, నాపుత్రిని బ్రదికించి నాకు బుత్రభిక్ష మిడి రక్షింపు- మహాదేవేశ్వరా, కారికాంబా మహాశక్తి మమ్మిట్టియౌపద్రవములనుండి కాపాడుడు.

ద:—దుస్తుటకు గొనిపో-

ప్ర:—ఔను లెమ్మ.

(నిష్క్రమింతురు)

పంచమోఽంశము - చతుర్థ రంగము.

పీఠ్ పంజల్ ఘాటీలోపరికొనయందు గర్భూరమాల యనుమేడ- ఎనిమిదియంత స్థలు గలది. ప్రక్క నొక సరస్సు-చుట్టును కొండపోకలును-కర్పూరాదికాననమును-దిగువను శ్రీనగరపులోప-పిక పెద్దపడకగదిలో మెత్తని పట్టుపరువులవైసి తెల్లపట్టుదుప్పట్లకయ్యపై దలకును తొమ్మునకును తెల్లనిబట్టలతో గట్టినకట్లతో నొడలి తెరిచిలేకుండ అరుస్తూ ప్రియదర్శనుడును, ప్రక్కను సన్యాసివేషముతో నేలగూర్చుండి భుజిచేయి



ప్ర:—కామమోహితునిని నేహాభిమానిని భావ్యనర్థము లెట్లు పాడకట్టును? అదు నుకు నీవేక మక్కటరాదు. కార్యభంగ మైనపదప నిర్ధకవశ్యాత్పాపము కలుగు చుండును. మామహారాజు నాలో కెప్పలేదా? ఐన నేమి, యీ యుద్ధము కేవల వివేకసంభవము కాదు. ప్రియపుత్రకునికొఱకు సిపొందును, నీకొఱకు యుద్ధమును అనిచార్యము లైనవి. రానున్నది రానీ. యుద్ధమునకు వెఱచి యుంటి మేని, నీకొఱకు రాకొమరుదును, నానికొఱకై నేనును, నన్నుగూర్చి నమస్క రాజకుటుంబములు నాటిరాడేనశోభలనివచ్చును. ఇన్ని సంవత్సరములు మనము జీవించి యుంటామే మహాప్రసాదమని దేవుని గొనియోచుము.

ద:—అమ్మా, యీమోగాని నేడునామనస్సునకు మహాపాపభీతి లోచుచున్నది. నేను గదా యీప్రజాక్షయమునకు హేతువునైతాను. నన్నుండిగదా నిరింతర సౌహార్దభావనం బగు మీకుటుంబమునకు బరస్వర వైషమ్యమును. నిర్విర సంతృప్తికి బుట్టినిల్లగు మీరాజ్యమునకు సంక్షోభమును వాటిల్ల నవి?

ప్ర:—అట్లన నేల. నిన్నుండిగాకపోయినచో బరమకల్పాణకాముడగు నాప్రియదర్శి నుని గన్నలాని గానకే నేదేహము జాలింపవలసివచ్చును.

ద:—అయ్యో, నాజన్మము విషకరండుమై నన్నును నీకమును గూడ నహించికై చినది. ధర్మవిధిగా బాగుయ మైనవల్లభు నాశ్రయించి శుభాశుభములు దైవాధీనము లని యొక్కకాపురము నమ్మకొను కులకాంతలసౌభాగ్యమునకై నోచుకొనక పోతిని-దుర్భుచ్చ నిహవరముల కెంటిని కేతులాని వ్యర్థపుచ్చిన నాకల్పముచే దనూశకంబులకు జానవివత్సంచయము నేకగించికొంటిని.

ప్ర:—అమ్మాయీ, యీతరుణుడు దాడవలసినమాటలుకాచివి. నీయావన్ననోబలమును గూడబెట్టుకొని నీప్రియునకు హితము గోరుకొనుము-మనకీసంగ్రామమందు జయము లభింపవలయునని నిపాదించెవములకు మ్రొక్కుకొనుము.

ద:—అయ్యో, నే నేమొగముతో దైవము పాలబడగలను నాశ్రయము పదిత్ర మైనదని యో? సాయుధము ధర్మ యుద్ధమనియో? నామట్టుకునాకేసునోదార్థమిలెకు న్నది. నాజన్మము విఫలమైనది. ధర్మదూరుని కవితాచమక్రమిహోరె నాసౌందర్యాది గుణములు చేటువాటించినవి. ఇంద్రియ పారవశ్యముచే నన్ను గంభ ర్వాది కాంతల కుటమించి పొగడిన కామాతుర యువజనము మాటలకును కేప్టలకును నుద్బి నేనే జగదీశ్వరినని తక్కుటియ పతులెల్లరు గాకాలి గోటికి జాల రని భ్రమపడి స్వతంత్రుడై, కులటనై, ప్రజామానై, హాత్రవమా!!.

(చారుడు ప్రవేశించును)

ప్ర:—భైరవా, యేమి యుద్ధవృత్తాంతములు?

చా:—అభీశ్వరీ, గోపాస్త్రి దుర్గమునొద్ద మన సేనలు శత్రువును గీటడగించినవి.

ప్ర:—అంతవఱకును వచ్చినారా, శత్రువులు?

చా:—పాంచాల యావరాజును గళవాయుడును సురేశ్వరునిం జెలుగొన్నాము.

ప్ర:—కుశలునే?

ద:—వహవా! జయతు కాశ్మీరసేనా!!

ప్ర:—తరువాత—?

చా:—అచ్చట భగ్నశయుడై, శత్రువు వనదక్షిణకవాటమైన పీఠంజల్ ఘాటీ యొద్ద పూసికరెట్టింది గణనాతీతబలసమృద్ధితో నాటకము లన్నిటిని ఛేదించు కొని యుల్కాపాతమట్లు తోసుకవచ్చినాడు. (కొంత సంశయించును)

ప్ర:—చెప్ప, చెప్ప-గెల్చినామా మనము?

చా:—అచ్చట బ్రియదర్శన కుమారుడు “అమరుల”ని పేరుగల దోగ్రాదండనకు దండనాధుడై సహస్రాత్ముడై పంపాలించుచుండెను.

ద:—ఆ—?

చా:—ఎదిరి బలములు పాంచాలరాజే స్వయముగా గోపాస్త్రిని శిశిరర్తువునందు థాలసరస్సుపై బారులుగట్టి యాకాశమునంతటి పొడవునను మూగెడు కొంగల దిండువలె నలుగడనుండియు గ్రమ్మించినాడు. వదివదాణరాజ్యములసేన లచ్చట గలసినవని నాతలంపు.

ప్ర:—పర్యవసాన మేమైనది చెప్పమేమి?

చా:—మనవైర మారంభించినది మొదలైతే ఘోరసమము జరిగి యుండలేదు. పాంచాలరాజు తనహృదయశూలమైన త్రియదర్శనకుమారునితో మరల యుద్ధము లభించినదని మహాకుతూహలముతో దనయుద్ధనైపుణ్యమంతటి నొక్కమాత్రు కూడదీసికొని నిరతిశయశిత్వరతతో నానావిధాయుధములతో బోరినాడు. మన బలములు “యశో వా మృత్యు ర్వా”యను తమశబధము సార్థకముగా శత్రుసేనా ప్రవాహమును సహస్రబాహువులై యరికట్టి ఒచ్చిన ప్రోవను మరలించి లోయకు బదారు శ్రోశముల దూరము వెంట దరిమిసారు.

ప్ర:—అహహ! నాజన్మ కింతకన్న ఫలితమేమి? పీరాధిపీరుడగు నానాయన నెదుర్కొని తప్పించుకొనగలిగిన యోధు డెంతపోడు కావలయు?

ద:—కార్తికేయినివంటి నానాధుని పరాక్రమజ్వాల కడ్డమేది రాగలదు?

చా:—ఇంతటి యశోవంతుడు తననేనటు గలిగిన పరాభవము సహించలేక యెదురు తిరిగి యెదిరి దప్పుం గానక రణరంగమం దంతటను ఆయుధముల విసరుచు బ్రియదర్శనం దూలనాచుచు మన్మథపాపాపస్తా:ముతో నటు తాండవమాడు నప్పటికి మనవీరులు పైబడి యొక్క చిమిహర్షముగా నవతని జేసినారు.

ద — బాబులే!

చా:—మహాదేవులారా, శ్రీమము తెదరక చిక్కిబట్టినది యెటుజరుగుటకును దై:ము బలీయము. గుండీసి జెడ్డకును మనకెంతమాత్రమును గర్భశ్శము లేదు.

ప్ర:—ఏమి జగినది? నాప్రియకుమారునికిం గుశలమేకద?

చా:—యశోవంతుడు పట్టుబడక మున్నతనికిని బ్రియదర్శనకుమారునికిని బాహుబాహుని విచిత్రయుధము జరిగినది చెంతయండి నిశ్చేష్టిరుడనై నాకన్నులతో జూచినది నేనప్పులేకపోతిని. ఆమహావీరులకే యొంకొరుకట్టు కత్యుద్భుతమైనట్టు మాకగుంచినది. యశోవంతునికి మనపోటు మగలుచేసిన సంకెట్ల తమంతన వీడి దుర్వారుడై నలువంకలనుండి కురియు శౌవృష్టిని తృణప్రాయముగా దురికివేయుచు తిన్నగా బ్రియదర్శనకుమారు నెదుర్కొని పట్టబోవు నప్పటికి గాని ప్రాగుజేయు యత్నములు చేయు లేనిపోయినవి ఇతనిభగోరకరవాల్ ప్రహారము లతని పైబడి గానగట్టై లేనిపోయినవి. ఈవిధముగా బోరిపోరి యలసి కొంతకడవు కూర్చుండి మగిడి లేచునంతలో గుమారునరము పైకురికి రెండు ప్రక్కలగునట్లు బీచ్ఛగా. పాపాత్ముడు. (గద్గదస్వరముతో)

ప్ర:—హా దివ్యకుమార కుమారా! హామత్స్య! మశమకుమారా! హాప్రియదర్శనా! శశాంక మనోజ్ఞ దర్శనా! అనామకుడవై యజ్ఞాతవాసమండే యుండిన నింత గా దైవము నీపై జలపట్టియుండడేమో గదరా! అయ్యో నాకు జ్ఞాపకముచేసి మఱి యింతఘాతము పన్నినా పేమరా! (మూర్ఛిల్లును).

ద:—హావినిర్దిత పంచశరా! హాపజ్జన బాగమా! నాకెమిగిలి జెప్పినావు, నేనెవ్వరి పాలబాగుచు ప్రాణవల్లభా! ఏము నమ్మి సర్వధర్మచరిత్యాగము జేసినాను. ఆత్మహత్య జేసికొన్నను నీవేగిన వీరస్వర్గమున కెట్లు చేరుదును! హాక్రూరచైవ మా! నాకిటు నటును గూడఘాత బట్టినావా!

చా:—మహారా! మణులారా, ఓదారుడు. కుమారునికి గాఢకస్తాపాతి తగినదిగాని.

ప్ర:—బ్రహ్మ యేలికలకు గానివాడా? వానివృత్తులను శరణునొద్దకు నన్ను గొనిపో-ఇప్పు డెచ్చుటనున్నాడు?

చా:—అమ్మా యేలికలకు చెలియని ధర్మము లేదు. ఇట్టిసమయమందు రాజీవాసము విడువవలదు. శత్రువుత్కటమాత్సర్యక్షీలుడైయున్నాడు.

ప్ర:—ఏమైన గానీ, నన్ను నాయవృత్తులయొద్దకు గొనిపోయి.

ద:—నాప్రాణపల్లభుడు శత్రుపరాధీనుడై యుండును గాబోలు.

చా:—లేదు. ఘాటీ శివతలప్రక్కనున్న మనకర్పూరమాలాస్రావమం దివ్వదేవతావరిపాలనమున నేడదేరియున్నాడు దివ్యపురుషుడనందగునొకతపోధనుడు సిద్ధావధముల విచ్చుచున్నాడు.

ప్ర:—అదియెట్లు? శత్రువు విడచినాడూ నాకుమారుని?

చా:—అవెంటనే మనవీరులు యశోవంతుని పైబడి నిరచికట్టి చెఱబెట్టినారు. ఇంతలో నుభయపక్షముల ప్రముఖులును నాటియొద్దము నిరమించి తాత్కాలికసంధి గావించుకొన్నారు. ప్రియపర్యవేశమున మనయధీనమం దుంచుటకును, మన చెఱబోనున్న కుశలయశోవంతును మనము చిత్రవగ్ర చేయకుండుటకును -

ప్ర:—అట్లయిన నాయుష్షంతుడు సజీవుడై స్వజనబంధేష్వితుడై సురక్షితుడైయున్నాడు.

చా:—అ-ఏమియు శంకింపవద్దు.

ప్ర:—దైవమా, నాపుత్రిని బ్రదికించి నాకు బ్రతిభితు మిడి రక్షింపు- మహాదేవేశ్వరా, శారికాంబా మహాకీర్తీ మన్నిట్టియొకద్రవములనుండి కాపాడుడు.

ద:—మస్తుటకు గొనిపో-

ప్ర:—కొను తెచ్చు.

(నిష్క్రమింతురు)

పంచమోఽంశము - చతుర్థ రంగము.

కీర్తనంజల్ ఘాటీలోపలికొనయందు గర్పూరమాల యనుమేడ- ఎనిమిదియంత ఘట్టాలు గలది. ప్రక్క నొక సరస్సు-చుట్టును కొండపోకలును-కర్పూరాదికాననమును- దిగువను శ్రీనగరపులోవ-పక్కపైవడకగదిలో మెత్తని చట్టుచరువులపైని తెల్లపట్టుదుప్పట్లకయ్యపై దలకును తొమ్మనకును తెల్లనిబట్టలతో గట్టినకట్లతో నొడలి తెలివలేకుండ బరున్న ప్రియదర్శనుడును, ప్రక్కను సన్యాసివేషముతో నేలగూర్చుండి టడిచేయి

భర్తచేరినాడిపై నుంచి పరిశీలించుచు సుప్రతయను బ్రవేశించును. సుప్రతకు వెనుక సుమేధ ప్రసన్నముఖియై యొకకుర్చీమీద బాత్తముల కగపడనట్లు కూర్చుండును. సుప్రత చేరికందినంత దూరములో జిన్న బల్లలపై నావధములు పెదురుగొట్టములలోను బోకపూత్తులలోను ప్రదర్శింపవలెను. రెండుబంగారు చెంబులతో నుదకము, రెండు బంగారుగిన్నెలలో బాలు, ఫలములు, భక్ష్యములు. గాయములకు గట్టుటకు గుడ్డలు చికిత్సాసామగ్రి.

సుప్ర:—సేవక శేవధీ నిను భజించినవారికి దైన్యమేల? వి  
శ్వానన విశ్వపావన సమర్థుడవున్ గరుణామయుండ వా  
నీవె నిరాకరింప నికనే మఱి యెవ్వరి గొల్తు? క్లేశమిం  
కేవిధి గెల్తు దండ్రి! చలమేల కటా! శరణంటి గావుమా !!

2. విందుచు విశ్వభర్తవని విందును విశ్వహితైషివంచు నిన్  
విందు జగచ్చరణ్యమని విందును భక్తవశుండ వంచు మి  
న్నుందుదు నాకు దిక్కని భవాంబుధి పిక్కలబంటి యందు నా  
కెందుల కిట్టించన? భజించినవారి దృఢజింతురే ఘనుల్ ?

తండ్రి యార్తరక్షామణి, దేవదేవా ప్రభన్నపారిజాతా నాస్రాగ్రాధికధనమైన  
భర్తను భద్రపెట్టక నన్నురక్షింపనొల్లవా? విదుదీర్ఘవత్సరములు రేబగట్లు పరితపించిన  
నాకింతటి దుర్భరదురవస్థలోనా భర్తృసమాగమముజేసి తపస్సిధి గావించువు! ఆపార  
మః! యొన్నతుడవగు నిన్నాశ్రయించియును ఖండఫలమేనా? ఇదియునుంగాక యీనవ  
కిసలయతోమలశరీరమున కింతస్మరశస్త్రహతి నీయాచిత్యపరిపాలనాశీలమున కేమి  
తార్కాణ? నీయనంతకల్యాణశీలముంగూర్చి నేనొందిన సంశయములకై యిశిష్ట  
బన్నినావా? కాని నేనల్పజ్ఞసల్పశయమ నీవు జగత్కుటించివి. లోకతంత్రమునకై  
నీపన్నినపన్నికలు నీస్పృహియందొక్కరేణువునైన నాకు సద్యఃఫలముగాకుండెనని నే  
విసుగవచ్చునా? నిరతియకల్యాణసంకల్పాడ వగునీసంకల్పమే నెరవేరనిప్పు. నాకు  
నీపాదసంస్పర్శణమే శరణము. నీవు నన్ను విడనాడవని నానిండునమ్మకము.

కొలిచెద నిన్ మహామహు నకుంతితలేజు సమానసత్త్వ శ్రీ  
నిలయు నశేషలోకవరణీయు శుభోదయు విశ్వమోహనో  
జ్వలకమనీయు విశ్వసుతిభాజను మత్సుకృత్తైకభోక్తగా  
గలుషవిదారిగా విహితుగా శరణంబుగ భాగ్యనేతగా.

2. కొలిచెద నిన్ జగద్భరణకొవిడు జన్మమరుప్రపాయితా  
మలకరుణాకటాక్షు బహుమాన్యు గరిష్ఠు వరిష్ఠు ధర్మని  
శ్వలకరుణాంతకొపను విశంకటశాసను మద్ధితజ్ఞు ని  
స్తులమహిమోన్నతోన్నతు విశుద్ధపవిత్రచరిత్రు నీశ్వరున్.

ప్రి:—(ఓర్తిలి యింకను బూర్జచైతన్యమురా నట్లభినయించుచు గాల్సేతులు చాచు  
కొని యరమోడ్చుకనుదోయిలో) సుప్రత, సుప్రతాదేవి, (తిరిగి యస్పష్టతనభిన  
యించి యటునటు దొరలిపరుండును).

సుప్ర:—(హర్షమనద్యుతమును నటించుచు) కరుణాసిధి, నాపాలిభగవంతుడా నీమహి  
మోన్నతిచే బరమధన్యు నైతిని. నాప్రాణవల్లభుడు బ్రదికినాడు. ఆవివేకముతో  
దేహత్యాగముజేసికొన నుంకించిన నామందబుద్ధిని నేటియీశుభముకొఱకై పవ  
రించినావు. నాయాపదము సార్థకమైనది- కాని యంతటి మహాపస్తారావస్థలో  
గూడ నన్ను స్మరించుకూర్చి కి జన్మతములకొలంది బతికి నానమర్పింపగలుగు  
దాస్యముచేతనైన ఋణవిముక్తి నొందను. (దేహము గాయముల కలది,  
నస్యము వాసన జూపును)

ప్రి:—(మఱిల మేల్కొని మునుపటి కన్న నెక్కువగా గాల్సేతులు కదలుచు, సగము  
లేచి కూర్చుండబోయి యింకనరమోడ్చు కన్నులలో) సుప్రత - పాటలానదీ  
సుపుత్రి - మేఘమేఘలకలావతంసము - దానియొద్దనున్న సంజీవిలో గాక  
గేబ్రతుకను.

సుప్ర:—(మఱిల నౌపద మలది నస్యము వాసన జూపుచు) మహాప్రభూ, ఏలాగు  
నున్నది?

ప్రి:—సుప్రత నిటకుం గొనిరారూ? నన్ను బ్రతికింపరూ? (కొంతనే పూరకుండి)  
సుప్రత-సు-ప్ర-త (సుప్రత తిరిగి తిరిగి యాపద మలదుచు నాడిబరిశీలించుచు  
బరమోత్సాహము నటించును)

ప్రి:—లేచి (కూర్చుండి కన్నులు తెఱచి, నలుచెనలుజూచి, యిండుకాయాసముతో  
నూపిరిదీయుచు) నేనెక్కడ నున్నాను? ఘాటీయుద్ధ మేమైనది?

సు:—స్వామి, మనమే గెల్చికొన్నాము. పాంచాలరాజు మనకధీను డైనాడు.

ప్రి:—ఎక్కడ నున్నాడు?

సు:—చెరసాలలో.

ప్రి:—చబాష్-మిరెప్పరు?

సు:—నేనొక బైరాగిని-దేశయాత్రలు చేయుచు నిటకేతెంచి యాశరుణమం చేరి కలకు గొంతయాపధాద్యుపచారములను జేయుచున్నాను.

ప్రి:—కాని యేమి యాశ్చర్యము! స్వప్నమునకును సత్యమునకు సంతదూరమో! నేనిద్రించిలేచు సంతలో పచ్చిన స్వప్నవృత్తాంతము విన్నారా? సూర్యమం డలముం దాటి తల్తేజోభవోన్నతిని ధిక్కరించు నొకమహాపట్టణమట. ఆయ్యె డకేను దివ్యవిమానమునధిష్ఠించి యనేకసామంతకుభటశ్రేణి బలసీమలువ చేతం ద్రవదవితో నేగిరినట. కానిలోనికిబ్రవేశించకమున్నే ద్వారమునొద్ద సాక్షికిరో మణి, సుప్రతాదేవి నన్నభినందించి, లోనుండి సమాద్రబాహువులతోనన్న రత్న నిపిలుచునట్టి రంభోద్వజీప్రముఖసుందరీమణులస్వాగతమును, నే వారింగూడు సంగరంభమును బలాత్కారముతో నిరోధించి నన్నెత్తుకొనివచ్చి జననీజనకుల యుత్సరంగము జేర్చినదట!

సు:—మహాప్రభూ, దేవ పీఠస్వర్గము సందర్శించి పచ్చినారు. ఇప్పుడు మీదేహపీఠ యెట్లున్నది?

ప్రి:—వరమతపోధనా, అహుగురులేల? మీయాపధము నాకమృతప్రాయమైనది. నామలక్ష్మణుడు పొమ్మ సిద్ధినపుడు ఆంజనేయుడు సందవి బోసినట్లు నన్ను బ్రదికించివారు. నాపునర్జన్మమునకు గారణమై నాకు బిశ్మక్రయులై వారు. మీముణ మెట్లు తీర్చుకొందును? (లేచి యహులపై పోలును)

సు:—(ఆడ్డగించు కొనుచు) రాజసింహమా, మీరట్లనడనదు. మీరు కారణజన్తులు. సోపిపకారముకొఱకే మిమ్ములను బ్రతికించుకొన్నాను మీకుబునర్జన్మ మిచ్చి నందుకు మనమిర్వరము భగవంతుని బ్రశంసితము మీరనేకజీవరాసుల కాధారభూతులు.

ప్రి:—మీరే నాపార్శ్వత్యక్షభగవంతులు (విచ్చుచు) నాయుత్తమాత్మయగు దక్షిణ యు నేనును మీకత్యంతకృతజ్ఞులము.

సు:—స్వామీ, దక్షిణ యెవ్వరు?

ప్రి:—మీరెఱుగరూ? దక్షిణ జగజ్జ్యోత్స్న-సామనోనాయకి-నాబహిష్కరణము.

సు:—నేనొకసుప్రతనే యెఱుంగుదును. ఆమె మీకుబరమానురక్త.

ప్రి:—సుప్రత సుప్రసన్నయై నాయొనర్చిన హ్రహమునైరించి యాచికిత్స మీచే సంయముండబోలు. దానికిట్టి సీద్ధక్రియ వింధ్యాద్రిపతి పుట్టువుగాన్కాగా నిచ్చినాడు.

సు:—ఆమెకు మీరేమి ద్రోహముజేసినారు? ఆమెకు మీరేమి కావలయును?

ప్రి:—నేనింతవఱి కాయకాపకము సుప్రకందాటి లోకముం దెయ్యడను లేదను కొంటిని. లేక మీరూపముతో నన్నుబ్రదికింపవచ్చినదా! అయినచో స్వప్నము నిజమే యగును.

సు:—ఆయిల్లా లట్లుచేయ కుంట వింతగాని చేయుట వింతకాదు.

ప్రి:—ఁజేసాను, నాయెడల నామె పరమక్షమాధరిత్రయే. కాని యంతటిజగద్ధాత్రి యైనను నాదౌర్దన్యము నైరించునని నేనప్తును.

సు:—మియోగ్యత యిట్టిదికాదు. మిచెట్టిబట్టిన యేవనిత మికనువ్రతకాదు? ఎన్ని జన్మములతపస్సు ఫలించినంగాని మియట్టి ప్రణయమూర్తుల ధర్మపత్ని యగుభాగ్యము లభించును—భవ్యశీలా?

ప్రి:—సుప్రతా?

సు:—భవ్యశీలా! (తలపైనుండు జటామకుటము దీసివేసి ప్రియదర్శనుడు విడచిన నాటినిజశిరస్సును హవింపుచు)

ప్రి:—హ! ఎన్నొళ్ల కామధురాలూపములు వీనులనిదుచేసెనే! (యెప్పుడు చిఱుత స్త్రాయమందాటలలో నీవు నాకిచ్చినవిరుదిది. కాని నేబాపిని. డ్రహిని. నీపొగడ్తలు నిరర్థకము చేసినాను. నీతగుల మారడిపుచ్చినాను. నీయోగ్యతకు బాతుడను గాను. నాయపరాధము మన్నించు. నాద్రోహము మఱొక్కతరి సహించు (అడుగులపై వ్రాలును)

సు:—(నిజస్వరూపవేషములతో) నేడు నేనెంతయు గృతార్థను. నాపాల్గదైవము మఱిల మిపాదధూళి సోకించినాఁడు నాకు (అడుగులపైవ్రాలును).

ప్రి:—(సుప్రతను లేవదీసి, గాంధాలింగనముజేసి) నీవిట కెట్లు వచ్చితివి? నీవుణ్ణి చారిత్రమునకు, నీత్యాగమునకు మేఱలేదు. నీకోరినసరమగు. జన్మసహస్రములకు నీబుణవిముక్తుని గాలేను.

సు:—నంతతము మీచరిణనన్నిధి నుండునటు లనుగ్రహింపుడు.

ప్రి:—(ఒకలెల్ల ఝట్టుముని పులకింప, ముఖము జేగురింప, గృతజ్ఞతానందబాష్పములు వర్షించుచు) ఇది నిజమా, స్వప్నపునరుక్తియో? ఉండు: యశోవంతునితో యుద్ధముకటి నిజముగదా? యుద్ధమందు తొమ్మనఁబెట్టుతగిలె నే బడిచాపుట రెండవనిజము. ఇది నిష్ఠావాదాంశములు. తరువాత నేమైనది? రువాత సుప్రత.



సన్నాహిని—సన్నాహిని మాటి మఱిలనువ్రత (కన్నులు విప్పి, చుట్టును  
దేటిపాఱజూచి, సువ్రతను మఱిమఱి బరిశీలించును)

సు:—(స్ఫుటముగా) భవ్యశీలా!

ప్రి:—ప్రియా, నీవు నిజమైనసువ్రతవేనా? నేనీవుడు బ్రతికియున్నానా?

సు:—సంశయమేల?

ప్రి:—ఇంతమహాభ్యుదయపరంపరే నేనెట్లునమ్మును? నేనును యశోవంతుడును కలియ  
బడుట నిజమేనా?

సు:—మీరు శ్రూరకస్తాపాతిచే సొప్పునీటి స్పృహతప్పట నిజము.

ప్రి:—నీవు నన్ను బ్రతికించుట నిజమేనా? నాదోషము లెట్లు స్మరించితివి?

సు:—ఈమూలక మీరెఱుంగనిది కాదు. వింధ్యసీమయందు మనమిర్వురము దీని నెంద  
ఱిగో ప్రయోగించినాము. నాడు మీయాటసింగపుగొదమను కిరాతబాలు  
డొక్కడెఱుంగక వాడి యమ్మునేసినపుడు మీరు యిట్లుటమైన వ్యధనొంది  
నారు. నేను దీనిమాహాత్మ్యముచేనాకనికరంపుబనిజంతువును పునర్జన్మ మెత్తించి  
నాను. అప్పట్నునే దీనిసాహర్థ్యము తొలుదొల్ల మీకు దెలియుట.

ప్రి:—ఔను, మఱి యొకమాటుమేఘమేఖలదరినున్న యరణ్యమందు వేరొందుచున్న  
మనుషిని కిరాత బాలు నొకని నేగొట్టినప్పుడు—అహహా! యేమిదీనిమాహాత్మ్యము!  
కానియాకరుణమందు నీకన్నమహత్తరమైనవస్తువు నాకగపడలేదు— నిద్దలచిన  
మాత్రాన పాపములు భస్మీభూతము లయిపోవును—

ప్రియా! భాగ్యేశ్వరి! శుభారంభ!

ప్రణయసుధార్ణవా! పరమార్థకోశ!

చెల్లును నీకె దాక్షిణ్యశీలంబు!

సృష్టికి జననియు జేర్పునై వెలసి

తాత్త్వికి దయకిష్టదైనమై త్యాగ

సురమహీరుహమైన సుదతీకులంపు

ఫలమగు నీభవ్యపావనాచార

సామర్థ్యమున భూమి సస్యాధ్యయయ్యె

నతిశితప్రత సువ్రతాక్షమానిరత!

నీనిమలోదారభావభాసము

నిఖిలవిశ్వము గల్పు నిస్సీమముగను,

భవమునిన్నుండి శోభవనశాలి యయ్యె.  
 పుడమికి సారంబు పొల్పారె సీదు  
 పరమకల్యాణస్వభావసంపత్తి.  
 నినునకు దేజంబు నెరువిచ్చె సీదు  
 సాత్వికతేజంబు సాధ్వీమతల్లి.  
 తారాగ్రహంబులతానకం బయ్యె  
 నీతూంటి నీధర్మనిరతి నీనెనరు.  
 పటుమంత్రతీర్థసంస్పర్శచే దివ్య  
 చతువు గల్గి ప్రత్యక్షమృగాను  
 పుణ్యలోకరహస్యముల జూచి చొక్కు  
 కరణి నీశీలంబు గన్నార గాంచి  
 మరగితి నయమాత్మ మనఁగల్గ వదిలె.  
 కటకట జన్తాన గడతేరె సగము  
 తెలియని స్నేహితును దేహాభిమాన  
 మాత్మశిక్షకు భంగమన్న భావంబు.  
 అతిలోక సామర్థ్య మమరియున్న పుడు  
 ప్రాకృతులకు గల్గుఫల మొందనైతి.  
 అఖిలమర్త్యము నమర్త్యము జేయగల్గి  
 యప్రతిష్ఠ నె యమర్త్యము జేసికొంటి.  
 అవసికి దివికి వియ్యముగూర్పగల్గు  
 నుద్దామతేజంబు నుడిపుచ్చిపుచ్చి  
 యడినముజేకొన్న యప్యక్తునట్లు  
 స్వార్థలోకార్థముల్ చక్కాడుకొంటి.  
 ఇలనెల్లనిర్దింప నీ, విశ్వమెల్ల  
 వెఱగొల్పనీ, మేటివేల్పుటంతులకు  
 పరములనొసగనీపరదైవమట్లు,  
 ఎన్ని సెప్పినజెప్పు మేనాటి కైర  
 పుణ్యమొల్లని చెల్వుపురిలేనిపడగ  
 నీతికిగాని పాండితి తొమ్మునమ్ము.

(కన్నులు మూసుకొని యొగర్చుచు వలవలయేడ్చును)

—భవ్యకీలా! మీకీవిచారము తగదు. ఓటమికై జన్మింపలేదు మీరు. ఇంకను చాలకాలము గలదు.మిఁకీయ్యెడ గల్గినశుభసంకల్పము భావింపదయదిన్నము. లోకాధారమునకై యవతరించిన మీకు రాబోవునదియెల్లనుశుభమేకాగలదు.

ప్రి:—(కొంత సేపటికి గన్నులు తెఱచి) ఎవరక్కడ?

(దండనాథుడు ప్రవేశించి, సాష్టాంగపడి నిష్ప్రేళగండినిల్చును)

దళపతి, నీవు వాయువేగముతో బోయి యతిత్వరితముగా యుద్ధమునిల్చు.

ద:—(చేతులు బోడించి) స్వామీ, యిప్పుడు తాత్కాలికసంధి ఎల్లెల్లచు నేయున్నది.

ప్రి:—దానినే స్థిరపరుపుము. పాంచాలరాజుల నిరువురను దోడ్చి నిడివింపు తత్సం తుష్టికై దక్షిణను బలాత్కరించి యైన గొంపయిదానిసోదరులపగిముఖాన భర్త కప్పగింపు. పాంచాలమున కేగిన మనసేనల గ్రమ్మఱింపు నాయాయాజ్ఞ మల్లం పించినవాఁడు దేవేంద్రునట్టిపిరుడైనను భర్త బాహునంతటి మానసియుడైనను నాయశ్రుశశ్రుముల వానిపై బ్రయోగించెద. దక్షిణనంపి జేసి శత్రువులు పొలిమేరదాటిన లోడనే నీవుమఱిల వచ్చి నాజనకులయుత్సంగమునకు నన్ను గొనిపో. అంతవఱకు నెవ్వరిని నొడను.

(దండనాథుడు నిష్క్రమించును)

(ప్రియదర్శనుడు లేచి నిలువబడి దండనాథునివై పునం దిగి చేయెత్తిపగ మోత్కంతతో దనయాజ్ఞ నిచ్చు నవసరమున దెలి వింపవలయును.)

మంగళం శ్రీ శ్రీ శ్రీ

# త ప్పా ప్ప ల ప ట్టీ.



పుట. సంక్తి.	తవ్య.	ఓవ్య.
3 6	లోపలి	లోపల
" 13	నై కేయేమి	నై కేనేమి
" 23	వర్ణాలి	వర్ణాలి
5 12	యేపెద్ద	యేపెద్ద
6 11	వేయిస్తునా,	లేయిస్తునా,
7 2	మెడలో	మేడలో
" 24	ద్వి-పా:—	ప్ర-పా:—
13 8	నివ్వెల్లి	నిలెవ్వెల్లి
14 10	వర్తి	వర్తి
15 10	ర్పుని	ర్పుండి)
16 15	(పూర్తి	(పూర్త
18 10	బట్టి	బట్టు
20 23	నాశ్రయించిన	నాశ్రయించి
25 9	వేసి	లేసి
" 20	గ్రహించును	గ్రహించాను
27 7	దాని	దాని
" 24	చిగుడు	చిగురు
29 11	నీయోగ్యతలో	నీయోగ్యత
30 10	యిరువురును	యిరువురను
31 15	లేదని	లేదని
32 4	పెట్టికాడు	పెట్టికాడు
" 9	చిల్లగొడ్డాడు	చిల్లగొడ్డాడు
" 21	ప్రాశ్నలతో	ప్రాశ్నలతో
33 14	రానిచె	రానిచె
" 26	చక్రం	చక్రిమును
34 7	జూరబడి	జూరబడి
35 21	పూదయ్యో	పూదయ్యో
38 13	చిరుడునకు	చిరుడునకు
" 21	ప్రియ	ప్రియ
39 26	జేసికొన	జేసికొని
41 2	భవములు,	భములు,
" 12	మీరుల	యీరుల
42 9	దన్నియంక	దన్నియంక
45 26	మత్ర	మత్ర

పుట. సంక్తి.	తవ్య.	ఓవ్య.
51 13	(కూర్చొని	(కూర్చుండి
" 19	గావించినట్టి	గావించినట్టు
52 19	కూర్చుని	కూర్చుండి
53 21	నొక్కమాటు	నొక్క మాటు
54 19	నాపామ్యం-	నాపామ్యం
56 2	చెట్టకేలల	చెట్టకేల
57 25	జుట్టుముట్టి	జుట్టుముట్టు
59 8	కృపాతిరేకముచే	కృపాతిరేకమున
" 17	వెడపుచ్చిన	వెడపుచ్చిన
60 4	రాజ్యం	రాజ్యం
" 11	మట్టుపెట్టుట	మట్టిపెట్టుట
61 14	య:—	ర:—
63 6	దే:—	చే:—
67 28	నగారము	నన్నగార
68 4	భవము	సు—భవము
69 16	చేపుపాలిపా	చేపుపాలిపాం
70 7	నంపన్నలను	నంపన్నలు
" 13	చుక్కనమునకు	చుక్కనమును
" 19	ద:—	పు:—
71 22	మందలను	మందంతలను
76 5	కూర్చొ	కూర్చుండు
" 26	మంకరించినను	మంకరించినను
77 20	యోధపురరాజ్యా	యోధపురరాజ్యా
78 12	దిక్కుల	దిక్కులు
79 10	యోధపుర,	యోధపుర,
82 23	వేదముగా	వేదముగా
84 20	దలచుకొన్నట్టి	దలచుకొన్నట్టి-
89 10	నంతత్వమై	నంతత్వమై
90 23	విటపానదీపలగ్నలూ	విటపానదీపలగ్నలూ
92 6	యాది	యాది
94 21	ఘోరనమము	ఘోరనమరము
95 2	ఇంతటి	ఇంతట
" 18	తేలిపోయినది	తేలిపోయినది
96 17	నాపుత్రిని	నాపుత్రిని





